biblioteca bpt pentru toți

louis hémon

maria chapdelaine

louis hémon

O înțelegere luminoasă, încrederea în miracolul dragostei, puterea de a prelungi peste moarte amintirea iubirii, supunerea la rigorile rațiunii și ale moralei sînt doar cîteva trăsături ce fac din Maria Chapdelaine una din eroinele cele mai vii ale literaturii franceze și ale celei universale.

bibliotecă pentru toți
bpt
Lei 4
editura pentru literatură

louis hémon

maria chapdelaine

POVESTIRE DIN CANADA FRANCEZĂ

TRADUCERE ŞI PREFAŢĂ DE
IULIAN VESPER

Ilustraţia copertei:
Cristina Crinteanu

1968

EDITURA PENTRU LITERATURĂ

LOUIS HÉMON
MARIA CHAPDELAINE
Récit du Canada français
„Le Livre de Demain”
Arthème Fayard, éditeurs – Paris

PREFAŢĂ

Louis Hémon se naşte la Brest, la 12 octombrie 1880. Tatăl, profesor de retorică la liceul din localitate, e chemat după doi ani, la Paris, unde predă, mai întâi, cursuri la liceele Charlemagne şi Louis-le-Grand, continuându-şi apoi o strălucită carieră universitară. Cursul său de literatură (1889–1907) ca şi alte lucrări de specialitate îl vor impune atenţiei forurilor superioare, căci îl întâlnim mai târziu ca şef de cabinet al ministrului Instrucţiunii Publice, M. Fallières, ca inspector al Academiei din Paris, apoi ca inspector general al Instrucţiunii Publice.

Copilul are parte de o educaţie aleasă în această familie cultivată, cu strânse relaţii printre personalităţile literare şi politice ale epocii. Inteligent, dotat cu o memorie remarcabilă, excelând la compoziţie, el frecventează liceele Montaigne şi Louis-le-Grand, luându-şi, la vârsta de 16 ani, bacalaureatul. Părinţii se gândesc să-l pregătească pentru administraţie sau pentru învăţământ şi, cam fără voie, tânărul Hémon acceptă să studieze dreptul, îşi ia chiar licenţa, de care însă nu se va folosi niciodată.

Paralel cu studiile juridice se dedică sportului, învaţă engleza – cunoştinţele sale în această materie mergând până la cele mai mici nuanţe. Tot în anii de studenţie se specializează în annamită la Şcoala de limbi orientale, obţine şi o diplomă, dar prezentându-se la concursul de admitere la Şcoala Colonială e primit în secţia africană – şi, nemulţumit că i se închiseseră perspectivele de plecare în Asia, îşi dă demisia. Mai târziu va nota cu umor într-o autocaracterizare *(Le Vélo,* 8 mai 1904): *„Sunt annamitolog, dar nu scot niciun beneficiu din asta, ci doar un imens orgoliu.”* După satisfacerea, în chip conştiincios, a stagiului militar (despre manevrele din regiunea Béauce va

scrie cu mult simţ critic), nimic nu-l mai reţine să-şi urmeze înclinaţiile temperamentale.

Îşi manifestă cu hotărâre dorinţa să plece la Londra şi, din ianuarie 1903, se va stabili în acest oraş, dedicându-şi viaţa vocaţiei literare şi convingerilor de care e animat. Compune, în cei opt ani petrecuţi aici, câteva zeci de articole şi povestiri sportive, povestiri şi nuvele, precum şi romane, care după marele succes al *Mariei Chapdelaine,* se vor tipări în sute de ediţii.

Tânărul Hémon se detaşează încet de părinţi, rude, prieteni. Fiindu-i imposibil să trăiască din scris, îl găsim când funcţionar de birou, executând traduceri şi corespondenţă în franceză sau mărunte lucrări de contabilitate, când proprietar al unui birou de import-export, vânzând pictură-email şi becuri cu incandescenţă furnizate de fabrica Lampes-Visseaux din Lyon. În certificatul de naştere al fiicei sale, Lydia Kathleen, e notată profesiunea tatălui: *commercial clerk.* Locuieşte în câte-o singură cameră în cartiere sărace ea: Mide-End, Stepney, Bethnal-Green.

O asemenea încăpere e descrisă de un fost coleg de liceu, corespondent al gazetei *Le Journal,* anume Jacques de Marsillac, care-l întâlneşte pe Hémon după 12 ani la Londra: *„Tot cenuşiul Londrei, toată melancolia după-amiezelor de iarnă, toată pulberea erelor pare a se fi concentrat în unica încăpere a acestui ciudat negustor. Cum acceptase oare Hémon, acest pasionat de studii umaniste, fiul unui eminent profesor universitar, crescut într-o familie catolică destul de rigidă şi dedicat profesiunilor liberale, să devină un soi de voiajor comercial? Cum ajunsese să accepte o meserie ce pretinde o pricepere în a se adapta împrejurărilor şi o limbuţie de care el era cu totul lipsit?”*

Tot Marsillac afirmă în alt loc: *„Era mai curând un visător decât un om de afaceri. Era pătruns de o încredere în cinstea altuia aspră ca granitul pământului său natal. Cum era el însuşi, de o intransigenţă sălbatică...”*

Salariul abia-i ajungea să-şi plătească locuinţa şi hrana. Dispreţuia banii. Protesta împotriva mandatelor ce i le trimiteau părinţii. Fusese gata să renunţe în favoarea

surorii sale la mica parte dintr-o moştenire ce-i revenea de la o mătuşă. Cei care l-au cunoscut mărturisesc că era una din naturile cele mai nobile şi mai drepte ce se pot imagina; lucrurile josnice sau urâte îi erau cu desăvârşire străine. Poseda o răbdare infinită şi un simţ scrupulos al responsabilităţii. Nu se plângea niciodată, deşi viaţa îi refuza toate satisfacţiile materiale şi, uneori, pâinea de toate zilele.

Hémon făcea cu Jacques de Marsillac, sportiv şi el, lungi plimbări. Vorbele schimbate pe drum, spune Marsillac, n-aveau nimic banal. Louis tăcea ore întregi, dar cu el nu simţeai apăsarea tăcerii. Se îndeletniceau, în orele libere, şi cu nataţia şi canotajul. Marsillac bănuia vag că Hémon ducea şi o activitate de scriitor. Nu vorbeau despre mişcarea literară contemporană din Franţa sau din Anglia. Asupra lecturilor schimbau scurte păreri. Marsillac remarcă preferinţele prietenului său pentru Kipling şi pentru *Memoriile* lui Saint-Simon. *„Dintre toţi oamenii pe care i-am cunoscut, Hémon e cel pe care l-am iubit şi l-am stimat cel mai mult”,* mărturisea Marsillac în 1950, după aproape patruzeci de ani. Ca aspect fizic Hémon rămâne în memoria prietenilor săi din Londra, *„cu o faţă deschisă, ochii albaştri, părul blond ca şi mustaţa ce-i acoperea dinţii puţin îngălbeniţi de tutun, cu o zvelteţe muşchiuloasă, cu mersul suplu şi paşii ca de ogar”.*

De la un timp, Londra îl plictiseşte; e avid de noi orizonturi.

Încă din 1905, într-un articol ca *Anglomanie* (5 februarie – *Journal de l’Auto),* ia poziţie împotriva unor stări de lucruri, ce nu-i puteau fi pe plac. Începând prin a preciza că unele sporturi, ca fotbalul şi cricketul, sunt vechile sporturi franceze *la soule* şi *la théque* însuşite de englezi şi adoptate apoi din snobism de francezi, Hémon relevă şi alte aspecte de anglicizare: *„Ce spuneţi despre nenorociţii care, sclavi ai unui ideal obscur, îşi trimit albiturile pentru spălat la Londra? Spălatul rufelor englezesc, dragi cititori, e o glumă, o glumă amară. Cea mai neînsemnată călcătoreasă din strada Lepic sau din cartierul Des-Bons-Enfants îşi face*

meseria mai îngrijit decât colegii ei englezi.”

În scrisoarea din 16 octombrie 1908, adresată mamei sale, Hémon îşi exprimă deschis aversiunea faţă de metropola britanică *(„Londres est moche et sale”*[1]*...)* dorind vag să viziteze Polinezia sau Bolivia, dar aceste tentaţii i se par, din mai multe motive, nerealizabile, şi preferă să rămână la Londra încă trei ani.

Dar, în după-amiaza zilei de 12 octombrie 1911, când împlineşte 31 ani, Hémon se îmbarcă la Liverpool pe vaporul *Virginian,* cu destinaţia Québec. Călătoria durează şapte zile şi ajunge în acest oraş iarna. Romancierul petrece aici cam o săptămână, mulţumit că se află între oameni ce vorbesc aceeaşi limbă cu el. E încântat de străzi, de trotuarele cu scânduri, de casele vechi, de caleşti, de clopotele oraşului. Hémon admiră tradiţiile acestor orăşeni atât de refractari oricăror influenţe străine.

Pleacă apoi la Montréal, unde-şi petrece iarna şi primăvara. Aici finisează primele capitole: *De la Liverpool la Québec, Pe terasă, Cutreierând străzile Québec-ului, De la Québec la Montréal,* din cartea în perspectivă: *Prin ţinutul Québec,* şi le expediază editorului Bernard Grasset, cu promisiunea că va trimite continuarea acestor subtile însemnări cu caracter etnografic, social, politic; dar, între timp, părăseşte ideea de a le continua. Oraşul îi apare complet europenizat şi nu-i oferă nimic nou. Invazia anglicismelor în graiul cotidian îl supără cel mai mult; nu mai descoperă nicio urmă din vechea franceză, pe care spera s-o afle în Canada.

Cu nădejdea că oraşele provinciale şi satele canadiene din provincia Québec îi vor descoperi mai multe surprize în ceea ce priveşte persistenţa sufletului francez, Hémon pleacă spre nord, vizitează oraşul La Tuque, apoi ia direcţia spre Les Éboulements, situat pe malul nordic al fluviului Saint-Laurent. Aici compune un cântec în patru strofe, pe care cântăreţii din partea locului îl vor transmite din gură în gură, cu menţiunea că ar fi compus de un francez din Franţa, în vara anului 1912.

---

[1] Londra e urâtă şi murdară...

De aici, Hémon porneşte spre malul de vest al lacului Saint-Jean, şi rămâne puţin la Roberval, oraşul cel mai important al regiunii. E şi locul de plecare al vaporaşelor, ce deservesc localităţile de pe marginea lacului. Pe vasul *„Le petit Nord”,* care traversează lacul până la Péribonca, Hémon intră în vorbă cu un bărbat înalt şi slab, care nu era altul decât Samuel Bédard din Péribonca. Se tocmeşte argat la acest gospodar, cu opt piaştri pe lună, hrană şi locuinţă, şi concediu, sâmbătă după-amiază, ca să-şi rezolve corespondenţa. Încă în aceeaşi seară Hémon va dormi la stăpân. Casa e de scânduri, fără etaj. E primit cu neîncredere de gospodină, Laura Bédard, nemulţumită că soţul îi aduce astfel de vagabonzi. Până la urmă îi prepară o cameră într-o mică bucătărioară.

După scurt timp, scotocindu-i valiza şi aflându-i certificatele, între care şi licenţa în drept, soţii Bédard răsuflă uşuraţi, deşi încă nedumeriţi. Tânărul face zilele următoare cunoştinţă cu rudele: Adolphe Bouchard, tatăl doamnei Bédard, cu fiica acestuia, Eva Bouchard, învăţătoare. Ea are ochii mari, expresivi, părul negru, faţa palidă. Se desprinde din făptura ei un farmec gingaş, ciudat. Cercetătorii literari par să admită că ea îi va fi servit scriitorului ca model pentru personajul principal al romanului *Maria Chapdelaine.*

Fără să i se poruncească direct, tratat cu omenie, Hémon e pus totuşi din prima zi la treburi: rostogoleşte cu un alt argat butuci în râu cu care prilej îşi striveşte degetele, mulge vacile, transportă laptele la brânzărie. În alte zile păzeşte oile, porcii, caii. Participă, după posibilităţi, la munca de defrişare, fără mare succes, căci pentru un începător această îndeletnicire e istovitoare. Ia parte la strânsul fânului, la culesul de afine, iar în septembrie, la adunatul ovăzului şi al grâului. Vânează păsări şi urşi şi-şi dă contribuţia la tăiatul unui porc în gospodărie,

La sfârşitul verii se iniţiază fără mare succes în zidărie şi dulgherie. Cum îşi strivea mereu degetele e pus să servească lucrătorii, aducându-le scânduri şi alte materiale, treptat, şi pe măsura trebuinţelor lor. Sâmbetele după-amiază îşi face corespondenţa, se plimbă cu copiii

patronului în pădure sau se scaldă în Péribonca. Îşi ia mereu note: doamna Bédard şi-l aminteşte folosind un carnet cât degetul. Altădată îl surprinde cu foile răsfirate pe masă. Scria fără încetare cu toate strigătele copiilor.

Sâmbăta şi duminica seara e obiceiul ca familiile să-şi facă vizite. Cei mai vârstnici povestesc întâmplări; tineretul dansează hore vechi sau intonează cântece. Tăcut, cu pipa în gură, Hémon observă oamenii, le ascultă povestirile din partea locului. Duminica asistă la liturghie în mica biserică de lemn din Péribonca, unde Samuel Bédard cântă în cor. Are prilejul să observe lumea în ţinută de sărbătoare, să urmărească discuţiile iscate după slujbă, în curtea bisericii, între diferitele grupuri. După amiază se întorc acasă, Hémon mânând caii. Cei ce-l cunosc sunt cuceriţi de simplitatea acestui om, de bunăvoinţa, de generozitatea lui. El nu dezvăluie proiectul romanului; cei apropiaţi ştiu doar că scrie la un ziar.

Pe la mijlocul lui septembrie, după două luni şi jumătate petrecute la familia Bédard, Hémon acceptă să-l înlocuiască pe Samuel Bédard în echipa de tăietori ce deschidea drum, prin pădure, unei noi linii de cale ferată între Saint-Félicien şi Saint-Joseph d’Alma. După opt zile de încercare, e angajat cu un salar de 35 de dolari pe lună. Începe să doboare copacii cu tăietorii, apoi, dând dovezi de îndemânare în trasarea planurilor, lucrează ca ajutor de inginer. Rămâne două luni în pădure înfruntând ploaia, zăpada, gerul. La sfârşitul lui noiembrie lucrările iau sfârşit. Hémon îi oferă lui Samuel Bédard întreaga sumă de 70 de dolari: „Deoarece sunt în slujba dumneavoastră pentru opt dolari”. Rămâne la familia Bédard până după sărbătorile Crăciunului, timp în care meditează îndelung la opera ce ia contur în mintea sa. Îşi vede totuşi de lucru, îngrijeşte de vite, repară garduri, pune cercevele duble, taie buturugi.

Din graba de a începe compunerea romanului, Hémon îşi scurtează şederea la Péribonca, pleacă la Saint-Gédéon, pe malul de sud al lacului. Samuel Bédard îl duce cu sania 26 mile de-a curmezişul lacului Saint-Jean. La despărţire îşi fac urări de noroc şi prosperitate. Romancierul are cu el doar

douăzeci de dolari. Petrece la pensiunea J. Tremblay două luni, perioadă în care scrie cea mai mare parte a romanului *Maria Chapdelaine.* Lucrează la el şi luna următoare, pe care-o petrece ca funcţionar comercial în oraşul Kénogami, făcând traduceri şi corespondenţă şi primind un salariu convenabil. După aproape trei luni de muncă romanul este terminat.

Se stabileşte din nou la Montréal, unde e angajat ca stenograf şi traducător la magazinul de fierărie Lewis Brothers. Rămâne trei luni în această întreprindere, timp în care, cu aprobarea superiorilor săi, îşi dactilografiază romanul, înainte sau după orele de serviciu. Apoi, urmând un plan ştiut doar de el, îşi face pregătirile de plecare. Se depun stăruinţe deosebite pentru a-l determina să renunţe la drum – i se dublează chiar salariul –, dar el stăruie în hotărârea luată. La sfârşitul lui iunie trimite romanul *Maria Chapdelaine* ziarului *Le Temps* pentru a fi publicat în foileton, – şi două exemplare acasă, apoi ia trenul spre vest. Mai departe itinerariul nu i se mai cunoaşte.

În seara de 8 iulie se găseşte la Chapleau în provincia Ontario, la o distanţă de 600 mile vest de Montréal. Făcuse acest drum, se crede, cu trenul, dar o parte şi pe jos. E însoţit de un tânăr australian, Harold Jackson, întâlnit probabil în timpul călătoriei. Către orele 6 şi jumătate drumeţii părăsesc gara din Chapleau şi se îndreaptă pe linia ferată, spre vest.

La două mile şi un sfert de Chapleau aud venind un tren, însă, fie din cauza unei curbe, fie a ceţii, nu mai au timp să se ferească şi trenul îi zdrobeşte pe amândoi. Accidentul se produce la orele şapte şi douăzeci, seara. Hémon moare douăzeci de minute mai târziu, australianul, imediat. Trupurile le sunt aduse la Chapleau; înmormântarea are loc două zile mai târziu. Se procedează la o anchetă, însă Compania Pacificului canadian atribuie accidentul imprudenţei călătorilor, absolvind mecanicul de orice vină. Mormântul lui Hémon e marcat de o simplă cruce de lemn, până în 1920, când este aşezată o piatră tombală, gravată, trimisă de Societatea Saint-Jean-Baptiste din Montréal.

*

Sfârşitul prematur al marelui scriitor (moartea sa rămâne învăluită încă într-un mister, asupra căruia articolul lui Jacques de Marsillac *Louis Hémon, le pére de Maria Chapdelaine est mort (de pauvreté) sous un train et reste à découvrir aprés avoir conquis la gloire,* apărut în *Samedi-Soir,* 18 novembre, 1952 şi foarte semnificativa scrisoare din 19 mai, 1913, adresată tatălui, reprodusă în articolul *Louis Hémon à son pére* de Nicole Deschamps, *Études françaises, février,* 1967, Montréal, par să arunce oarecare lumină), întrerupe firul unei mari conştiinţe, în care fenomenele lumii exterioare se oglindeau într-un chip surprinzător şi original.

Cu scriitorii generaţiei sale Louis Hémon nu are comun decât fanatismul credinţelor, tăria de a lupta pentru împlinirea lor, înfruntând riscurile inerente. Cu nouă ani mai tânăr ca Marcel Proust şi cu şapte decât Charles Péguy, Hémon manifestă, ca şi aceştia, o voinţă implacabilă de a-şi întrepătrunde viaţa şi opera, de a le contopi, într-un apel adresat omului spre a se regăsi şi a se reface în limitele firescului şi ale simplităţii primordiale. În fond, Hémon continua tradiţia ilustrată prin Jean-Jacques Rousseau, dar mijloacele de care se servea erau noi, adecvate momentului istoric, şi de o mare forţă de convingere.

În perioada pariziană Louis Hémon se pregăteşte ca pentru începutul unei vieţi eroice. Ca elev e un admirator al gânditorilor greci. Îşi petrece vacanţele în Bretagne, la Quimper, la bunicii dinspre tată, la Pleyben, la bunicii dinspre mamă, sau în alte localităţi unde locuiau rude apropiate, aşteptat de copiii din sat, pentru care „Lili” îşi cheltuia toţi banii: le cumpăra bomboane. Priveliştile din Bretagne, uşoara rotunjire a colinelor, strălucirea caselor albe, ca şi dragostea lui pentru ţărănuşii isteţi, tovarăşii lui de joacă, îi vor rămâne adânc săpate în suflet, îndemnându-l mai târziu să se îndrepte înspre satele franceze din Canada şi să se identifice, un timp, cu ţăranii din acele

părţi. Citeşte avid autori ca: Jules Verne, Fenimore Cooper, Dickens, Kipling. Îi place poezia lui Victor Hugo ştiind pe dinafară sute de versuri pe care le declamă singur sau în timpul plimbărilor cu prieteni.

Practică asiduu ciclismul, fotbalul, alergarea pe teren, scrima, canotajul, boxul, cultura fizică, greutăţi şi haltere, lupte, cross-country, călăria, înotul. Nu vizează campionate, dar ajunge un foarte bun atlet. Consideră sportul mijloc de regenerare şi fortificare a rasei umane. La o vârstă când alţi tineri îşi fac debutul prin mărunte foi literare Louis Hémon îşi începe colaborarea la cotidianul parizian *Le Vélo,* ziarul industriei de automobile şi biciclete, după ce e premiat pentru o bucată literară *La rivière (Râul).* Cel ce va fi considerat mai târziu precursorul literaturii sportive (C. Chassé – în revista *Bretagne* aprilie 1935, p. 109) sau *„un apostol al sportului conceput ca mijloc de elevaţie morală”* (A Thibaudet: *Le liseur de romans,* 1925) îşi va completa la Londra cunoştinţele sportive deprinzând boxul englezesc, făcând parte din Polytechnic Boxing Club, asistând la şedinţele din Wonderland în Whitechapel. Tot acum învaţă să vâslească în echipă şi se dedică culturii fizice şi cross-ului englezesc.

Articolele sale din *Le Vélo* (mai târziu *Journal de l’Automobile et du cyclisme)* oglindesc o ideologie sportivă sănătoasă, celebrează camaraderia de club, aspră, impersonală, antrenamentul sever, disciplina rigidă, exaltând forţa liniştită şi simplicitatea, abnegaţia efortului comun.

În *Povestea unui atlet mediocru (Le Vélo,* 12 februarie 1904) e exprimată ideea că practicând, chiar fără succes, o serie de sporturi, un tânăr nu-şi pierde timpul: se căleşte pentru viaţă. În alt articol, *Anglia contra Irlandei,* prezintă elogios cele două echipe de fotbal, gândindu-se la starea destul de înapoiată a fotbalului francez şi la prejudecăţile ce mai dăinuie cu privire la acest sport. Conchide: *„M-am gândit că vom ajunge, poate, să le egalăm într-o bună zi, dar va trebui să primim de pe-aici câteva lecţii aspre”.*

În *Recordul* înfăţişează un tânăr care prin nemaipomenite

eforturi obţine recordul Franţei la săritura cu prăjina. După victorie *„se simţea obosit de moarte, trist şi uluit, şi se îndrepta încet spre vestiar, căci opera lui era împlinită”.*

În *À propos d’Oxford–Cambridge (Le Vélo,* 2 aprilie 1904) Hémon evocă tradiţionala cursă de luntre dintre echipele celor două universităţi, elogiind cu acest prilej foloasele ce le poate aduce acest sport chiar şi celor ce practică alte discipline sportive. Adresându-se fotbaliştilor francezi, le spune: *„Fotbalişti, frăţiorilor, vâsliţi”.* Alte articole de o reală frumuseţe stilistică, adevărate poeme în proză sunt: *Clownul; Înfrângerea; Luntraşii,* un veritabil imn ridicat celor ce cultivă canotajul.

Vorbind despre începuturile lui sportive, ca elev, îşi aminteşte cu plăcere şi despre studenţii români sportivi de la Paris, în articolul *Gimnaziul meu (Journal de l’Automobile,* 22 februarie 1905): *„Seara îi găsiţi acolo pe români. Nu-ţi poţi face o idee despre numărul românilor de pe malul stâng, dacă nu frecventezi gimnaziul meu; sunt toţi studenţi în drept, mustăcioşi şi muşchiuloşi, fac temeinic bare, greutăţi şi, fireşte, lupte greco-romane; după care îşi scot pieptul în afară şi-şi povestesc între dânşii istorii despre femei, poveşti nemaipomenite, cu zâmbete naive şi cu aere de copii miraţi”.*

Uneori articolele sale iau aspectul unor momente sau schiţe ce abundă în calităţi literare de prim ordin. Astfel e povestirea *Frica (Le Vélo,* 15 octombrie, 1904) cu o excelentă gradare a situaţiilor, sau *Jerôme.*

În alte articole, unele desfăşurate serial, personaje ca ziaristul Couffion, boxerul Bert Adams sau Monsieur Plume se agită, gândesc, dau viaţă şi colorit împrumutând expunerii un ton de expresivă obiectivitate. Îndeosebi editorialele din revista *„Force”: Dispreţul animalelor* (20 februarie, 1910), *Fiarele mării* (20 martie, 1910), *Tată necunoscut* (5 mai, 1910), *Alergătorul de la Maraton* (5 iulie, 1910) sunt realizări de o mare frumuseţe artistică.

În acest domeniu, al sportului şi al educaţiei fizice, L. Hémon a fost un înaintaş, un mentor al tineretului francez care a suportat în primul război mondial dificultăţi fără

precedent şi a cules pe câmpuri de bătălie victoria împotriva unor duşmani necruţători.

*

Paralel cu activitatea publicistică, L. Hémon se consacră, la Londra, unui travaliu literar, ale cărui rezultate au uimit şi au stârnit admiraţie. În prefaţa din 1925 la romanul *Battling Malone, pugiliste.* Daniel Haiévy afirma: *„Nimic nu-i mai puţin întemeiat ca opinia ce face din Louis Hémon. omul unei singure cărţi; el era, ca Dickens sau George Sand, omul unui poem nesfârşit (innombrable) şi din acest poem avem mai multe cânturi.”* Iar după 27 de ani romancierul Emile Henriot considera astfel scrierile hémoniene: *„Vechi de patru decenii, ele nu se învechesc; sunt pur şi simplu în avans şi au căpătat deja severitatea şi perfecţiunea clasică” (Le Monde,* 31 ianuarie, 1951).

Cele opt nuvele şi povestiri, publicate postum sub titlul: *La belle que voilà (Frumoasa de atunci)* impresionează prin lirismul discret, prin exactitatea picturii şi a cadrului, prin veracitatea a numeroase portrete, dar mai ales a portretelor feminine. Neuitată rămâne Liette Marchevel sau Lizzie Blakeston, o eroină amintind prin splendida ei puritate pe Maria Chapdelaine şi care exprimă convingerea autorului că săracii sunt hărăziţi unei mizerii fără scăpare; Taoufa din *Cel care vede zeii,* o metisă de confesiune catolică, ce-şi apără fericirea urmând îndemnurile bătrânului preot păgân, pe care-l adăposteşte în locuinţa sa; admirabila Sal din *Ultima seară* petrecută cu Tom şi Bill, prietenii săi, înainte ca viaţa să-i despartă pentru mult timp; miss Winthrop-Smith, stenodactilografa ce-şi jertfeşte cu uşurinţă fericirea personală, preferând să rămână în marea întreprindere la care lucrează şi unde are iluzia că e preţuită, precum şi celelalte personaje din *Bătrâna, Târgul cu adevăruri* sau *Frica,* realizate cu acelaşi talent de a colora intens oameni, mulţimi sau privelişti londoneze. Ca şi la Dostoievski, întâlnim în aceste bucăţi o vădidă preferinţă pentru cei săraci şi umili, pentru simplicitate, libertate, can-

doare.

În concepţia hémoniană romanul e studiul unui caracter, a unei forţe elementare ce irumpe în viaţă şi-şi taie drum împotriva tuturor opreliştilor. Astfel Mike O'Brady, personajul principal din *Colin-Maillard (De-a baba oarba),* primul roman al lui Hémon, e purtat de aprigul său temperament de revoluţionar înnăscut – eroul e irlandez – prin diverse medii, căutând răspuns la unele întrebări esenţiale pentru el.

Alte personaje de mare relief ale acestui roman sunt bătrânul tovarăş de muncă Timothi Sullivan, Wynnie cea mereu obosită, Hannah, tânărul Wilkins, Audrey-Gordon-Ingram de la Institutul creştin, preotul John Boulter, reverendul Keeling etc. În mod remarcabil relevă romancierul conştiinţa cinstită a eroului principal, freamătul interior, trăsături distinctive ale poporului căruia îi aparţine.

Battling Malone, pugiliste, al doilea roman al lui Hémon, se deschide cu atmosfera penibilă creată la Londra, după ce a treia oară campionii englezi la box sunt bătuţi de francezi. Lordul Westmount, membru al mai multor cluburi, proprietar a două castele etc. ia iniţiativa să ridice din nou prestigiul acestui sport, atât de specific naţional. E urmat de o parte din prietenii săi şi, astfel, se înfiinţează *British Champion Research Syndicate (Sindicat al viitorilor campioni britanici)* cu scopul de a descoperi viitorii campioni, de a favoriza apariţia talentelor pugilistice, pregătind marea revanşă.

După cercetări, e descoperit Patrick Malone, irlandez, ce-şi petrecuse copilăria nefericită printre copiii vagabonzi ai Londrei. Crescut în asemenea condiţii şi-a călit trupul puternic; acum e un tânăr vânjos, iscusit în lupte. Se aranjează un meci de probă cu un alt boxer, Jack Haskins, pe care Malone îl bate repede. Urmează victorie după victorie până când începe declinul. Atunci îşi dă seama că toţi cei ce, înainte, îl înconjurau cu atenţii, îl dispreţuiesc. Simte nevoia unei mângâieri şi-o caută pe lady Hailsham, sora lordului Westmount, ce-i arătase şi în trecut oarecare înţelegere. Din confruntarea cu ea, din râsul ei, pricepe că

totul s-a sfârşit pentru el.

Henry de Montherlant afirma în 1926 că, dintre toate cărţile cu subiecte sportive, a lui Hémon era, fără îndoială, cea pe care o citise cu o mai mare plăcere. *(Un precurseur du roman sportif: Louis Hémon* în *Les nouvelles littéraires,* 6 februarie 1926). S-a relevat limba suplă. viguroasă sugerând izbirea pumnilor, după cum un anumit ritm al frazelor în Lizzie Blakeston evoca dansurile eroinei.

Monsieur Ripois et la Némesis, ultimul roman din perioada londoneză a lui Hémon, narează tribulaţiile unui francez în metropola britanică.

Romanul e o vastă frescă a oraşului şi a vieţii sale de noapte: muncitoare în drum spre casă, întreţinuţii, oamenii de nimic, fel de fel de gură cască dornici de aventuri, indivizi abjecţi care au alunecat adânc în mocirlă.

La sfârşitul acestei etape a existenţei sale, Louis Hémon simte o imperioasă nevoie de a-şi împrospăta spiritul cu orizonturi care să-i amintească de Franţa. Îl mistuie dorul după mângâierea plăcută a limbii natale, după oameni şi peisaje, după culoarea cerului şi după pământul francez.

*

Hémon părăseşte Londra, îndreptându-se spre meleaguri canadiene franceze, dragi lui, atunci când consideră că o mare experienţă ajunsese la capăt. Privise din numeroase unghiuri metropola britanică. Portretele sale de femei londoneze, conturate în adâncime tind să ia ipostaze de simbol. Învăţase să-şi distileze arta în creaţii originale, autonome, şi, dacă mai existau urme de influenţe, totul e topit acum într-o manieră personală, de care dispune cu uşurinţă. Ştie să reducă o naraţiune la esenţial, imprimându-i o unitate desăvârşită. Îi e deschis drumul spre o mare operă care să rezume lecţia celor opt ani petrecuţi la Londra.

Cartea va fi *Maria Chapdelaine,* despre care Edmond Jaloux afirma: *„E o capodoperă prin densitatea naraţiunii, prin intensitatea atmosferei morale, ce învăluie*

personajele, ca şi prin acea formă pură, reţinută, parcă plutind în tăcere, ce exprimă în acelaşi timp existenţa eroilor şi viaţa lor cea mai ascunsă" (Revue hebdomadaire, Paris, 10 septembrie 1921).

Povestirea începe la Péribonca o dată cu sfârşitul liturghiei, când Maria Chapdelaine îl întâlneşte pe François Paradis, un tânăr cunoscut din copilărie de care se va îndrăgosti curând. Vara, la cules afine, de sărbătoarea Sfintei Ana, ei îşi schimbă jurămintele, hotărâţi să se căsătorească în primăvara viitoare. Timpul se scurge încet; în familia Chapdelaine se desfăşoară viaţa obişnuită în anotimpurile ce se succed. Gândurile Mariei se întorc mereu la logodnicul plecat în munţi şi atât de aşteptat. De Anul Nou însă, în locul lui soseşte vestea că, pornit spre ei cu multe zile înaintea Crăciunului, rătăcise prin pădure şi, desigur, se prăpădise.

Maria îndură cu greu lovitura, preotul îi porunceşte să uite totul, să privească înainte şi să-şi refacă viaţa. Cunoaşte între timp un tânăr întors din Statele-Unite, unde lucrează în manufactură şi câştigă frumos. El îi cere mâna şi-i propune o viaţă lipsită de griji într-unul din marile oraşe ale Americii. Durerea o împiedică să ia o hotărâre, deşi perspectivele i se par îmbietoare. Scurt timp după asta îi cere mâna un flăcău din sat, obişnuit al casei, muncitor şi tăcut, ce trudeşte din greu să-şi înjghebeze o mică gospodărie. Maria nu-i făgăduieşte nici lui nimic, mai înainte de a cântări bine lucrurile.

Se întâmplă atunci să se îmbolnăvească şi să-i moară mama. La căpătâiul ei, singură în noaptea de priveghere, Maria va căuta răspuns la întrebările ce-o frământau chinuitor: să plece cu Lorenzo Surprenant în oraşul depărtat sau să-şi continue o existenţă amară lângă un soţ ca Eutrope Gagnon, ce nu-i poate oferi decât o viaţă asemănătoare cu cea cunoscută în casa părinţilor săi.

Dar pilda vieţii umile, eroice a mamei sale, vocile interioare, ce-i vorbesc despre marile frumuseţi ale plaiurilor natale, despre gingăşiile limbii şi despre datoria de a păstra moştenirea înaintaşilor, ca şi conştiinţa îndatoririlor ce-i

revin în cadrul familiei, o fac să accepte cu o anumită bucurie traiul lângă cei de-o seamă cu ea, să apuce calea sacrificiului, rămânând lângă acest flăcău cinstit.

Sub aparenta monotonie a vieţii familiei Chapdelaine, Hémon distinge trei conflicte pe care le urmăreşte cu o remarcabilă fineţe în faza lor explozivă. Romancierul introduce un personaj pururi întunecat, ostil omului, – pădurea canadiană. Întâiul conflict ia formele unei acerbe lupte cu această pădure, căreia omul trebuie să-i smulgă, palmă cu palmă, pământul, ce va fi mai târziu cultivat. Lupta defrişorilor canadieni cunoaşte răgazuri, armistiţii, dar nu încetează niciodată. Hémon descrie cu o preciziune fotografică episoade din bătălia cu hăţişurile, evocă forţele ce stau împotriva temerarilor luptători, duşmănia cumplită ce şi-o poartă unii altora.

Sub acest aspect *Maria Chapdelaine* întruneşte elementele unui roman istoric, descriind condiţiile în care şi-a extins omul stăpânirea asupra tenebrelor marilor păduri.

Al doilea conflict e cel dintre generaţii. Bătrânii Chapdelaine şi-au construit viaţa pe anumite principii, a căror valabilitate e contestată sau pusă sub semnul întrebării de cei care, în mod inevitabil, vor fi moştenitorii. Se fac eforturi de-o parte şi de alta ca tensiunea să nu ia proporţii şi totul să urmeze un drum firesc, intervin concesii, dar poziţiile sunt ireconciliabile. Noua generaţie care va urma bătrânilor Chapdelaine îşi construieşte un profil propriu, deosebindu-se fundamental de înaintaşi. Eutrope Gagnon, viitorul soţ al Mariei, nu va avea nimic din impulsurile nestăpânite ale bătrânului Chapdelaine, ce-l făceau să înainteze tot mai mult în păduri. Judecăţile lui sunt practice, realizabile, având în vedere o muncă tenace, însă pe baze raţionale.

Al treilea conflict, ce ia uneori forme dramatice, e cel între modul de viaţă, în partea nordică a regiunii Québec, încă de tip ţărănesc, şi acela al vieţii orăşeneşti, predominant într-o mare ţară industrială cum sunt Statele-Unite ale Americii. Confruntarea are loc fie deschis, în marea scenă dintre Lorenzo Surprenant şi bătrâna Chapdelaine, care-şi apără cu îndărătnicie convingerile despre rostul

pământului şi al proprietăţii, fie tăcut, în conştiinţa Mariei Chapdelaine, ce dă o luptă dramatică pentru a se clarifica şi a-şi contura ideile. Hotărârea Mariei de a accepta o viaţă legată de pământ, lângă Eutrope Gagnon, porneşte dintr-o înţelegere superioară a rostului său în familie şi acordă un sens aproape sacru existenţei sale, cu preocupările ei mărunte, – nu înainte însă de a trece prin purgatoriul celor mai amare frământări.

Personajele, foarte numeroase pentru dimensiunile romanului, exprimă diferitele feţe posibile ale Canadei franceze, un mozaic de caractere, de convingeri, de năzuinţi, ce dau naraţiunii un colorit inegalabil, de o mare rezonanţă umană, şi, în acelaşi timp, purtând toate caracteristicile locului şi timpului în care acţionează.

Protagonista principală e frumoasa Maria Chapdelaine, fata, care dintr-o existenţă pur vegetativă, dintr-un indiferentism total, se trezeşte, pe rând, la o viaţă a simţurilor, apoi la una a reflexiunii. Ea e pivotul peripeţiilor întregii acţiuni, şi contemplarea transformării sale sub repetatele lovituri primite oferă rare emoţii estetice. În situaţii din cele mai neaşteptate ea păstrează aceeaşi neasemuită puritate, mişcându-se parcă pe un tărâm al visului şi al idealului. Tăcerile atât de elocvente, teama ei permanentă de a nu jigni pe nimeni, prevederile ei în momente când cei mai vârstnici se pierd, înţelepciunea sa luminoasă, încrederea ei oarbă în miracolul dragostei, grija de a prelungi peste moarte amintirea unei iubiri, ce nu se mai poate realiza, hotărârea finală de a accepta o viaţă umilă, de supunere la rigorile raţiunii şi ale moralei, sunt doar câteva trăsături ce fac din Maria Chapdelaine una din eroinele cele mai vii ale literaturii franceze şi ale celei universale.

Samuel Chapdelaine, tatăl Mariei, pasionat mai curând de acţiunea cuceririi pământului e, în felul său, un artist fascinat de o himeră, un idealist cu mintea în nori.

Laura Chapdelaine e unul din personajele de prim plan ale romanului. Suspină după locuri populate în care i-ar fi plăcut să-şi ducă viaţa, totuşi îşi urmează soţul în singurătate, fără a crâcni. Elogiul pe care Samuel i-l aduce în

noaptea de priveghere este recunoaşterea unor calităţi de seamă, ce i-au împodobit fiinţa. Despărţirea de ea este a unui soţ care-şi dă seama că a fost înţeles, care ştie că numai întovărăşit de ea şi-a putut continua marea sa aventură. Bună, modestă, Laura ascundea în fond un mare curaj, un caracter fără pereche.

François Paradis e tânăr, obişnuit cu pădurile. Chemarea pământului a sunat în el mai slab decât cea a hoinărelii şi a depărtărilor. Pornit pe panta unei vieţi uşoare află în dragostea pentru Maria destulă forţă pentru a se îndrepta. Aceeaşi dragoste îl va pierde însă, împingându-l, în miez de iarnă, împotriva tuturor obstacolelor la drum şi pădurea îi va reteza pentru totdeauna acest zbor ciudat al inimii sale.

Lorenzo Surprenant a rupt-o şi el, ca şi François Paradis, cu pământul. Numai că el a rămas surd la chemarea pădurii şi a emigrat în Statele-Unite, unde lucrează în manufactură. Depărtarea, la început suportabilă, îi pare de neînţeles, fără Maria. Înţeleaptă, ea nu-l va urma, în pofida frumoaselor lui promisiuni.

Eutrope Gagnon e un flăcău de ţară, calm, cu convingeri bine întemeiate, însă fără o personalitate distinctă, preocupat numai de îndeletnicirile lui agricole. Maria îi va reveni ca unuia ce a ştiut să aştepte, întrebuinţând mijloace cinstite pentru a o cuceri, după cum corectă e întreaga sa făptură morală.

*

Studiind, pe viu, o familie de defrişori canadieni-francezi, Hémon avea nu numai ochiul format timp de opt ani de realităţile londoneze, nu numai siguranţa prozatorului, care construieşte o operă de ample dimensiuni, ci şi un simţ al muzicalităţii frazelor, al desfăşurării lor în largi volute. *„După Rimbaud, e cazul cel mai straniu ce-l întâlnim în literatura franceză”* afirma M. Poulaille *(„L’étrange destinée de Louis Hémon” – Le peuple,* 8 iulie. 1933).

Cercetătorii literari relevă admirabila compoziţie a romanului canadian. Astfel. Audrey D. Freeman în *Canada*

de Louis Hémon et sa destinée littéraire (teză de doctorat prezentată la Sorbona) distinge în *Maria Chapdelaine* trei părţi bine echilibrate.

S-a observat în romanul acesta o aplicare a regulei celor trei unităţi. Timpul impus de acţiune abia trece de un an. În ceea ce priveşte locul, peripeţiile se desfăşoară aproape numai în casa şi pe pământul lui Samuel Chapdelaine. Acţiunea este, de asemenea, de o unitate impresionantă. Capitolele se succed urmând, în stricta lor desfăşurare, mersul implacabil al anotimpurilor. În această privinţă L. Dalbis (în studiul *Le Bouclier canadien-français)* notează că fiecare capitol se deschide cu un decor şi se închide pe fondul unei stări sufleteşti. Cu o artă esenţial sugestivă Hémon leagă studiul cadrului de acela al personajelor, e atent la relaţiile strânse dintre psihologie şi peisaj, dintre lumea exterioară şi acţiunile omeneşti. Prin numeroase amănunte artistul izbuteşte să creeze impresia unei naturi duşmănoase, subliniind contrastul dintre gingăşia morală a coloniştilor şi realitatea ce-i înconjoară.

A fost sesizată cadenţa uşor melancolică a frazei, ritmul ei lent, unduios, evocările pătrunzătoare. Văzută prin ochii Mariei Chapdelaine firea ia culorile unei tristeţi fără seamăn, asistăm la scurta fericire a unei inimi, căreia îi urmează repede desnădejdea. Spectacolul lumii exterioare se întunecă, şi sfârşitul lasă cu greu să pătrundă o rază a vieţii. Pot fi întâlnite în povestire observaţii scurte, reflexii emoţionante, imagini simple şi surprinzătoare. Hémon ştie să aleagă detaliul, surprinde expresia obrazului, notează vreo atitudine familiară. În schimb nu lipsesc trăsăturile semnificative, iar caracterul e studiat cu măiestrie.

Din grija de a oglindi o situaţie de fapt, Hémon dă personajelor romanului său nume întâlnite la faţa locului şi care i s-au părut mai pitoreşti. Astfel, în studiul neterminat: *Prin ţinutul Québec* reţine nume ca: Gagnon, Paradis, – citite pe firmele magazinelor din Québec şi pe care le va împrumuta eroilor săi.

În serile de destindere de la Péribonca cunoaşte un bătrân Chapdelaine, care curăţise „trei pământuri”, – şi la

90 de ani era încă vânjos. Romancierul nu pregetă să dea acest nume eroinei principale. Prenumele Samuel şi Laura Chapdelaine sunt ale gazdelor sale Samuel şi Laura Bédard. Tot aşa procedează şi cu numele altor personaje.

S-a subliniat sobra, precisa, armonioasa limbă a romanului. Pentru a da un colorit mai puternic naraţiunii Hémon va întrebuinţa numeroase expresii specifice provinciei Québec. Cu un instinct de lingvist înnăscut exprimă în roman stadiul limbii canadiene franceze din vremea sa, împestriţat cu termeni englezi şi cu anglicisme, precum şi cu numeroase provincialisme, cu putere circulatorie în Franţa în momentul colonizării Canadei, dintre care un mare număr a dispărut cu timpul din limba ţării de baştină. Hémon a demonstrat efectele estetice ce se pot obţine din folosirea acestor elemente lingvistice, amintind vechile origini franceze.

Cercetătorii literari au scos în relief sensurile romanului, au explicat măsura în care Maria Chapdelaine, acest personaj atât de viu, se impune şi ca un simbol al supravieţuirii naţiunii franceze în America. Chemată să aleagă între emigratul Lorenzo Surprenant şi colonul Eutrope Gagnon, Maria Chapdelaine îşi dă instinctiv seama că a se decide pentru viaţa uşoară a oraşelor poate fi o soluţie în sensul asigurării unei fericiri personale, terestre, dar rezultatul nu poate fi decât pierderea în conglomeratul de popoare al Americii. În Eutrope Gagnon tânăra canadiană vede principiul continuităţii, al legăturii cu pământul. A opta pentru acesta înseamnă a alege viaţa mai aspră a băştinaşilor, – singura posibilă însă pentru a desăvârşi opera strămoşilor. Hotărârea Mariei presupune drumul unei vieţi gata de jertfe şi de eroism, – este însă preţul pe care francezii din America îl plătesc pentru a-şi menţine individualitatea.

S-au propus şi alte interpretări. S-a discutat valabilitatea acestui tradiţionalism, dacă resemnarea poate fi o cale de urmat, dacă atavismul religios nu este o stavilă a progresului – tot atâtea dovezi ale multiplelor semnificaţii pe care le prezintă acest roman.

*

Tipărit ca foileton în ziarul *Le Temps,* la începutul anului 1914, romanul lui Hémon are cam aceeaşi soartă ca romanul lui Proust *Du coté de chez Swann,* apărut în acelaşi an: trece nebăgat în seamă din cauza evenimentelor ce se precipitau şi care polarizau atenţia marelui public. Peste doi ani se editează la Montréal cu două prefeţe – a profesorului universitar Louvigny de Montigny, care luase asupra-şi cheltuielile de imprimare, propunându-şi să pună în faţa tinerilor scriitori ai ţării sale un model de literatură canadiană – şi alta a filozofului., foarte apreciat în epocă, Emil Boutroux, de la Academia franceză, care recunoştea *„dincolo de dezinvoltura şi familiaritatea stilului o perfectă justeţe a expresiei, o eleganţă discretă şi susţinută, o fuziune intimă a cuvântului, a imaginii, a faptului şi a ideii ce descoperă la fiece pas pe scriitorul înzestrat şi pe artistul diligent”.* Cartea cuprindea 40 de desene originale ale artistului canadian-francez Suzor-Coté, considerate şi azi ca unele din cele mai reuşite. Dar succesul de librărie se lăsa încă aşteptat.

Abia în 1921, când apare ca prim număr al colecţiei *„Caietele verzi”,* înfiinţată de editura Bernard Grasset, romanul devine, peste noapte, cartea cea mai citită, un mare eveniment editorial. Până în 1949 romanul se tipăreşte în 1099 ediţii, iar numărul exemplarelor vândute depăşeşte un milion, – fără a pune la socoteală reproducerile, traducerile în diferite limbi, cu tirajele respective. *Maria Chapdelaine* e înscrisă în programa şcolilor secundare şi se studiază în universităţile a numeroase ţări. Încă din 1917 Societatea de geografie din Québec împrumută unor lacuri din Canada franceză numele romancierului, iar un canton şi un lac poartă numele *Maria Chapdelaine.* La Péribonca se ridică o stelă în memoria lui Hémon, se fondează o Societate a Prietenilor Mariei Chapdelaine, se înfiinţează un muzeu, se pune o placă comemorativă la casa în care s-a născut romancierul.

Numeroşi scriitori, din cei mai de seamă ai epocii, ca Henri Bordeaux, René Bazin, A. Thibaudet, Henri de Montherlant, Alex. Arnoux, Charles Le Goffie etc., scot în evidenţă meritele celebrului roman sau se ocupă de viaţa scriitorului, fiind de acord asupra locului de seamă ce-i revine în istoria literaturii franceze contemporane. Nu întârzie să apară cărţi de temeinică analiză a operei hémoniene, teze de doctorat la Sorbona, în care om şi operă sunt privite în vaste ansambluri *(Le Canada de Louis Hémon et sa destinée littéraire,* de Audrey D. Freeman cuprinde peste 400 pagini), se turnează filme după roman (primul, realizat de Julien Duvivier, are pe Jean Gabin în rolul principal), se iniţiază anchete printre cei ce l-au cunoscut pe Hémon la Péribonca. Samuel Bédard, soţia sa Laura, Eva Bouchard devin personaje cunoscute, li se iau declaraţii, sunt fotografiaţi în chip şi fel, Eva primeşte cereri în căsătorie cu duiumul, e asaltată de foarte numeroşi turişti, cărora le acordă autografe semnând: Maria Chapdelaine.

Sobrul, reţinutul Daniel Mornet, profesor de Literatura franceză la Sorbona remarcă în a sa *Histoire de la litte~ rature et de la pensée françaises contemporaines* (1870–1925) *„extraordinarul şi tardivul”* succes al cărţii şi caută să-i explice cauzele. O interesantă anchetă în presă, întreprinsă în această perioadă, încerca să determine cam acelaşi lucru: coeficientul ce-ar reveni, din acest succes, valorii literare a lucrării, influenţei criticilor, activităţii editorului, propagandei orale. Dintre foarte numeroasele răspunsuri ce s-au publicat, notăm doar câteva: că succesul s-ar datora fie unui fenomen de sugestie colectivă; fie subiectului cărţii, deosebit de simpatic cititorilor francezi din 1921, din cauza rolului eroic jucat în 1914–1918 de soldaţii canadieni luptând şi murind pe pământul Franţei; prestigiului depărtării; farmecului exotismului; favoarei de care se bucură, în ochii orăşenilor, operele ce oglindesc viaţa câmpenească. Din toate reţinem unul, poate cel mai just: „Maria Chapdelaine *restituie Franţei de azi imaginea Franţei de altădată şi a virtuţilor sale esenţiale: credinţa,*

curajul, evlavia, statornicia, resemnarea, spiritul de dreptate, voioşia”.

Romanul a exercitat o influenţă sensibilă asupra literaturii canadiene, învăţând scriitorii din această ţară să observe şi să descrie lucruri şi oameni, pe care-i credeau altădată fără interes. *„În special ei şi-au îndreptat atenţia spre limba vorbită de locuitori, fără a o moderniza”,* afirmă Damase Potvin, un cunoscut prozator canadian. Şi în alte ţări cartea a contribuit la înflorirea romanului regionalist, fiind printre primele din această categorie ce s-au înscris pe orbita unui succes de proporţii rar întâlnite.

IULIAN VESPER

TABEL CRONOLOGIC

1880 Louis Hémon se naşte la Brest, port francez spre Oceanul Atlantic. Tatăl, profesorul Felix Hémon mai are doi copii: Felix (n. 1875) şi Marie (n. 1877). Mama e fiica unui cunoscut medic din Bretagne, dr. Le Breton.

Apare romanul: *Căsătoria lui Loti,* de P. Loti.
Se reprezintă piesa *Daniel Rochat,* de V. Sardou.
E. Faguet publică: *Note asupra teatrului,* în serie, până în 1883.
F. Brunétiere tipăreşte lucrarea: *Romanul naturalist.*
Moare Gustave Flaubert.
Moare romanciera engleză George Eliot, pe numele adevărat Mary Ann Evans.
Se naşte Tudor Arghezi.

1882 Profesorul Felix Hémon se stabileşte cu familia la Paris, în str. Vauquelin, lângă Sorbona.

F. Brunétiere îşi continuă seria *Studiilor critice,* începute în 1881 (până în 1906).
Se reprezintă piesa: *Corbii,* de H. Becque.
Apare *Parsifal* de R. Wagner.
Moare L. Gambetta.

1889 Profesorul universitar Felix Hémon îşi începe tipărirea celebrului său *Curs de literatură* ce va apare până în 1907.

Se tipăresc romanele: *Tare ca moartea,* de G. de Maupassant; *Grădina Berenicei,* de M. Barrès; *Discipolul,* de P. Bourget.
Se reprezintă piesa *Revoltata,* de Jules Lemaitre.

Moare F. de Coulanges.
Are loc Expoziţia universală de la Paris.

1895 Felix Hémon e numit inspector al Academiei din Paris.

Se reprezintă piesele: *Cleştele,* de P. Hervieu şi *Princesa îndepărtată,* de E. Rostand.
J. Bédier îşi publică lucrarea: *Les fabliaux* (istorioare populare în versuri din sec. al XII-XIII-lea – în Franţa).
Moare L. Pasteur.

1896 Louis Hémon îşi trece, prin dispensă de vârstă, prima parte a bacalaureatului.

E. Faguet îşi continuă publicarea lucrării: *Oameni politici şi moralişti ai secolului al XIX-lea.*

1897 Îşi ia a doua parte a bacalaureatului. Se înscrie la Facultatea de drept.
Urmează cursurile Şcolii de limbi orientale, specializându-se în annamită.

Se reprezintă piesele *Samariteana* şi *Cyrano de Bergerac,* de E. Rostand şi *Ospăţul leului,* de Fr. de Curel.
Moare A. Daudet.

1900 Obţine licenţa în drept.

Apar romanele: *Moartea lui Philae* de P. Loti şi *Chemarea adresată soldatului* de M. Barrés.
Se tipăresc volumele de poezii: *Existenţe* de Fr. Jammes, *Medaliile de argilă* de H. de Régnier, *Carul de aur,* de A. Samain.
Se reprezintă: *Vulturaşul* de E. Rostand.
Apar celebrele romane: *Învierea* de L. Tolstoi şi *Quo vadis* de H. Sienkiewicz.
Moare A. Samain.
Moare F. Nietzsche.

1901 Îşi petrece vacanţa de vară la Oxford, dând lecţii de franceză.

Îşi propune un stil de viaţă independentă şi nu-l va părăsi niciodată.
Toamna: Îşi face stagiul militar la Chârtres într-un pluton de elevi-ofiţeri.

Contesa Ana de Noailles tipăreşte volumul de poezii *Inima nemăsurată.*
Anatole France publică romanul *Domnul Bergeret la Paris.*
Apare romanul *Munca,* de E. Zola.
Se publică romanul *Aventurile regelui Pausole* de P. Louys.

1902 Îşi continuă serviciul militar. Ia parte la manevrele din regiunea Béauce şi, datorită antrenamentului sportiv, suferă mai puţin decât colegii săi. Toamna este eliberat din armată. Urmează câteva luni de ezitări şi de tatonări în legătură cu activitatea sa viitoare.

Apar volumele de poezii: *Umbra zilelor,* de contesa Ana de Noailles: *Cetatea apelor,* de H. de Régnier: *Puterile năvalnice,* de E. Verhaeren.
Moare Emile Zola.

1903 *Ianuarie:* Pleacă, în sfârşit decis, la Londra pentru o perioadă mai lungă: opt ani.
În *februarie-martie:* face propuneri editurii Hachette pentru a fi acceptat ca traducător, în acest scop trimite o traducere din Kipling: *În trufia vârstei sale,* – dar serviciile îi sunt refuzate.
20 aprilie: Moare fratele său mai vârstnic, Felix, întors bolnav din China.

Apar *Studii asupra naturii umane,* de Metşnikov.
L. Lévy-Brühl tipăreşte: *Morala şi ştiinţa moravurilor.*
Moare filozoful Charles Renouvier.
Moare pictorul Paul Gauguin.
P. Bourget publică romanul *Etapa.*
Se traduce: *În străfunduri (Dans le bas-fonds)* de Maxim Gorki.
Are loc premiera piesei *Maman Colibri,* de A. Bataille.
E. Faguet publică întâiul volum din *Cuvinte despre teatru.*

G. Hanotaux îşi publică primul volum din *Istoria Franţei contemporane* – următoarele vor apare până în 1908.
R. de Gourmont îşi începe seria de *Epiloguri* (1903–1910).
F. le Dantec publică *Limitele cognoscibilului.*

1904 Cotidianul parizian *Le Vélo,* ziarul industriei automobilistice, din 1 ianuarie, publică povestirea *Râul* de Louis Hémon, distinsă cu premiul întâi la Concursul literar de vacanţe organizat de acest ziar. Premiul a constat dintr-o motocicletă.
Hémon, devenit colaborator regulat al ziarului, publică în numărul din 20 ianuarie întâiul articol sportiv, *Lupta.*
În *Le Vélo* din 12 februarie, Hémon publică: *Povestea unui artist mediocru;* în 24 februarie: *Anglia contra Irlandei;* în 21 martie: *Recordul;* în 2 aprilie: *În legătură cu Oxford–Cambridge;* în 19 aprilie: *Clovnul;* în 8 mai: *Notiţă autobiografică;* în 12 mai: *Vâslaşii;* în 27 mai: *Înfrângerea;* în 25 iunie: *Marşuri din armată;* în 15 mai: *Luptă pe plajă;* în 15 octombrie: *Frica,* povestire reprodusă şi în volumul *Frumoasa de-atunci;* în 26 octombrie, povestirea sportivă: *Jerôme;* în 8 noiembrie: *Sportmeni şi atleţi;* în 18 noiembrie, povestirea sportivă: *Educaţia domnului Plume,* cu urmare în nr. din 27 noiembrie (cu acest număr *Le Vélo* îşi schimbă titlul în *Journal de l'automobile, du cyclisme § de tous les sports).*
Povestirea continuă în numărul din 22 decembrie.

F. Gregh publică volumul de poezii *Limpezimi omeneşti.*
E. Verhaeren tipăreşte *Întreaga Flandră,* culegere de poezii.
Rodin creează *Gânditorul.*
Romain Rolland publică primul volum al celebrului roman *Jean Christophe,* ultimul din cele 12 tipărindu-se în 1912.
P. Loti publică *Spre Ispahan.*
Se înfiinţează o catedră de radiologie la Sorbona.
Apare *Anticipări,* traducere din H. Wells.
Războiul ruso-japonez.

Acord franco-englez.

1905 Louis Hémon publică, în *Journal de l'Auto* din 22 ianuarie, sfârşitul povestirii sportive: *Educaţia domnului Plume;* în 4 februarie: *Anglomanie;* în 22 februarie; *Gimnaziul meu,* cu relatări despre studenţii români; în 22 martie: *Pentru Gringalet;* în 12 aprilie: *Muşchiul şi sportul;* în 6 mai: *600 cai, povestire din timpuri probabile;* în 1 iulie: *Bătălia aramei.*
Ziarele trec printr-o criză; *Journal de l'Auto* nu face excepţie; articolele se publică greu. Hémon îşi răreşte, apoi îşi încetează colaborarea la ziar, pentru a o relua peste trei ani. În vară *L'Auto* (ziarul îşi schimbase din nou numele) organizează un nou concurs literar, la care Hémon trimite nuvela *Cucerirea.*

Anatole France publică romanul *Pe piatra albă;* Claude Farrère – *Civilizaţii.*
Alain tipăreşte: *Vorbe de-a' lui Alain (Propos d'Alain).*
A. Gide publică *Pretexte.*
Apare volumul de poezii: *Omul interior,* de Ch. Guérin.
Moare poetul J.–M. de Héredia.

1906 *Ianuarie:* Louis Hémon câştigă din nou premiu, 500 franci, cu nuvela *Cucerirea,* la concursul organizat de *L'Auto.*
12 februarie: Ziarul publică bucata premiată.

Emil Verhaeren publică volumul de poezii *Multipla splendoare.*
Pierre Loti publică romanul *Dezamăgitele;* M. Barrés, *Călătorie în Sparta;* Gaston Paris: *Schiţă a unei istorii a literaturii franceze în Evul Mediu.*
J. şi I. Tharaud tipăresc romanul *Dingley, strălucitul scriitor.*
Moare criticul F. Brunetiére.
Moare H. Ibsen.
Moare P. Cézanne.
Se traduce în limba franceză romanul *Fraţii Karamazov,* de

F. Dostoievski.

1907 *August:* Trimite nuvela (aproape un mic roman) *Lizzie Blakeston,* ziarului *Le Temps,* pentru a fi publicată în foileton.

Contesa Ana de Noailles publică volumul de poezii, *Uimirile;* Henri de Régnier, *Sandala înaripată.*
Se publică romanele: *Omul care a asasinat,* de Claude Farrère; *Emigratul,* de P. Bourget; *Grâul, ce creşte,* de R. Bazin.
Apare *Evoluţia creatoare,* de H. Bergson.
Se publică *Ştiinţa şi religia,* de F. Brunetiére.
Se tipăreşte studiul: *Romantismul francez,* de P. Lassere.
Camille Jullian publică primul volum din *Istoria Galiei.*
Moare poetul Sully Prudhomme.

1908 În această perioadă, fără a se cunoaşte precis data, publică în *Le journal,* sub pseudonimul Wilful Missing, schiţa *Târgul cu adevăruri,* care îi aduce un alt premiu, de 500 franci.
Le Temps îi publică în foileton, de la 3 la 8 martie, nuvela *Lizzie Blakeston.*
Toamna târziu, începe să lucreze la romanul *De-a baba oarba.*

Anatole France publică romanul *Pinguinii* şi *Povestirile lui Jacques Toumebroche.*
H. Bordeaux publică romanul: *Ochii ce se deschid;* Colette, *Vrejurile viţei de vie.*
E. Estaunié tipăreşte cunoscutul roman *Viaţa secretă.*
Filozoful E. Boutroux publică *Ştiinţă şi religie în filozofia contemporană.*
R. Holland scrie *Muzicieni de altădată.*
H. Poincaré publică *Ştiinţă şi metodă.*
Moare poetul François Copée.
Începe revoluţia turcă.

1909 *12 aprilie:* Se naşte fiica lui Hémon, Lydia Kathleen, care trăieşte şi azi în Quimper, (Bretagne), în casa

bunicilor dinspre tată.
Scriitorul termină romanul *Colin-Maillard (De-a baba oarba),* îl trimite ziarului *Le Temps* pentru a fi publicat în foileton. E respins şi retrimis autorului. Începe să lucreze la noul roman, *Battling Malone, pugilist.*
19 octombrie: Îşi reia colaborarea la *L'Auto* cu povestirea sportivă în serie, *Cronicile Clubului Cadger,* prima parte purtând subtitlul *Le „Trial".*
27 noiembrie: Apare urmarea, cu subtitlul *Mingea* şi se continuă în 4 decembrie cu *Crisalida.*

Anatole France publică romanul: *Cele şapte neveste ale lui Barbă-Albastră;* A. Gide, *Poarta strâmbă;* M. Barrés, *Colette Baudoche.*
M. Maeterlinck îşi prezintă piesa *Pasărea albastră.*
Charles Maurras publică *Anchetă asupra monarhiei.*
Moare romancierul realist englez George Meredith.
Moare poetul englez Algernon Charles Swinburne (născut în 1837), autor a numeroase culegeri ca: *Poezii şi balade* (1806), *Cântece în revărsatul zorilor* (1871), *Cântecele a două popoare* (1875) şi a unor drame poetice ca *Rosamond* (1860), *Maria Stuart* (1861) etc.
Blériot traversează cu avionul său Canalul Mânecii. Apare primul număr al revistei, devenită, mai târziu, prestigioasa: *Noua revistă franceză.*

1910 Louis Hémon termină romanul *Battling Malone, pugilist,* dar ezită să-l trimită vreunei edituri sau publicaţii. Lucrează la romanul său cel mai vast *Domnul Ripois şi Némésis* în care-şi pune cele mai mari nădejdi.
În *20 ianuarie:* îi apare în *L'Auto* a patra urmare din *Cronicile clubului Cadger – Sfârşitul idilei;* în 9 februarie a cincea urmare, *Frăţie;* în 15 martie a şasea urmare, *Francezul;* în 30 aprilie, apare: *Cross-ul englesec;* în 31 mai, *Drumul;* în 24 august, *Salvarea;* în 8 octombrie, *Couffion perorează...;* în 24 noiembrie, *Omul gol.*
Începe colaborarea la revista *Forţa,* unde i se oferă,

ca şi la *L'Auto,* locul de cinste.
Semnează, în 20 februarie, articolul: *Dispreţul animalelor;* în 20 martie, partea a doua, *Animalele mării;* în 5 mai, *Tată necunoscut;* în 5 iulie, *Alergătorul de la Maraton.*

Apar volumele de poezii: *Oglinda orelor,* de H. de Régnier; *Ritmul suveran,* de E. Verhaeren.
Apare lucrarea: *Funcţiunile mentale în societăţile inferioare,* de L. Lévy-Brühl.
J. Bruhnes publică studiul: *Geografia umană;* Saint-Saëns compune: *Dejanire.*
B. Ibanez publică romanul: *Arenele însângerate.*
Sunt jucate piesele: *Chantecler,* de E. Rostand şi *Fata Violaine,* de P. Claudel.
Moare L. N. Tolstoi.

1911 Termină romanul *Domnul Ripois şi Némésis.* Trimite manuscrisul editorului Bernard Grasset, care îl găseşte realizat, dar ezită să-l publice, autorul fiind un necunoscut. Hémon respinge propunerea de a suporta cheltuielile de imprimare, nedispunând de suma necesară. Romanul e prezentat *Revistei critice a ideilor şi a faptelor,* dar e respins.
Publică în *L'Auto* din 4 ianuarie articolul *Curajul pentru toţi;* în 11 aprilie, povestirea sportivă: *Coşmarurile unui campion,* – prima parte: *Balanţa;* în 3 mai partea a doua: *Statornicul;* în 19 august: *Vestitorul;* în 26 septembrie: *Cu privire la un match.*
Trimite ziarului *L'Auto* ultimul articol din Londra, – înainte de plecarea în Canada: *Noaptea pe şosea şi pe apă,* – ce va apare în 9 noiembrie.
12 octombrie: la vaporul *Virginian* cu destinaţia Québec. Debarcă în oraş, vineri, 18 octombrie. În aceeaşi zi, îi scrie mamei: *„Sosit cu bine în Québec, după o excelentă şi foarte agreabilă traversare".* Vorbeşte apoi de străzi, de trotuarele de scânduri. Rămâne câteva zile în Québec, apoi pleacă la Montréal. În 28 octombrie îşi vesteşte mama că va

petrece toată iarna şi primăvara în acest oraş; *„Încep să vorbesc canadiana ca un băştinaş”,* spune el, între altele.
Redactează primele capitole din cartea proiectată: *În ţinutul Québec.*

Apar romanele *Bătălia,* de Cl. Farrère, *Vagabonda,* de Colette, *Zăpada peste paşi,* de Henri Bordeaux. Paul Claudel publică: *Cinci mari ode urmate de un procesional pentru a lăuda secolul nou;* F. Jammes, *Georgicele creştine.*
Se joacă piesele: *Ostaticul,* de P. Claudel şi *Ubu înlănţuit,* de A. Jarry.
Ch. V. Langlois publică: *Cunoaşterea naturii şi a lumii în Evul Mediu.*
G. Maspero tipăreşte ultimul volum din: *Studii de mitologie şi arheologie egiptene* (primul fiind imprimat în 1893).

1912 Publică în *L’Auto* din 5 ianuarie articolul: *Drumuri şi vehicule,* scris imediat după sosirea în Canada.
6 februarie: Trimite lui Bernard Grasset cele câteva capitole din cartea ce-o plănuia asupra Canadei franceze: *În ţinutul Québec,* arătând între altele că urma *„o a doua parte, ce n-ar putea fi scrisă decât în cursul primăverii viitoare, asupra adevăratei ţări franco-canadiene, şi a populaţiei sale; parte ce-ar putea fi poate mai puţin comună decât altele”.*
Colaborează la ziarele franceze *Patria şi Presa;* obţine angajări temporare la unele companii de asigurări.
11 aprilie: Publică în *L’Auto* articolul: *Rachetorii,* şi în 8 mai: *O cursă pe zăpadă.* Tot în mai ascultă conferinţele delegaţiei franceze în vizită la Montréal, compusă din personalităţi ca: L. Barthou, G. Hanotaux, René Bazin, Gaston Deschamps etc. Pentru a-şi completa lecturile despre Canada franceză, frecventează bibliotecile din oraş.
La începutul lui iunie, pleacă din Montréal, vizitează la Tuque şi Aux Eboulements. Din La Tuque trimite ziarului *L’Auto,* articolul: *Oamenii pădurii,* care apare

în 31 august.
24 iunie: Îl aflăm la Roberval, pe malul vestic al lacului Sain-Jean, de unde îi scrie mamei sale: *„Am să fac înconjurul lacului să văd ce-i pe-acolo. Numai că va trebui să recurg la minunatele mele picioare de Toledo, – calea ferată nemergând mai departe. Acest colţ nu e cosmopolit ca Montréal; e un colţ dintr-un ţinut absolut francez.”*
La *29 iunie* îl întâlneşte pe Samuel Bédard şi se stabileşte ca argat al acestuia, în comuna Péribonca.
13 iulie: Îi scrie mamei: *„Agricultura nu duce lipsă de braţe; le are pe ale mele. La gospodăria excelentului Bédard (Samuel), contribui, în măsura slabelor mele mijloace, la defrişare şi la lucrul pământului, în această parte a provinciei Québec...”* În scrisoarea din 8 august, Hémon spune: *„Continui să mă consacru lucrărilor agricole (în acest moment se adună fânul) cu râvna cuvenită... N-am a mă plânge de nimic; încep chiar să mă scol la ora obişnuită (la aproximativ 4 şi jumătate) fără eforturi şi ca ceva firesc.”*
15 august: Va afirma că „ocupaţiile” sale, deşi destul de numeroase, n-au nimic „copleşitor” sau „anevoios”.
5 septembrie: Îi scrie surorii: *„Ce-mi place aici, e că manierele sunt simple şi lipsite de orice prefăcătorie”.*
Trimite ziarului *L’Auto* articolul *Circul,* ce va apare în 23 octombrie.
Pe la mijlocul lui septembrie îl înlocuieşte pe Samuel Bédard în echipa de tăietori însărcinaţi să deschidă prin păduri o nouă linie ferată între Saint Félicien şi Saint-Joseph-d’Alma. E numit între timp ajutor de inginer şi munceşte în această calitate până la sfârşitul lui noiembrie, când se termină lucrările. De aici va trimite ziarului *L’Auto,* articolul *Puşcă cu cartuş,* ce va apare în 9 aprilie 1913. Rămâne la familia Bédard aproape o lună; de aici va trimite ziarului *L’Auto* articolul *Driving.* La 28 decembrie pleacă La Saint-Gédéon, orăşel pe malul de est al

lacului Saint-Jean.

Apar romanele: *Zeilor li-i sete,* de Anatole France; *Întoarcerea copilului-minune,* de A. Gide; *Sărbătoarea arabă,* de J. şi I. Tharaud; culegeri de poezii, ca: *Prinţul poeţilor,* de Paul Fort, etc. piesa: *Vestirea făcută Mariei,* de P. Claudel; celebrele lucrări: *Formele elementare ale vieţii religioase* şi *Sistemul totemic în Australia,* de E. Durkheim ca şi *Etapele filozofiei matematice,* de L. Brunschvieg.
Moare marele matematician H. Poincaré.
Moare Massenet.
Începe primul război balcanic.

1913 Instalat la pensiunea J. Tremblay, e absorbit în ianuarie şi februarie de elaborarea romanului *Maria Chapdelaine.*
Sfârşitul lui februarie: Se angajează funcţionar comercial într-o întreprindere din Kénogami, un oraş la o oră şi jumătate depărtare, cu trenul, de Saint-Gédéon. În orele libere va continua să lucreze la roman, dar abia la 26 martie îl poate considera terminat.
1 aprilie: Se întoarce la Montréal, îşi mai cizelează romanul, iar, după 9 aprilie, când începe să lucreze ca stenograf şi traducător de limba franceză la firma Lewis Brothers, magazin de fierărie en-gros, îl dactilografiază.
Sfârşitul lui iunie: Trimite un exemplar însoţit de o scrisoare ziarului *Le Temps,* oferindu-l spre a fi publicat în foileton. Alte două exemplare le va trimite acasă (la Quimper).
În scrisoarea din 24 iunie adresată mamei îi comunică două adrese: „Poste-restante” Fort William (Ontario) pentru scrisorile pornind din Paris până în 15 iulie; apoi: „Poste-restante” – Winnipeg (Mass.) pentru scrisorile pornind din Paris, nu mai târziu de 1 august. *„După asta vă voi înştiinţa”.* În P.S.: *„Am trimis pe adresa ta (însă pe numele meu) trei pachete recomandate cu hârtii de afaceri. Pune-le în cufărul*

meu, cu alte hârtii ale mele”.
În seara zilei de 24 sau 26 iunie ia trenul pornind spre vest.
8 iulie: Louis Hémon îşi pierde viaţa într-un accident de cale ferată la vest de Chapleau (Ontario).
În *26 august,* va apare, postum, în ziarul *L’Auto* articolul *Driving* trimis din Péribonca, în decembrie 1912. Manuscrisul romanului *Maria Chapdelaine* ajunge la redacţia ziarului *Le Temps* în primele zile din iulie. La lectură întruneşte aprecieri. Directorul marelui cotidian scrie autorului că romanul e reţinut. În august scrisoarea se întoarce cu menţiunea: decedat.
Le Temps va publica romanul în 1914 în 21 foiletoane (de marţi 27 ianuarie până joi 19 februarie). În foileton apare şi în ziarul *Presa* din Montréal, – iar în 1916 va fi editat în acest oraş.
După succesul din 1921 al *Mariei Chapdelaine* se vor tipări (de către editura Bernard Grasset) şi celelalte opere de Louis Hémon, astfel: în 1923 volumul de nuvele şi povestiri: *Frumoasa de-atunci;* în 1924 romanul: *De-a baba oarba;* în 1925 – *Battling Malone, pugilist,* singurul dintre romanele lui Hémon, care a fost tradus şi în româneşte, în editura „Eminescu”, fără a se menţiona data şi numele traducătorului, probabil între anii 1927–1930; în 1951, romanul *Domnul Ripois şi Némésis.*
Ele au fost tălmăcite în numeroase limbi şi s-au tipărit în sute de ediţii.

I. V.

NOTĂ

Aduc călduroasele mele mulţumiri:

– domnişoarei Lidia Hémon, fiica ilustrului romancier, pentru cărţile ce a binevoit a-mi trimite din opera părintelui dumisale;

– domnişoarei Nicole Deschamps, profesoară la Universitatea din Montréal, cunoscută prin cercetările întreprinse în legătură cu opera şi viaţa lui Hémon, autoarea, între altele, a unor recente lucrări: Louis Hémon, – Scrisori familiei sale, – *Lectură* a Mariei Chapdelaine – *pentru bunăvoinţa de a-mi fi trimis cărţile fundamentale pentru înţelegerea lui Hémon:* Scutul canadian-francez (Le bouclier canadien-français) *de L. J. Dalbis (Paris, 1928) şi* Revanşa Mariei Chapdelaine (La revanche de Marie Chapdelaine) *de Louvigny de Montigny, profesor la Universitatea din Montréal, (Montréal, 1937) – ambele foarte rare, – acestea însoţite de hărţi în legătură cu lacul Saint-Jean şi cu vecinătăţile unde a fost scris romanul, de hărţi ale provinciei Québec, pe unde a călătorit romancierul, de asemeni pentru revista* Etudes françaises *cuprinzând studiul dumisale:* Louis Hémon, tatălui său;

– domnului Nicolas Mateesco Matte, celebrul jurist de origine română, profesor la Universitatea din Montréal, autor al unor tratate fundamentale de drept aerian-aeronautic, pentru că a binevoit să dispună, suportând cheltuielile ocazionate, fotocopierea a 43 de articole şi povestiri sportive de L. Hémon, precum şi microfilmarea lucrării de peste 400 pagini Le Canada de Louis Hémon et sa destinée littéraire *de Audrey D. Freeman, teză de doctorat la Sorbona, una din cele mai cuprinzătoare şi mai recente lucrări despre viaţa şi opera scriitorului, puse la dispoziţia dumisale de către Centrul de documentare* L.

Hémon *prin bunăvoinţa domnişoarei prof. univ. Nicole Deschamps; pentru că, trimiţându-mi acest nepreţuit material documentar, a subliniat semnificaţia încercării mele, afirmând:* „Sper că traducerea romanului *Maria Chapdelaine* va reprezenta o ocazie în plus de a face cunoscut poporului român un tablou autentic canadian-francez de la începutul secolului şi va invita la raporturi culturale şi de apreciere sinceră între cele două naţiuni”;

– domnului Burger Baudovin, asistent de lucrări la Universitatea din Montréal, pentru grija extremă şi bunăvoinţa de a da indicaţiile, chiar cele mai neînsemnate, cu amabilitate şi precizie.

Prefaţa, tabelul cronologic, notele oglindesc acest bogat material informativi.

Îndepărtaţilor prieteni li se cuvine nu numai recunoştinţa mea, ci şi a tuturor acelora care, citind celebrul roman, vor dori să afle ceva mai mult despre autor şi despre opera sa.

I. V.

I

ITE, MISSA EST[2]

Uşa bisericii din Péribonca[3] se deschise şi oamenii porniră să iasă.

Cu o clipă, doar, mai înainte biserica aceasta părea copleşită de-o mare tristeţe, cocoţată la marginea drumului, pe malul înalt, deasupra râului Péribonca[4], a cărui pânză de apă îngheţată şi acoperită cu zăpadă, semăna mult cu un şes. Omătul zăcea gros şi pe drum şi pe câmpuri, căci soarele de aprilie trimitea printre norii plumburii doar câteva raze fără căldură, iar ploile mari de primăvară încă nu începuseră. Tot albul acesta îngheţat, puţinătatea bisericii de lemn şi a celor câteva case, şi ele de lemn, înşirate rar de-a lungul drumului, marginea întunecoasă a pădurii aşa de apropiată că părea ameninţătoare, toate vorbeau de-o viaţă grea într-un ţinut aspru. Dar, iată că bărbaţii în puterea vârstei şi flăcăii trecură pragul bisericii, se strânseră pâlcuri, pâlcuri în pridvorul larg şi saluturile pline de voioşie, chemările batjocoritoare aruncate de la un grup la altul, neîntrerupta încrucişare de vorbe mai aşezate ori mai cu haz dovediră, îndată, că oamenii aceştia aparţineau unui neam plămădit dintr-o veselie de neînvins şi că nimic nu-i putea împiedica să râdă.

---

[2] *Mergeţi, liturghia s-a sfârşit.* Expresie consacrată de încheiere a slujbei religioase duminicale la catolici.

[3] Comună în care Louis Hémon a împărtăşit trudnica viaţă a fermierilor francezi canadieni. În 1963 Societatea prietenilor Mariei Chapdelaine i-a ridicat aici un monument, a organizat un muzeu, îngrijeşte de casa în care a locuit romancierul. Péribonca este punctul de plecare a trecerii anuale în înot a lacului Saint-Jean.

[4] Cel mai mare râu ce se varsă în lacul Saint-Jean, păstrând vechea denumire indiană ce înseamnă: râu săpat in nisip.

Cléophas Pesant, feciorul lui Thadée Pesant, fierarul, se şi fudulea cu o îmbrăcăminte de vară de culoare deschisă, un costum american cu umeri largi, umpluţi cu vată; dar îşi mai păstrase în duminica asta friguroasă, şapca de iarnă din postav negru cu urechere căptuşite cu blăniţă de iepure, în locul pălăriei de fetru tare, ce i-ar fi plăcut s-o poarte.

Pe lângă dânsul, Egide Simard şi alţii, care veniseră şi ei cu săniile din depărtări, ieşeau din biserică şi-şi încheiau largile mantale de blană, strângându-le apoi pe la mijloc cu basmale mari, roşii. Flăcăi de ţară, foarte dichisiţi în cojocelele lor cu gulere de lutru, vorbeau respectuos cu bătrânul Nazaire Larouche, un munte de om, cărunt, cu umeri largi, osoşi, ce nu-şi schimbase deloc pentru biserică portul de toate zilele: scurtă din pânză de culoare închisă, căptuşită cu piele de oaie, nădragi cârpiţi şi ciorapi groşi din lână sură, vârâţi în bocanci din piele de elan.

— Ei, domnule Larouche, cum mai merge pe celălalt mal, pe la dumneavoastră?

— Nu prea rău, juneţe. Nu prea rău!

Fiecare îşi scotea din buzunar luleaua şi băşica de porc, plină cu foi de tutun tăiate mărunţel de mână şi începea să pufăie cu o mină de mulţumire, după un ceas şi jumătate de strânsoare şi înghesuială. Trăgând în piept întâile guri de fum, stăteau de vorbă despre timp, despre primăvara ce se apropia, despre starea gheţii pe lacul Saint-Jean[5] şi de pe râuri, despre necazurile lor şi despre ce mai era nou prin parohie, ca nişte oameni ce se văd doar o dată pe săptămână, din pricina depărtărilor mari şi a drumurilor proaste.

— Lacul mai ţine, spuse Cléophas Pesant, dar pe râuri nu te mai poţi bizui. Gheaţa s-a topit săptămâna asta până la grămada de nisip din faţa ostrovului, pe unde-au fost nişte copci calde toată iarna.

Alţii porniră vorba despre recolta ce se putea prevedea, mai înainte ca pământul să fi ieşit de sub zăpadă.

— Vă spun că o să avem un an prost, făcu un bătrân;

[5] Numit de indieni *Piékuagami* (lac neted), e aproape o mare interioară.

pământul era îngheţat tun, când au venit ninsorile astea din urmă.

În sfârşit, convorbirile se potoliră şi lumea se întoarse spre întâia treaptă a pridvorului, de unde Napoléon Laliberté se pregătea să anunţe, ca-n toate săptămânile, ştirile din parohie.

Aşteptând să se facă linişte, acesta rămase nemişcat şi tăcut câteva clipe, cu mâinile înfundate adânc în buzunarele uriaşei sale mantale de râs, încreţindu-şi fruntea şi închizându-şi pe jumătate ochii iuţi, sub căciula de blană bine îndesată; când se făcu tăcere începu să strige veştile, din răsputeri, cu glasul unui căruţaş care-şi îndeamnă caii la deal.

— Au să înceapă lucrările la chei... Am şi primit bani de la cârmuire şi toţi cei ce-ar dori să-şi facă rost de-un angajament n-au decât să vină să mă găsească – înainte de vecernie. De vreţi ca bănişorii ăştia să rămână în parohie, în loc să se întoarcă la Québec[6], poftiţi să stăm de vorbă şi ne tocmim cât ai bate-n palme...

Câţiva se-ndreptară spre el; alţii, nepăsători, se mulţumiră să râdă. Unul, care-l pizmuia, spuse cu jumătate de gură:

— Şi cine-o să-mi fie şef cu trei piaştri[7] pe zi? S-o creadă moş Laliberté... Vorbea însă în glumă, fără răutate şi la urmă începu să râdă şi el.

Tot cu mâinile în buzunarele mantalei, înălţându-şi mereu umerii laţi, Napoléon Laliberté continua să strige de pe cea mai înaltă treaptă a pridvorului, cu voce neostoită:

— Peste-o săptămână are să vină în parohie un inginer hotarnic din Roberval[8]. Care vrea să-şi măsoare loturile, cât încă nu şi le-a îngrădit pentru vară, s-o spună.

Ştirea fu întâmpinată cu nepăsare generală. Plugarii din Péribonca nu se sinchiseau câtuşi de puţin de haturile

[6] Situat în golful Saint-Laurent, o capitala provinciei cu acelaşi nume. A fost fondat în 1608 de Samuel de Champlain, şi numără azi 200.000 de locuitori. Trece drept cel mai european oraş din America de nord.

[7] *Piastru* – monedă de diferite valori, întrebuinţată încă în unele ţări. Canadienii francezi îl folosesc cu înţelesul de dolar.

[8] Capitală de ţinut, oraş situat pe malul de vest al lacului Saint-Jean.

ogoarelor lor, de câţiva arşini[9] pătraţi, în jos sau în sus, când, de fapt, celor mai curajoşi dintre ei le mai rămâneau să cureţe de hăţişuri două treimi din concesiunile lor – nenumărate pogoane, păduri sau păşune, ce aşteptau să fie cuprinse şi limpezite.

El continuă:

— Sunt aici doi oameni, care au bani să cumpere blănuri. Dacă aveţi piei de urs, de vizon, ori de şoarece, ori de vulpe, duceţi-le până miercuri la prăvălie, sau mai bine, adresaţi-vă lui François Paradis din Mistassini[10] care-a venit cu dânşii. Au gologani berechet şi vor plăti cu bani gheaţă toate pieile de mâna întâi.

Sfârşise ştirile şi coborî treptele pridvorului. Îi luă locul un omuleţ pipernicit şi cu înfăţişarea vicleană.

— Cine vrea să cumpere un purcel frumuşel din vestita mea rasă? întrebă arătând cu degetul grămada nedesluşită ce i se sbătea, într-un sac, la picioare.

Îi răspunse un mare hohot de râs:

— Îi ştim noi, porcii din vestita rasă a lui Hormidas. Mari ca şoarecii şi sprinteni ca veveriţele, să sară gardurile.

— Douăzeci şi cinci de cenţi[11], strigă un tânăr în bătaie de joc.

— Cincizeci de cenţi!

— Un piastru!

— Nu face pe nebunul, Jean. Nevastă-ta n-o să te lase să plăteşti un piastru pentru godacul ăsta.

Jean se încăpăţâna.

— Un piastru. Nu-mi iau vorba-napoi.

Hormidas Bérubé făcu o strâmbătură de dispreţ şi aşteptă alte oferte mai mari: dar primi doar glume urâte şi râsete.

În acest timp începuseră să iasă din biserică, la rândul lor, şi femeile. Tinere sau bătrâne, frumoase sau urâte, erau aproape toate bine îmbrăcate în şubele lor de blană

---

[9] În original *„pieds”;* veche unitate de măsură egală cu 0,711 m.

[10] Oraş în partea de nord a lacului Saint-Jean, situat pe râul cu acelaşi nume.

[11] Monedă în Statele Unite, valorând a suta parte dintr-un dolar.

sau în mantale din pănură groasă; căci pentru neasemuita sărbătoare din viaţa lor – liturghia de duminică – îşi lăsaseră bluzele de pânză groasă şi fustele din lână ţărănească – şi un străin ar fi rămas uimit să le afle aproape elegante, aşa de caracteristic franceze, în inima acestui ţinut sălbatic, printre nesfârşitele păduri posomorâte şi zăpezi, pe aceste ţărănci tot aşa de gătite şi de puse la punct, cum sunt cea mai mare parte dintre orăşencele din provinciile Franţei.

Cléophas Pesant o aştepta pe Louisa Tremblay, care era singură şi amândoi o luară spre case, în lungul trotuarului de scânduri. Alţii se mulţumeau să schimbe, în treacăt, vorbe de haz cu fetele, tutuindu-ie cu tonul uşor glumeţ al celor din ţinutul Québec, – tonul unora care au crescut împreună.

Pite Gaudreau, cu ochii îndreptaţi spre uşa bisericii, dădu de ştire:

— Maria Chapdelaine s-a întors din plimbarea la Saint-Prime, şi uite-l şi pe bătrânul Chapdelaine, care a venit după ea.

Era multă lume în sat, pentru care aceşti Chapdelainei păreau aproape străini.

— Samuel Chapdelaine, cela care are un ogor pe celălalt mal al râului, mai sus de Honfleur, în pădure?

— Da, tocmai.

— Şi, individa, e fiică-sa, eh? Maria...

— Da, da! A fost în vizită o lună la Saint-Prime, la familia maică-si. Bouchard-zii, părinţii lui Wilfrid Bouchard, din Saint-Gédéon...

Privirile iscoditoare se îndreptaseră spre înaltul pridvorului. Unul din flăcăi aruncă Mariei Chapdelaine cuvântul său de preţuire şi de minunare ţărănească:

— Ce mândreţe de fată! spuse el.

— Păi, da, nici vorbă! Mândră şi, pe deasupra, voinică. Ce păcat că stă aşa departe de-aici, în pădure. Cum naiba să poată merge flăcăii din sat să mai petreacă serile pe la ei, tocmai pe celălalt mal al râului, mai sus de cataracte, la mai mult de douăsprezece mile depărtare şi – ultimele mile – aproape fără drum?

Vorbeau despre fata asta mândră de care nu era uşor să te apropii şi o priveau cu zâmbete obraznice pe când cobora, împreună cu tatăl ei, treptele pridvorului de lemn. Când trecu însă pe lângă ei îi cuprinse o stinghereală, se traseră cu stângăcie înapoi, ca şi cum între ea şi dânşii ar fi fost de străbătut ceva mai mult decât râul şi cele douăsprezece mile de drumuri rele prin păduri.

Pâlcurile înfiripate în faţa bisericii se împrăştiară puţin câte puţin. Unii – aflaseră toate noutăţile – se întorceau pe la casele lor; alţii mergeau să mai petreacă un ceas în vreunul din locurile de întâlnire din sat: casa preotului parohiei sau prăvălia. Cei veniţi din rânduri – lungile alinieri de locuri concesionate la marginea pădurii – dezlegau unul câte unul caii legaţi în şiruri şi-şi aduceau săniile până la treptele bisericii pentru a se putea urca femeile şi copiii.

Samuel Chapdelaine şi Maria făcuseră doar câţiva paşi pe drum, când îi opri un tânăr.

— Bună ziua, domnule Chapdelaine. Bună ziua, domnişoară Maria. E un noroc că vă întâlnesc, căci pământul vi-i mult în susul râului şi nici eu nu prea dau deseori pe aici.

Ochii săi îndrăzneţi treceau de la tată la fată. Când şi-i dezlipea de la ei un moment, părea că o face numai din bună-cuviinţă, dar se întorceau numaidecât şi căutătura lor insista, întreba mereu, deschisă, pătrunzătoare, încărcată de-o nevinovată lăcomie.

— François Paradis! strigă tatăl Chapdelaine. Adevărat noroc, că, uite, nu te-am văzut cam de multişor, François. Şi, iacă, se duse şi tatăl tău. Ţi-ai oprit pământul?

Tânărul nu răspunse; o privea cu deosebită grijă pe Maria, cu un zâmbet nevinovat, parcă se aştepta să-i spună şi ea ceva.

— Ţi-l aminteşti desigur pe François Paradis din Mistassini, Maria? Nu s-a schimbat mai deloc.

— Nici dumneata, tată Chapdelaine. Fiica dumitale, dimpotrivă, – e alta acum – dar aş fi recunoscut-o uşor numaidecât.

Chiar ieri după-masă trecuseră prin Saint-Michel-de-

Mistassini, ziua nămiaza mare, dar să-l revezi, după şapte ani pe flăcăul acesta şi să-i auzi numele; lucrul ăsta stârni în mintea Mariei o amintire mai limpede şi cu mult mai adâncă decât tot ce văzuse în ajun străbătând satul: marele pod de lemn, acoperit, vopsit în roşu, aducând puţin cu corabia lui Noe, de o uimitoare lungime; cele două maluri, ce se ridicau aproape în continuarea înaltelor coline; vechea mânăstire ghemuită între râu şi povârniş; apa, ce albea, clocotea şi se rostogolea din înalt, şuvoi năvalnic, ca de pe o scară uriaşă.

— François Paradis... Nici vorbă, tată, că-mi aduc aminte de François Paradis.

Mulţumit, acesta se apucă să răspundă întrebărilor bătrânului:

— Nu, domnule Chapdelaine, n-am păstrat pământul. Când s-a prăpădit bietul tata, am vândut tot şi de-atunci am lucrat aproape mereu în pădure, am vânat ori am făcut negoţ cu sălbaticii de pe Grand Lac, de la Mistassini, ori de la Riviére-aux-Foins. Am petrecut şi doi ani în Labrador.

Privirea îi mai alergă o dată de la Samuel Chapdelaine la Maria, care îşi feri, cu modestie, ochii.

— Vă întoarceţi azi? întrebă tânărul.

— Da, îndată după masă.

— Sunt mulţumit că v-am văzut, pentru că am să fac un drum chiar pe aproape de dumneavoastră, în susul râului, peste vreo două-trei săptămâni – cum se sloboade gheaţa. Eu îs pe-aici cu belgienii, care umblă să cumpere blănuri de pe la sălbatici. O să începem să urcăm la întâia apă mai limpede, şi dacă vom apuca pe lângă pământul dumneavoastră, mai sus de cascade, o să vin să petrecem o seară împreună.

— Bine, François; te-aşteptăm.

Aninii alcătuiau un crâng întins şi des de-a lungul râului Péribonca; însă crengile lor golaşe nu izbuteau să ascundă povârnişul abrupt al malului, câmpurile îngheţate, marginea întunecată a pădurii, care încingea celălalt ţărm, nelăsând între posomoreala stufoasă a copacilor înalţi şi drepţi şi între jalea neascunsă a apei învolburate decât câteva

ogoare înguste, presărate încă ici, colo, cu buşteni, – într-adevăr, atât de înguste, că păreau sugrumate sub pumnul acestui ţinut sălbatic.

Maria Chapdelaine privea cu gândul aiurea la toate astea, şi nu le găsea nici dezolante, nici înspăimântătoare. Niciodată nu cunoscuse decât privelişti asemănătoare – din octombrie până-n mai – ba chiar altele şi mai aspre şi mai posomorâte încă, mai izolate de case şi de ogoare. În dimineaţa asta totul în jur i se păru deodată luminat, îmblânzit de-o mângâiere, de ceva bun şi preţios, la care se putea aştepta şi ea, dintr-un moment în altul. Era primăvara, poate... sau era apropierea unei alte pricini de bucurie, ce venea spre ea, fără a lăsa să i se ghicească numele.

Samuel Chapdelaine şi Maria merseră la masă la ruda lor Azalma Larouche, la care se adăpostiseră peste noapte. Mai era acolo în afară de gazda lor – văduvă de mulţi ani –, bătrânul Nazaire Larouche, cumnatul ei. Azalma – o femeie înaltă, ştearsă, cu un profil nelămurit, copilăresc – turuia într-una, fără încetare, în timp ce pregătea masa în bucătărie. Din când în când se oprea şi se aşeza pe vreun scaun în faţa musafirilor, nu atât pentru a se odihni, cât pentru a da spuselor ei o deosebită însemnătate; însă, numaidecât, băga de seamă fie că avea de dres vreun fel de mâncare, fie că trebuia să rânduiască farfuriile pe masă, şi-şi continua sporovăială în mijlocul zgomotului de vase şi de crătiţi.

Ciorba de mazăre fu gata îndată şi se aşezară la masă. Mâncând, cei doi bărbaţi vorbiră despre rodnicia pământurilor lor şi despre starea gheţii, acum primăvara.

— Sunteţi îndrăzneţi dacă vreţi să treceţi râul în seara asta, spuse Nazaire Larouche, dar, dacă vreţi s-o faceţi, socot că acum ar fi timpul; cred că o să fiţi ultimii. Curentul este puternic mai sus de cascadă; a şi plouat trei zile.

— Toată lumea spune că gheaţa o să mai ţină încă multă vreme, răspunse cumnată-sa. N-ar fi rău să rămâneţi amândoi şi seara asta, – iar după cină ar veni să mai stea la poveşti flăcăii din sat. Chiar, s-ar cuveni să-i faci hatârul

ăsta Mariei, până n-o duci sus, în pădure.

— I l-am făcut destul la Saint-Prime; numai şezători; numai cântece şi jocuri, în toate serile. Îţi mulţumim, dar am să înham îndată după-masă, să ajungem la timp.

Bătrânul Nazaire Larouche vorbi despre predica de dimineaţă pe care o găsi convingătoare şi frumoasă; apoi, după un răstimp de tăcere, întrebă dintr-o dată:

— Ai copt?

Cumnată-sa, mirată, îl privi câteva clipe şi înţelese, în sfârşit, că cerea astfel pâine. Ceva mai târziu puse iarăşi o întrebare:

— Pompa voastră merge ca lumea?

Asta însemna că nu era apă la masă. Azalma se ridică să aducă, şi, pe la spatele ei, bătrânul îi făcu, poznaş, semn cu ochiul Mariei Chapdelaine.

— I le spun în pilde, şuşoti el. E mai politicos.

Pereţii casei, din bârne, erau tapetaţi cu gazete vechi, împodobiţi cu calendare aduse de fabricanţii de maşini agricole sau de negustorii de grâne, de asemenea, cu gravuri cuvioase: o reproducere, aproape fără perspectivă, în culori vii, a bisericii catedrale din Sainte-Anne-de-Beaupré, portretul Papei Pius al X-lea, o cromolitografie, în care Fecioara Maria înfăţişa privirilor, cu un palid surâs, inima ei însângerată şi încercuită cu un nimb de aur. „E mai frumos ca la noi”, gândi Maria.

Nazaire Larouche continua să se slujească de pilde.

— Ţi-a fost cam slăbănog porcul? întreba el; ori şi mai grozav: Matale îţi place zahărul de pe-aici, din partea locului? Mie îmi place la nebunie...

Azalma îi întindea a doua bucată de slănină ori scotea din dulap căpăţâna de zahăr de arţar. Când nemaipomenitele lui apucături o necăjeau şi îl îmbia să-şi ia singur, ca de obicei, ce pofteşte el, o potolea cu scuze pline de un haz sănătos.

— Bine. Bine. N-am să mai fac, dar dumneata parcă ştiai de glumă, Azalma! Trebuie să ştii de glumă, când pofteşti la masă tinerei ca mine.

Maria zâmbi şi se gândi că tatăl ei aducea un pic cu

dânsul: amândoi erau înalţi şi spătoşi; aveau părul cărunt, feţele de culoarea pielei argăsite, iar în ochii ageri li se oglindea aceeaşi veşnică tinereţe, acea expresie ce dă bărbaţilor din ţinutul Québec un aer de nevinovăţie şi bună-credinţă.

Porniră aproape numaidecât, după ce isprăviră prânzul. Zăpada muiată de cele dintâi ploi, şi îngheţată din nou de frigul de peste noapte, era neînchipuit de alunecoasă şi fugea sub tălpoaiele săniei. Şi cu cât urcau ţinând linia şerpuitoare a râului, piereau în urma lor, încet-încet, înaltele coline albăstrii, ce mărgineau orizontul de cealaltă parte a lacului Saint-Jean.

Trecând prin faţa bisericii, Samuel Chapdelaine spuse pe gânduri:

— Frumoasă-i sfânta liturghie. De multe ori îmi pare rău că nu suntem mai aproape de biserică. Poate numai fiindcă nu ne putem îndeplini îndatoririle creştineşti în toate duminicile, ni-i oprit să fim norocoşi, cum îs alţii.

— Nu-i vina noastră, oftă Maria, suntem prea departe.

Tatăl mai clătină o dată din cap în semn de părere de rău. Strălucitoarea privelişte a slujbei religioase, cântările latineşti, făcliile aprinse, măreaţa ceremonie a liturghiei de duminică, îl umpleau, de fiecare dată, de o osârdie fierbinte. Puţin mai departe începu să cânte:

„Voi vedea-o într-o zi,
Lângă tronul ei voi sta,
Şi cununa-mi voi lua,
Şi, la rându-mi, voi domni...”

Avea un glas puternic şi armonios şi cânta din toată inima, într-un fel de extaz; însă, curând, ochii i se închiseră şi bărbia îi căzu, puţin câte puţin, pe manta. Trăsura îl adormea, mai totdeauna, şi calul ghicind obişnuita picoteală a stăpânului îşi mai încetinea fuga până ce ajungea să meargă la pas.

— Mişcă, hai, Charles-Eugène!

Bătrânul se trezise dintr-o dată şi întinse mâna spre biciuşcă. Charles-Eugène porni iar, supus, la trap. Cu multe generaţii în urmă, un Chapdelaine ţinuse o îndelungă vrajbă cu un vecin, ce purta acest nume şi îşi botezase cu el fără întârziere mârţoaga slăbănoagă şi cam şchioapă ce-o avea, numai pentru plăcerea de-a striga zilnic, din răsputeri, trecând prin faţa casei vrăjmaşului.

— Charles-Eugène, mare hăbăuc mai eşti! Dobitoc bădăran, prost crescut! Mişcă, hai, Charles-Eugène!

După un veac cearta se sfârşise şi se uitase; dar Chapdelaine-ii îşi numeau mereu calul lor, Charles-Eugène!

Cântarea se ridică din nou, sonoră, plină de un extaz religios.

„În ceruri, în ceruri, în cer,
Voi vedea-o-ntr-o zi...”

Apoi, încă o dată, somnul fu mai tare, vocea amuţi iar, şi Maria ridică hăţurile, scăpate din mâna tatălui.

Drumul îngheţat se întindea de-a lungul râului îngheţat şi el. Pe celălalt mal casele se răreau, depărtate dezolant unele de altele, fiecare împrejmuită de o sfoară de pământ desţelenit. La capătul ogorului, şi de amândouă laturile se zărea pădurea, până la ţărm: un fundal verde închis de chiparoşi, dintre care, ici şi colo, se desprindeau câteva trunchiuri de mesteceni albi şi goi ca şi coloanele unui templu în ruine.

De cealaltă parte a drumului fâşia de pământ desţelenit era mai lată şi neîntreruptă: casele mai apropiate păreau că prelungesc satul într-un fel de avangardă; însă dincolo de ogoarele dezvelite, se iveau mereu şi se aţineau ca o umbră, poalele pădurilor – o nesfârşită panglică întunecată între strălucirea rece a pământului şi cerul plumburiu.

— Hai, încă un pic, Charles-Eugène!

Tatăl Chapdelaine se trezise şi întindea mâna spre biciuşcă cu obişnuitul gest de blajină ameninţare; însă, când calul îşi încetini din nou paşii după câteva salturi mai repezi, omul adormise iar, cu mâinile deschise pe genunchi,

arătându-şi palmele lucitoare ale mănuşilor mari, din piele de cal, cu bărbia aplecată peste perii deşi ai mantalei.

După două mile, drumul urcă un deal pripurin şi intră în plină pădure. Casele dinspre sat, tot mai puţine pe câmpul neted, dispărură dintr-o dată; nu se mai zări decât o cetate de trunchiuri golaşe ieşind din pământul alb. Până şi veşnicul verde închis al brazilor, al molizilor şi al chiparoşilor se ivea mai rar, cei câţiva copaci tinerei se pierdeau printre nenumăratele trunchiuri trântite la pământ şi acoperite cu zăpadă sau printre celelalte trunchiuri, încă în picioare, jupuite şi înnegrite. Cu douăzeci de ani în urmă trecuseră pe aici groaznicele incendii şi noua vegetaţie răsărea acum printre trunchiurile moarte şi buştenii trecuţi prin pârjol. Dealurile se perindau neîntrerupt şi drumul alerga de la unul la altul într-un şir de coborâşuri şi urcuşuri nu mai puţin abrupte ca profilul unor talazuri în largul mării.

Maria Chapdelaine îşi potrivi cojocul, îşi ascunse mâinile sub blana din piei de capră sură cu care se înveleau în sanie şi-şi închise pe jumătate ochii. Nu era nimic de văzut pe aici; în sate se puteau ridica, de la un anotimp la altul, case şi şure noi, altele puteau fi părăsite ori cădeau în ruine; însă viaţa pădurii era atât de înecată că ar fi trebuit mai mult decât o răbdare de om pentru a aştepta sau observa vreo schimbare.

Calul rămase singura fiinţă pe deplin conştientă de drum. Sania luneca uşor pe zăpada tare, atingând în treacăt buştenii ce se ridicau pe amândouă părţile la nivelul făgaşelor; Charles-Eugène urma întocmai toate cotiturile, cobora în trap grăbit coastele scurte şi urca delureţul din faţă cu un pas încet, ca un animal cu experienţă, întru totul destoinic să-şi ducă stăpânii până la cerdacul casei, fără să mai fie supărat de porunci ori de apăsarea dârlogilor.

Se mai scurseră câteva mile şi pădurea se deschise din nou lăsând liberă priveliştea spre râu. Drumul coborî tăpşanul şi se lăsă până aproape de nivelul gheţii. Pe ţărmul ce se învălurea în sus, pe-o întindere de aproape doi kilometri, se înşirau trei case; însă astea erau şi mai sărăcăcioase ca cele din sat, iar în spatele lor nu se vedea

niciun ogor defrişat, nici urmă de culturi de vară, ca şi cum n-ar fi fost clădite acolo decât ca mărturie despre prezenţa oamenilor. Charles-Eugène cârmi pe neaşteptate la dreapta, îşi încorda picioarele dinainte pentru a-şi încetini mersul la vale şi se opri drept la marginea gheţii. Bătrânul Chapdelaine deschise ochii.

— Ţine, tată, spuse Maria, uite, hăţurile!

El le apucă, dar înainte de a porni calul, rămase nemişcat câteva clipe, cercetând cu de-amănuntul suprafaţa râului îngheţat.

— S-a muiat niţel gheaţa, spuse dânsul, şi zăpada s-a cam topit; dar noi trebuie să fim destul de dibaci să trecem totuşi. Haidem, Charles-Eugène!

Calul adulmecă o clipă alba întindere mai înainte de a-şi încerca norocul, apoi merse tot în linie dreaptă. Obişnuitele urme de sănii pieriseră; brăduţii înfipţi din loc în loc, ce arătaseră drumul, căzuseră aproape toţi şi zăceau în neaua pe jumătate topită; trecând pe lângă ostrov, gheaţa trosni de două ori dar fără să cedeze. Charles-Eugène alerga voios spre casa lui Charles Lindsay ce se zărea pe celălalt mal. Totuşi, când sania ajunse la mijlocul curentului, mai jos de marea cascadă, trebui să-şi domolească tropotul din pricina stratului subţire de apă, ce se lăţea pe aici şi înmuia zăpada. Se apropiară încet de ţărm; le mai rămaseră ceva mai mult de treizeci de picioare când gheaţa prinse a trosni iar şi se clătină sub picioarele calului.

Tatăl Chapdelaine se şi ridicase în picioare, trezit de-a binelea de astă dată, cu ochii ageri şi hotărâţi, sub căciula de blană.

— Haide, Charles-Eugène! Hai, mişcă! strigă vocea lui puternică şi aspră.

Bătrânul cal îşi împlântă potcoavele în zăpada pe jumătate topită şi o rupse la fugă în salturi, spre mal, izbit tare de jug. Când atinseră pământul, un sloi se răsuci sub tălpile săniei şi se afundă, lăsând în locu-i o gaură cu apă limpede.

Samuel Chapdelaine se întoarse:

— Suntem ultimii care trecem pe vremea asta, spuse el.

Şi îşi lăsă calul să mai răsufle puţin înainte de a sui coasta.

Ceva mai târziu părăsiră drumul cel mare apucând pe altul ce se afunda în păduri. Era doar o simplă potecă, ceva mai largă, astupată cu rădăcini şi care făcea mici cotituri de neapărată trebuinţă spre a se feri de stânci sau buşteni. Şleaul se caţără pe un piept de deal, şerpui pe un tăpşan în miezul pădurii arse, îngăduind uneori câte-o ochire asupra povârnişului pripurin, a grămezilor de piatră izbite de şuvoiul puternic, spre coasta lanţului de munţi, ce ajungeau tot mai înalţi şi râposi deasupra cascadei, – după care drumul intra în jalea copacilor culcaţi la pământ şi a ciotu-rilor înnegrite.

O dată ocolite, coastele de piatră părură că se închid din nou în urma lor; copacii arşi făcură loc unei păduri de molizi şi brazi; munţii Alec năluciră de două, trei ori în depărtare; şi, curând, drumeţii zăriră, dintr-o dată, o palmă de pământ desţelenit, un fum ce se învârtejea în sus şi auziră chelălăitul unui câine.

— Au să fie mulţumiţi că te-or vedea iar, Maria, spuse tatăl Chapdelaine. Tuturor le-a fost dor de tine.

II

Venise vremea cinei şi Maria tot nu mai isprăvea să răspundă la întrebări, să povestească măruntele întâmplări din drumeţia lor, fără se uite vreuna, să înşire noutăţile de prin Saint-Prime şi din Péribonca şi să depene toate celelalte veşti, ce le putuse culege în timpul călătoriei.

Tit'Bé, proţăpit pe un scaun cu spătar în faţa soră-sii, pufăia pipă după pipă fără să-şi deslipească o clipă ochii de pe dânsa, de teamă să nu-i scape vreo destăinuire importantă, pe care s-o fi trecut până atunci sub tăcere. Micuţa Alma-Rose, în picioare lângă ea, o ţinea de gât; Télesphore asculta şi el, dregând cu sfoară cureaua cu care-şi înhăma câinele. Mama Chapdelaine aţâţa focul în soba mare de tuci, scotea din dulap farfurii şi feţe de masă, pâinea, stacana cu lapte, într-un du-te-vino continuu; apleca deasupra unei căni de sticlă un mare urcior cu sirop de zahăr. Din când în când se oprea din lucru ca s-o întrebe pe Maria ori s-o asculte, şi rămânea câteva clipe, visătoare, cu mâinile-n şolduri, revăzând în minte satele de care auzea vorbindu-se.

— ...Deci, biserica e gata! o biserică frumoasă din piatră, cu picturi pe dinăuntru şi rame colorate... Ce minunat trebuie să fie! Johnny Bouchard şi-a clădit o şură nouă vara trecută, şi... micuţa Perron, o fată de-a lui Abélard Perron, din Saint-Jerôme, e învăţătoare... Când te gândeşti, sunt opt ani de când n-am fost la Saint-Prime. E o parohie de toată frumuseţea şi care mi s-ar fi potrivit de minune; loc grozav, neted ca-n palmă, şi cât poţi vedea cu ochii, nici colnice, nici pădure, doar ogoare pătrate cu garduri zdravene, drepte – pământ tare, şi drum de fier la mai puţin de două ore cu trăsura. Poate-i păcat c-o spun; dar pe-acolo aş fi vrut să mă mărit; îmi pare rău că taică-tu a avut plăcerea

să nu stea locului şi să înainteze mereu şi mereu tot mai adânc în pădure, în loc să pună mâna pe nişte pământ, în vreuna din parohiile mai vechi.

Se uita adâncită în gânduri şi cu obidă prin ferestruica pătrată la cele câteva ogoraşe dezvelite, ce se întindeau în spatele casei, la şura de lemn nedulgherit, cu scânduri prost încheiate şi, mai încolo, la ţarina încă presărată cu buşteni, din marginea pădurii, ce îngăduia doar nădejdea unei răsplăţi în fân sau în grâne, şi încă după îndelungi răbdări.

— Iacă, spuse Alma-Rose, Cuţu vine să-l mângâi şi pe dânsul.

Maria îşi plecă ochii spre câinele ce tocmai se apropiase şi-i pusese pe genunchi capu-i lung cu ochi trişti, şi-l dezmierdă cu vorbe prietenoase.

— Şi lui i-a fost dor de tine, ca şi nouă, spuse Alma-Rose. Nu era dimineaţă să nu dea târcoale patului tău ca să vadă dacă nu cumva te-ai întors.

Îl strigă:

— Haide, Cuţu, vino să te mângâi şi eu.

Câinele trecea de la una la alta, blând, închizând ochii pe jumătate, la fiece dezmierdare.

Maria se uită de jur împrejur să vadă dacă-n timp ce lipsise nu se petrecuse vreo schimbare, ceea ce, la drept vorbind, nici nu s-ar fi putut întâmpla.

Soba înaltă cu trei poduri ocupa jumătate din casă; din ea ieşea un burlan de tablă, care, după ce urca vertical o distanţă de câţiva palmaci[12], făcea un unghi drept şi se prelungea orizontal până afară, ca să nu se piardă nimic din preţioasa căldură. Într-un ungher se găsea dulapul cel mare de lemn; foarte aproape, masa; lângă perete, laviţa; şi, de cealaltă parte a uşii, piatra scobită, pe care se spălau vasele şi pompa. Un perete subţire pornind din peretele din faţă părea că vrea să despartă această parte a casei în două camere; numai că se oprea înainte de-a ajunge la sobă şi nu se mai încheia cu niciun alt perete; aşa că cele

[12] Veche unitate de măsură egală cu 0,265 cm, echivalând cu a opta parte dintr-o palmă.

două despărţituri ale singurei odăi, fiecare închisă în trei părţi, semănau cu un decor de teatru, unul din acele decoruri convenţionale, despre care eşti cu uşurinţă dispus să crezi că înfăţişează două încăperi deosebite, chiar atunci când privirile spectatorilor le cuprind pe amândouă în acelaşi timp.

Tatăl şi mama Chapdelaine îşi aveau patul într-una din aceste despărţituri; Maria şi Alma-Rose în alta; într-un colţ, o scară dreaptă ducea printr-o deschizătură în podul casei unde se culcau băieţii în timpul verii; iarna îşi coborau patul şi dormeau împreună cu ceilalţi la căldura sobei.

Pe perete atârnau calendare ilustrate ale negustorilor din Roberval ori din Chicoutimi[13], o icoană a pruncului Isus în braţele maică-si; un Isus cu ochi mari, albaştri într-o faţă trandafirie întinzându-şi mâinile plinuţe; o altă icoană înfăţişând o sfântă necunoscută privind cerul cu o expresie de extaz; prima pagină dintr-un număr de Crăciun al unui ziar din Québec cu nenumărate stele, mari cât luna şi cu îngeri ce zburau cu aripile strânse.

— Ai fost cuminte, Alma-Rose, cât am lipsit de-acasă?

Mama Chapdelaine fu cea care răspunse:

— De Alma-Rose n-am prea avut de ce mă plânge, dar Télesphore mi-a dat destulă bătaie de cap. Nu că ar face prea multe blestemăţii, dar câte-i ies din gură! Ai spune că băiatului ăstuia nu i-s toate minţile acasă.

Télesphore îşi vedea de înhămatul câinelui şi se prefăcea că nu pricepe.

Năzdrăvăniile puştanului alcătuiau singurul izvor de nelinişti şi frământări în casă. Pentru a se lămuri pe ea şi pentru a-l face şi pe dânsul să-şi dea seama de nesfârşitele-i păcate, mama Chapdelaine îşi făurise un fel de religie, destul de încâlcită, cu numeroase zeităţi, o întreaga lume supranaturală în care demoni aducători de nenorociri sau duhuri binevoitoare îl îndemnau, rând pe rând, la greşeală ori la pocăinţă. Copilul ajunse curând să se socoată, el însuşi, ca nefiind alta decât un simplu ogor îngrădit, în care diavoli răi şi îngeri buni, dar cam naivi, dădeau fără

[13] Cel mai însemnat port de pe fluviul Saguenay.

încetare o luptă cu rezultate schimbătoare.

În faţa borcanului de dulceaţă golit, el spunea încet, cu o figură întunecată:

— Numai diavolul lăcomiei m-a ispitit... Întorcându-se dintr-o raită, cu hăinuţele rupte şi mânjite, lămurea nemaiaşteptând mustrările: Nici vorbă, numai el. Şi aproape numaidecât, îşi arătă mânia şi, în acelaşi timp, gândurile bune: Eh, mamă, n-o să se mai întoarcă: n-o să mai vie niciodată diavolul ăsta rău. O să iau puşca tatii şi-o să-i omor...

— Nu ucizi diavolii cu o puşcă, rostea mama Chapdelaine. Când simţi ispita că vine, ia-ţi mătăniile şi spune rugăciuni.

Télesphore nu cuteza să răspundă: însă clătina din cap cu îndoială. Puşca i se părea mai atrăgătoare şi, totodată, mai sigură, şi visa o luptă eroică, un lung măcel, din care ar fi ieşit desăvârşit şi pur, scăpat pentru totdeauna de capcanele Necuratului.

Samuel Chapdelaine se întoarse în casă şi se aşeză la cină. Urmară pe rând: închinările dinaintea mesei, cu buzele mişcându-se în rugăciunile tăcute, Télesphore şi Alma-Rose spunându-şi-le pe ale lor cu glas tare apoi din nou închinările; hârşâitul scaunelor şi al laviţei împrejurul mesei; lingurile ciocnite de farfurii. Mariei, după atâta absenţă, i se părea că toate aceste gesturi şi sunete le desluşea acum pentru întâia oară în viaţă, şi că ele se deosebeau de sunetele şi gesturile din alte părţi căpătând o gingăşie şi o solemnitate aparte numai prin faptul că se săvârşeau în această casă singuratică din pădure.

Isprăveau tocmai cina, când se auzi afară un zgomot de paşi; Cuţu ciuli urechile, dar fără să mârâie.

— Unul, cu care să mai stăm de vorbă, spuse mama Chapdelaine. Ăsta-i Eutrope Gagnon, care vine să ne vadă.

Profeţia era lesne de făcut, căci Eutrope Gagnon era singurul lor vecin. Cam de-un an luase o concesiune la două mile depărtare de dânşii, cu un frate al său; acesta urcase pentru iarnă la şantiere, lăsându-l singur în baraca din trunchiuri nedulgherite, ce-o ridicaseră. Se ivi în prag cu felinarul în mână.

— Salut pe toată lumea, rosti şi-şi scoase pălăria de lână. Noaptea-i senină şi-i încă scoarţă cu zgrunţuri pe zăpadă. Atunci, fiindcă se poate umbla uşurel, m-am gândit să viu să mai stăm de vorbă şi să văd dacă v-aţi întors.

Cu toate că venea pentru Maria, după cum fiecare-şi dădea seama, el îi vorbea doar tatălui Chapdelaine puţintel din sfială, un pic din consideraţie pentru normele ţărăneşti de politeţe. Luă scaunul ce i se întindea.

— Timpul e plăcut; e tocmai cum trebuie, numai să nu se aştearnă pe ploaie. Se vede că ploile de primăvară stau să pornească...

Era un fel de-a începe una din acele convorbiri dintre ţărani, o nesfârşită jelanie, plină de reluări, fiecare încuviinţând cuvintele ce tocmai fuseseră rostite şi adăugând la ele altele, repetându-le apoi din nou. Şi subiectul fu, firește, veşnica tânguire canadiană: plângerea, fără revoltă, împotriva zdrobitoarei poveri a iernii prea lungi.

— Vitele stau închise în grajd de pe la sfârşitul lui septembrie, şi nu ne-a mai rămas aproape deloc fân în şură, spuse mama Chapdelaine. Nu ştiu ce-o să ne facem, dacă primăvara n-o veni mai degrabă,

— Ar mai fi, cel puţin, vreo trei săptămâni, până să le poţi slobozi afară.

— Un cal, trei vaci, un porc şi oile, fără a mai pune la socoteală găinile, sting nutreţul, nu alta, spuse Tit’Bé cu o expresie de mare înţelepciune.

Fuma şi sta de vorbă cu bărbaţii, în numele celor patrusprezece ani ai săi, cu umerii laţi şi cu priceperea sa în treburile pământului. Încă de acum opt ani începuse să îngrijească de vite şi să aducă în fiece zi, pe săniuţă, vraful trebuincios de lemne. Ceva mai târziu învăţase să strige cât îl ţinea gura: „He! He!” pe dinapoia vacilor cu şoldurile slabe, şi: „Hi! De!” şi „Dă-i drumul!” în urma cailor la arat; se deprinsese să ţină furca de fân şi să facă îngrădituri cu pari. De doi ani mânuia, rând pe rând, securea şi coasa pe lângă tatăl său, ducea sania cea mare cu lemne pe zăpada învârtoşată, semăna şi ara fără să-i mai arate cineva; aşa

că nimeni nu-i tăgăduia dreptul de a-şi rosti, în chip slobod, părerea, şi de a fuma, fără întrerupere, tutun tare de foi. Mai păstra încă faţa proaspătă, de copil, cu trăsături nelămurite, ochi nevinovaţi, şi un străin s-ar fi mirat, poate, auzindu-l vorbind cu o încetineală măsurată, de bărbat vârstnic, plin de experienţă, şi văzând cum îşi umple mereu pipa de lemn; însă în părţile Québec-ului băieţandrii sunt trataţi drept bărbaţi, de îndată ce iau parte la munca bărbaţilor. Cât despre timpuria lor deprindere a famatului, ar putea oricând aduce ca o îndreptăţire faptul că e o apărare împotriva groaznicelor insecte ce-i hărţuiesc vara: ţânţarii obişnuiţi, ţânţarii americani şi muştele negre.

— Ce plăcut trebuie să fie să trăieşti într-o ţară, unde aproape că nu-i iarnă deloc şi unde singur pământul hrăneşte oamenii şi animalele. Pe aici omul hrăneşte şi vitele şi pământul şi, încă, după multă muncă. De nu i-am avea în pădure pe Esdras şi pe Da’Bé, care scot lefuri frumuşele, cum am ieşi la capăt?

— Totuşi, pământul e bun pe aici, făcu Eutrope Gagnon.

— Pământul e bun; dar trebuie să te baţi cu pădurea ca să-l ai; şi ca să-ţi duci viaţa trebuie să pui deoparte din toate şi să te osteneşti de dimineaţă până seară, – şi să-ţi faci singur totul, fiindcă celelalte case sunt aşa de departe!

Mama Chapdelaine tăcu şi oftă. Se gândea totdeauna cu părere de rău, ca la un fel de rai pierdut, la vechile parohii unde pământul fusese desţelenit şi lucrat de multă vreme, şi unde casele sunt apropiate unele de altele.

Bărbatul ei strânse pumnii şi dădu din cap cu încăpăţânare.

— Aşteaptă numai câteva luni... Când s-or întoarce băieţii din pădure, o să ne-apucăm de lucru, ei doi, Tit’Bé şi cu mine, şi-o să facem pământ. Cu patru oameni deprinşi cu securea şi fără frică de lucru, merge repede, chiar în pădurea mai deasă. În doi ani de aici înainte o să avem grâne şi păşune, cu care-o să ţinem bine vitele. Îţi spun că o să facem pământ...

A face pământ! O vorbă înrădăcinată prin partea locului, exprimând atât cât se poate cuprinde din truda cumplită

care începe de la desţelenirea pădurii sălbatice până la rodnicia din urmă a ţarinelor arate şi semănate. Samuel Chapdelaine îşi deschidea inima, cu o flacără de entuziasm şi înverşunare în priviri.

Era patima lui: o aprigă pornire de om făcut mai mult pentru a smulge pământului arbori decât pentru a-l lucra. De cinci ori până acum, din tinereţe încă, luase câte-o concesiune, clădise câte-o casă, câte-un grajd şi o şură, îşi înjghebase în plină pădure câte-o gospodărie înfloritoare; şi de cinci ori îşi vânduse gospodăria cu toate ale ei ca să înceapă iar, mai departe, spre miazănoapte, descurajat dintr-o dată, pierzând tot interesul şi întreaga înflăcărare de îndată ce sfârşea întâia muncă mai anevoioasă, de cum se apropiau vecini tot mai numeroşi şi locul începea să se umple de lume şi să se deschidă. Câţiva oameni îl înţelegeau; alţii îl găseau curajos, însă prea puţin deştept şi spuneau mereu că de-ar fi ştiut să se statornicească în vreo parte, el şi ai lui ar fi dus-o acum, având de toate, din belşug.

Din belşug... O, tu, înfricoşător Dumnezeu al Scripturilor, pe care cei din ţinutul Québec îl iubesc cu înfocare, fără şovăieli nici îndoială, tu, care ţi-ai osândit făpturile să-şi câştige pâinea în sudoarea frunţii, îngădui tu, o clipă măcar, să-ţi descreţeşti încruntătura aspră a sprâncenelor tale, la vestea că unele din aceste creaturi au fost dezrobite şi că trăiesc, în sfârşit, în belşug?

În belşug... Ar trebui să fi trudit cineva din greu, din zori până-n noapte, cu spatele şi cu mădularele ca să înţeleagă ce înseamnă asta; şi muncitorii sunt cei care lucrează pământul, sunt cei care pricep cel mai bine. Înseamnă să li se fi luat povara: strivitoarea povară a muncii şi a fricii. Înseamnă îngăduirea odihnei şi chiar numai gândul ăsta constituie un sprijin pentru fiece clipă. Pentru oamenii în vârstă înseamnă un pic de mândrie încuviinţată de toţi, descoperirea târzie a bunătăţilor necunoscute, un ceas de lenevie, o plimbare undeva, mai departe, împlinirea unei pofte ori cumpărarea unui lucru oarecare fără o socoteală făcută cu grijă dinainte: cele o sută de plăceri mărunte pe

care le pot pretinde unei vieţi mai uşoare.

Inima omenească este însă astfel plămădită că cea mai mare parte dintre cei ce şi-au plătit preţul de răscumpărare şi şi-au dobândit libertatea – belşugul – şi-au cizelat, cucerindu-l, o fire care nu-i în stare să se bucure de el – şi îşi poartă povara grea a vieţii până la moarte. Doar celorlalţi, celor rău înzestraţi sau nenorocoşi, celor ce n-au putut să-şi răscumpere un alt fel de trai şi rămân robi, doar lor, li se pare că le-ar fi cu neputinţă să ajungă la îndestulare şi la toate mulţumirile îngăduite de o stare socială mai ridicată.

Poate că întreaga familie Chapdelaine se gândea la asta, dar fiecare în felul său: tatăl cu neostoita credinţă în bine a celui ce se ştie puternic şi se crede înţelept; mama cu o resemnată părere de rău; ceilalţi, tinerii, într-un chip mai nehotărât şi fără pic de amărăciune, din pricina vieţii lungi şi negreşit fericite, ce o văd înaintea lor.

Maria se uita uneori pe furiş la Eutrope Gagnon, apoi numaidecât îşi ferea ochii, deoarece, de fiece dată, zărea aţintite privirile lui pline de o nesfârşită şi umilă dragoste. De un an se deprinsese, de altfel, fără să aibă ceva împotrivă, cu desele lui vizite; tot aşa cum se obişnuise, printre chipurile celor ai casei, să-i vadă în fiecare duminică seara faţa oacheşă, ce oglindea bună dispoziţie şi răbdare; dar această scurtă lipsă de o lună parcă le schimbase pe toate. Întoarsă la vatra părintească adusese cu ea o nedesluşită impresie că de-acum începea o nouă perioadă în viaţa ei lăuntrică, în care el urma să nu-şi mai aibă loc.

Când se sfârşiră subiectele despre care sfătuiau de obicei, jucară cărţi: „patru-şapte” şi „boul”; apoi Eutrope îşi privi impunătorul ceas de argint şi văzu că era timpul să plece. După ce-şi aprinse felinarul şi-şi luă rămas bun se opri o clipă pe prag să cerceteze cu privirea, noaptea.

— Stropeşte! făcu el.

Gazdele ieşiră afară şi se uitară şi ele; începea ploaia, o ploaie de primăvară cu picături mari şi grele, sub care neaua începea să se afineze şi să se moaie.

— A prins să bată „sudeţul”, rosti tatăl Chapdelaine. S-ar

putea spune că iarna e pe ducă.

Fiecare îşi arăta în felul său uşurarea şi bucuria; numai Maria întârzie mai mult decât ceilalţi în prag, ascultând plescăitul molcom al ploii, contemplând nedesluşita alunecare a cerului întunecat peste şi mai întunecatele îngrămădiri de păduri, trăgând adânc în piept vântul călduţ, ce venea dinspre miazăzi.

— Nu-i departe primăvara... Nu-i departe primăvara...

Simţea că de la începutul lumii nu mai fusese vreodată o primăvară ca primăvara asta.

III

După trei zile, Maria auzi dimineaţa, de cum deschise uşa, un sunet ce-o pironi, câteva clipe, locului, ascultând neclintită. Era un vuiet depărtat şi neîntrerupt, ropotul marilor cataracte, ce îngheţaseră şi amuţiseră toată iarna.

— Coboară sloiurile, spuse ea întorcându-se. Se aud cascadele.

Atunci se apucară toţi să mai vorbească o dată despre anotimpul care venea şi despre muncile, ce ar fi putut să înceapă. Căci, rând pe rând, ploi calde, urmate de zile frumoase cu soare, care biruiau încet, încet, gerul strâns o iarnă îndelungată. Se iveau buştenii de-o palmă şi rădăcinile, cu toate că umbra ce-o făceau brazii şi chiparoşii cei deşi, mai ocrotea lunga agonie a peticelor de zăpadă; drumurile se prefăceau în surpături; pe unde se arăta, muşchiul cafeniu, era umflat de apă şi părea un burete. În alte părţi era acum primăvară, seva fierbinte lucra, izbucneau muguri şi nu peste mult timp frunze; însă pământul canadian, atât de departe spre miazănoapte, abia îşi scotea, şi încă după mari sforţări, mantia rece şi grea, mai înainte de a se gândi să revină la viaţă.

De zece ori pe zi deschiseră fereastra mama Chapdelaine sau Maria ca să guste aerul călduţ, să asculte şopotul apei curgătoare, în care piereau cele din urmă petice de zăpadă de pe coaste, să audă celălalt mare glas, ce vestea că râul Péribonca era acum slobod şi căra vesel spre Grand-Lac sloiurile de gheaţă venite dinspre miazănoapte.

Seara, bătrânul Chapdelaine se lăsă pe prag să duhănească şi spuse adâncit în gânduri:

— O să treacă, în curând, François Paradis. A spus că poate o să vie să ne vadă.

Maria răspunse, foarte liniştit: „Da” şi binecuvântă

umbra, ce-i ascundea faţa.

El sosi, după vreo zece zile, mult după ce căzuse noaptea. Femeile stăteau singure acasă cu Tit'Bé şi copiii, tatăl fiind dus să caute seminţe pentru semănat la Honfleur, de unde urma să se întoarcă a doua zi. Télesphore şi Alma-Rose se culcaseră, Tit'Bé mai trăgea ultima pipă înainte de rugăciunea cea dimpreună, când Cuţu chelălăi de câteva ori şi mirosi uşa închisă. Aproape numaidecât răsunară două bătăi uşoare. Musafirul aşteptă până i se strigă să intre şi se arătă în prag.

Se scuză pentru ora înaintată, dar fără sfială.

— Ne-am stabilit la capătul liniei de transport, mai sus de cataracte, spuse el. A trebuit să urc cortul şi să-i instalez pe belgieni pentru noapte. Când m-am pornit, ştiam prea bine că nu mai era o oră potrivită să stai de vorbă şi că drumurile prin pădure sunt proaste ca s-o iei încoace. Dar am venit totuşi, şi când am văzut lumină...

Cizmele lui indiene, înalte, dispăruseră sub un strat de noroi; îşi trăgea sufletul printre vorbe, ca un om care a alergat; însă ochii limpezi îi erau liniştiţi şi plini de încredere.

— Numai Tit'Bé s-a schimbat, mai spuse dânsul. Când aţi părăsit Mistassini, era atâta de înalt...

Gestul său arăta statura unui copil. Mama Chapdelaine se uita la dânsul cu multă bunăvoinţă, de două ori fericită: că primeşte o vizită, şi că mai poate vorbi despre trecut.

— Nici tu nu te-ai schimbat în aceşti şapte ani; deloc chiar; dar Maria... nici vorbă, trebuie să afli o deosebire!

El o privi îndelung pe Maria cu un soi de uimire.

— Numai că... am şi văzut-o deunăzi la Péribonca.

Tonul şi întreaga sa înfăţişare spuneau că faptul de a o fi revăzut cu cincisprezece zile în urmă, ştersese tot ce mai amintea de trecut. Şi cu toate că vorbeau despre dânsa, el începu, totuşi, să o cerceteze din nou, cu de-amănuntul.

Fără îndoială, gândi el, tinereţea ei zdravănă şi sănătoasă, minunatul ei păr des, gâtul oacheş de ţărancă, sincera candoare a ochilor şi a gesturilor ei simple, toate acestea se aflau încă atunci în feţişoara de acum şapte ani,

şi numai la gândul acesta, dete de două, trei ori din cap ca pentru a spune că ea, într-adevăr, nu se schimbase. Dar, în acelaşi timp, începu a-şi da seama că numai dânsul trebuia să se fi schimbat, de vreme ce vederea ei îi sfâşia acum inima.

Maria surâdea un pic stingherită şi, după un timp, ridică vitejeşte ochii şi începu a-l privi şi ea.

Negreşit, o mândreţe de flăcău: frumos la trup, puternic şi chipeş la faţă, cu trăsături limpezi şi îndrăzneţe... Îşi spuse însă cu oarecare surprindere, că îl crezuse cu totul altfel, mai cutezător, pălăvrăgind mult şi cu încredere, – şi-n loc de asta, aproape nu grăia, – şi arăta în toate o mare modestie. Chipul plăcut lăsa o impresie de dârzenie îmbinată cu ceva nevinovat, ales.

Mama Chapdelaine reluă întrebările:

— Ai vândut pământul, când ţi-a murit bătrânul, François?

— Da. Am vândut tot. N-am fost niciodată bun de muncă pe ogor, dumneavoastră ştiţi. Plăcerea mea e să lucrez pe şantiere, să vânez, să câştig nişte bănuţi, slujind, din când în când, drept călăuză, să înfiripez negoţ cu sălbaticii. Să râcâi mereu însă acelaşi petic de pământ, din an în an, şi să rămân pe loc, – nu mi-aş fi putut face din asta niciodată rostul meu în viaţă; mi s-ar părea că aş fi priponit ca un dobitoc, de-un ţăruş...

— Adevărat, – mai sunt şi din ăştia. De pildă, Samuel şi cu tine; şi-or mai fi mulţi alţii. S-ar spune că pădurea cunoaşte vrăji ca să vă cheme... Dădea din cap privindu-l cu o curiozitate plină de uimire. V-ar place mai mult să vă îngheţe mădularele iarna, să vă mănânce muştele vara, să trăiţi sub vreun cort pe zăpadă ori în vreo tabără plină de chichineţe prin care trece vântul, decât să puneţi stăpânire pe un pământ bun, unde găseşti prăvălii şi sălaşuri omeneşti. Să vedem. Poate fi ceva mai plăcut şi mai drăgălaş ca o bucată frumuşică de pământ neted, mărginită de-o parte şi de alta de haturi, într-o veche parohie, ogor fără niciun buştean şi fără vreo surpătură, o casă ca lumea, bine încălzită şi îmbrăcată pe dinăuntru cu scorţare, vite

grase în ocol, ori în grajd, şi pe deasupra unelte bune şi oameni bine înzestraţi, sănătoşi?

François Paradis se uită în podea fără să răspundă, puţintel ruşinat poate de gusturile sale nesăbuite.

— Ar fi o viaţă minunată pentru cei cărora le place pământul; eu nu m-aş simţi fericit.

Era veşnica neînţelegere între cele două seminţii: pionierii, şi cei lipiţi de glie, – între plugarii veniţi din Franţa, ce nu încetaseră a-şi urmări pe pământul nou idealul lor de rânduială şi de neclintită linişte, şi între ceilalţi ţărani, în care întinsa ţară sălbatică trezise porniri de hoinăreală şi aventură.

Pentru că cincisprezece ani o tot auzise neîntrerupt pe maică-sa lăudând fericirea gingaşă şi naivă a ţăranilor de prin vechile parohii, Maria ajunsese, în chipul cel mai firesc, să-şi închipuie că-i împărtăşea gusturile; iată însă că acum nu mai era atât de încredinţată de asta. În orice caz ştia că niciunul din tinerii bogaţi din Saint-Prime, ce purtau duminica paltoane din postav fin cu guler de blană nu făcea cât François Paradis în cizmele sale căptuşite cu noroi şi în vesta de lână învechită.

Ca răspuns la alte întrebări, el povesti despre drumurile sale pe coasta de miazănoapte a golfului sau în partea de sus a râurilor; vorbea într-un fel deschis şi cu un pic de nehotărâre, pentru că se destăinuia unor oameni ce trăiau în locuri aproape asemănătoare cu acelea despre care vorbea şi duceau cam aceeaşi viaţă.

— Colo sus, iernile sunt şi mai aspre ca pe aici, şi mai lungi. Afli doar câini de înhămat la sănii, câini frumoşi şi voinici, dar răi şi deseori pe jumătate sălbatici; stăpânii îi hrănesc doar o dată pe zi, seara, cu peşte îngheţat... Da, sunt sate pe-acolo, dar pământuri cultivate aproape de loc; oamenii trăiesc din vânătoare şi pescuit... Nu, n-am avut niciodată vreo neînţelegere cu sălbaticii; m-am împăcat totdeauna bine cu ei. Pe cei din Mistassini şi de pe râul de-aici îi cunosc aproape pe toţi, pentru că înainte de moartea tatii veneau pe la noi. Vedeţi, el vâna adesea iarna, când nu era pe şantiere, şi într-o iarnă, când se găsea singur mai

sus de Rivière-aux-Foins, iată că un copac, pe care-l dobora pentru foc s-a prăbuşit peste el şi tocmai sălbaticii l-au găsit a doua zi, din întâmplare, strivit şi pe jumătate îngheţat, cu toate că vremea era bună. Se afla în ţinutul lor de vânătoare, şi s-ar fi putut preface că nu-l văd şi l-ar fi putut lăsa acolo să moară; însă l-au aburcat în sania lor şi l-au dus în cort, şi l-au îngrijit. Voi l-aţi cunoscut pe tata: era un om aspru, care trăgea cam des câte o duşcă, însă drept şi cu bună ţinere de minte pentru ceea ce datora. Atunci, când s-a despărţit de sălbaticii aceia, i-a poftit să-l viziteze primăvara, când vor coborî cu pieile la Pointe-Bleue. „François Paradis, din Mistassini, le-a zis el, n-o să uitaţi... François Paradis.” Şi când s-au oprit primăvara, luând-o pe râu la vale, i-a găzduit după cuviinţă şi la plecare ducea fiecare cu sine câte o secure nouă, câte-un ţol frumos de lână şi tutun pentru trei luni. De atunci se opreau la noi în toate primăverile şi tatăl meu putea să-şi aleagă totdeauna cele mai mândre piei şi să le ia mai ieftin ca agenţii companiilor de comerţ. Când s-a prăpădit el, de înlesnirea asta mă folosii întru totul eu, pentru că sunt fiul lui, iar numele meu este acelaşi: François Paradis. De-aşi fi avut mai mult capital, ajutat de ei aş fi putut face o grămadă de bani... o grămadă de bani.

Părea puţintel încurcat că vorbise atâta şi se ridică gata de plecare.

— În câteva săptămâni o să coborâm iar, şi o să caut să mă opresc pentru mai multă vreme, mai spuse el. E minunat să te mai vezi cu unul, cu altul.

În prag ochii săi limpezi căutară privirile Mariei, ca şi cum ar fi vrut să ia, din partea ei, în necuprinsele păduri verzi unde urca, un răspuns liniştitor, dar nu luă nimic. Ea se temea, în naivitatea ei, că şi aşa se arătase destul de îndrăzneaţă, şi ţinu cu încăpăţânare ochii în pământ întocmai ca fetele bogate, ce se întorc de la pensioanele de călugăriţe din Chicoutimi cu chipuri de o nevinovăţie aproape neomenească.

Peste câteva clipe cele două femei şi Tit’Bé îngenunchiară pentru rugăciunea din fiecare seară. Mama

Chapdelaine se ruga cu glas tare, foarte repede, iar cele două voci îi răspundeau îngemănate într-un murmur nedesluşit. Cinci *Pater,* cinci *Ave.* Apoi lungile rugăciuni întru pomenirea sfinţilor, ce păreau o litanie: „Sfântă Marie, maica lui Dumnezeu, roagă-te pentru noi acum şi în ceasul din urmă... Neprihănită inimă a lui Isus, îndură-te de noi...”

Fereastra rămăsese deschisă şi pătrundeau înăuntru vuietul îndepărtat al căderilor de apă şi cei dintâi ţânţari de primăvară, atraşi de lumină, care-şi plimbară prin casă muzica lor ţiuitoare. Văzându-i Tit’Bé se duse să deschidă fereastra, apoi se întoarse şi se aşează iar în genunchi lângă ceilalţi:

„Mare sfinte Iosif, roagă-te pentru noi... Sfinte Isidor, roagă-te pentru noi...”

Dezbrăcându-se, după ce isprăvi rugăciunea, mama Chapdelaine oftă cu o mulţumire ce i se citea pe faţă:

— Ce plăcut e să primeşti câte-o vizită, când îl vezi aproape numai pe Eutrope Gagnon de la un capăt la altul al anului. Iacă, ce înseamnă să stai aşa departe, în pădure... Pe vremea când eram fată la Saint-Gédéon, casa era plină de feciori aproape în toate sâmbetele seara şi în toate duminicile: Adélard Saint-Onge, care m-a curtenit atâta vreme; Wilfrid Tremblay, negustorul, ce avea o ţinută aşa de frumoasă şi încerca mereu să vorbească întocmai ca francezii. Erau şi alţii, fără a mai pune la socoteală pe tatăl tău, care a venit să ne vadă aproape în fiece săptămână vreme de trei ani până să iau o hotărâre...

Trei ani... Maria se gândi că încă nu-l văzuse pe François Paradis decât de două ori în toată viaţa ei de fată şi simţea că-i e ruşine de turburarea ce o cuprinsese puţin mai înainte.

IV

În iunie, adevărata primăvară veni dintr-o dată, după câteva zile mai friguroase. Soarele puternic încălzi pământul şi pădurile; cele din urmă petice de zăpadă dispărură, chiar la umbra copacilor deşi; râul Péribonca urca puţin câte puţin de-a lungul înaltelor sale maluri stâncoase şi crescu până ce înecă tufişurile de anini şi rădăcinile primilor molizi; un noroi nesfârşit umplu drumurile. Pământul canadian se descotorosea de cele din urmă rămăşiţe ale iernii cu un fel de pripită asprime, cu un fel de teamă de cealaltă iarnă care se şi apropia.

Esdras şi Da'Bé Chapdelaine se întoarseră de pe şantiere, unde lucraseră toată iarna. Esdras era cel mai în vârstă dintre toţi, un flăcău înalt, împlinit la trup, oacheş la faţă, cu părul negru; fruntea teşită, bărbia rotundă îi compuneau o mască neroniană, poruncitoare, puţintel cam brutală, însă el vorbea cu blândeţe, cumpănindu-şi cuvintele şi arătând în toate o mare răbdare. De la vreun tiran n-avea fără doar şi poate, decât faţa, ca şi cum frigul iernilor lungi şi buna dispoziţie pătrunsă de chibzuinţă a neamului său, ar fi intrat în el pentru a-i face un suflet simplu, blând, care îi desminţea, chipul dârz.

Da'Bé era şi el înalt, însă mai subţiratic, vioi şi vesel, şi semăna cu tatăl său.

Soţii Chapdelaine dăduseră întâilor născuţi, Esdras şi Maria, nume frumoase, măreţe şi răsunătoare; dar mai târziu se săturaseră, se vede, de atâta solemnitate, căci cei doi ce urmară nu-şi auziră niciodată rostindu-li-se numele adevărat; fuseseră chemaţi mereu Da'Bé şi Tit'Bé, diminutive copilăreşti, pline de gingăşie. Totuşi, ultimii fuseseră botezaţi revenindu-se la formele religioase, ceremonioase, de la început: Télesphore... Alma-Rose...

— Când s-or întoarce băieţii, o să facem pământ, spusese tatăl.

Într-adevăr se şi apucară de lucru, fără întârziere, cu ajutorul lui Edwige Légaré, argatul lor.

În ţinutul Québec scrierea numelor şi folosirea lor în viaţa de toate zilele ajunseseră lucruri nu tocmai lămurite. O populaţie de oameni împrăştiaţi într-o ţară foarte întinsă şi pe jumătate sălbatică, din care cea mai mare parte neştiutori de carte şi având drept povăţuitori doar preoţii, se obişnuiseră cu sunetele numelor lor, fără să le mai pese de cum ar trebui scrise, sau de genul acestor cuvinte. Firește, rostirea luase diferite forme, de la om la om şi de la familie la familie, şi, când vreo împrejurare solemnă îl silea, în sfârşit, pe câte unul, să recurgă la scris, fiecare pretindea să-şi silabisească numele de botez în felul său, fără să admită că pentru oricare din aceste nume există o regulă, de la care nimeni nu se poate abate. Împrumuturi făcute din alte limbi sporiră şi mai mult nesiguranţa în ce priveşte felul cum trebuie scrise numele şi a genului acestora. Unii iscălesc Denise sau Denije sau Deneije; Conrad ori Courade; bărbaţii se numesc Herménégilde, Aglaé, Edwige…

Edwige Légaré lucra pentru Chapdelaine în toate verile de unsprezece ani, ca argat. Asta însemna că pentru o simbrie de douăzeci de piaştri pe lună era gata să facă orice-ar fi fost nevoie de dimineaţa, de la orele patru, până seara la nouă, şi punea în munca asta un fel de înflăcărare sălbatică, ce nu se sfârşea niciodată; căci era unul din acei oameni care din fire nu-s în stare să facă ceva fără să dea cea mai mare parte din forţa şi din energia lor, câtă este în ei, într-un spasm furios şi totdeauna reînceput. Scund, lat în spate, avea ochii de un albastru uimitor de limpede, – lucru rar întâlnit prin regiunea Québec, – pătrunzători şi naivi totodată într-o faţă pământie, năpădită de un păr de aceeaşi culoare şi veşnic ciopârţită de tăieturi. Căci, dintr-o cochetărie de neînţeles, se rădea de două sau de trei ori pe săptămână, şi totdeauna seara, în faţa unui ciob de oglindă atârnat deasupra pompei, la lumina ciudată a unei lămpişoare, plimbându-şi briciul pe barba sa aspră cu

mormăituri de sforţare şi chin. Numai cu cămaşa pe el şi nişte nădragi de postav ţărănesc de un sur lutos, încălţat în cizme înalte, pline de praf, omul era într-adevăr, din creştet până-n tălpi, de culoarea pământului, iar faţa sa arăta cioplită pe de-a-ntregul din topor.

Tatăl Chapdelaine, cu cei trei fii şi cu argatul se apucară deci să facă pământ.

Pădurea înconjura încă de-aproape clădirile ce le ridicaseră tot ei cu câţiva ani în urmă; căsuţa pătrată, şura din scânduri prost încheiate, grajdul din. bârne nedulgherite, între care vârâseră cu trudă cârpe şi lut.

Între cele câteva ogoare curăţite până acum, netede ca-n palmă şi liziera copacilor înalţi cu frunzişul întunecos se aşternea o foarte întinsă bucată de pământ, pe care securea abia o atinsese cu destulă sfială. Câteva trunchiuri verzi fuseseră retezate şi întrebuinţate ca lemn de construcţie; cioturi uscate, tăiate cu fierăstrăul şi despicate, alimentaseră o iarnă întreagă marea sobă de tuci; locul era însă acoperit de o învălmăşeală de butuci, de rădăcini amestecate întreolaltă, de arbori culcaţi la pământ, prea putrezi ca să ardă şi de alţi copaci, încă drepţi, adunaţi într-un desiş de anini.

Cei cinci bărbaţi se îndreptară într-o dimineaţă spre bucata aceea de pământ şi se apucară de lucru numaidecât şi fără vreo vorbă, căci sarcina fiecăruia fusese hotărâtă mai dinainte.

Tatăl Chapdelaine şi Da’Bé se aşezară unul în faţa celuilalt, de fiecare parte a câte unui copac în picioare şi începură a-şi cumpăni în cadenţă topoarele cu coadă de cireş sălbatic. Fiecare din ei făcea mai întâi o crestătură adâncă în lemn, lovind cu răbdare în acelaşi loc timp de câteva secunde, apoi deodată securea urca aproape cu jumătate de metru izbind pieziş trunchiul şi făcând să-i zboare câte-o aşchie groasă ca mâna şi tăiată în aceeaşi direcţie cu fibra. Când cele două crestături mai aveau puţin până să se întâlnească, unul din ei se oprea, iar celălalt lovea mai încet, lăsându-şi de fiece dată toporul o clipă în curmătură; ţandăra ce mai ţinea, ca prin minune, arborele

sus, se frângea în sfârşit; trunchiul se apleca într-o parte şi cei doi tăietori se trăgeau cu un pas îndărăt şi-l priveau cum cade, strigându-şi totodată unul altuia să se ferească.

Atunci Edwige Légaré şi Esdras se apropiau şi, când copacul nu era prea greu pentru puterile lor unite, îl apucau fiecare de câte-un capăt, încrucişându-şi mâinile vânjoase, pe sub rotunzimea trunchiului; apoi se ridicau înţepenindu-şi anevoie şira spinării şi braţele, ce trosneau din încheieturi, şi îl cărau la vreuna din stivele apropiate, cu paşi măsuraţi şi nesiguri, trecând cu mare trudă peste ceilalţi copaci culcaţi încă în iarbă. Când socoteau prea apăsătoare povara, intervenea Tit'Bé, cu Charles-Eugène înhămat la un orcic[14], de care era prins un lanţ zdravăn; înfăşurau lanţul în jurul trunchiului şi-l fixau; calul se poticnea întorcându-se, şi, cu o opintire ce-i umfla muşchii coapselor, trăgea pe pământ butucul, care izbea în treacăt buştenii şi strivea tulpiniţele de anini.

La amiază, Maria ieşi pe prag şi vesti printr-un strigăt lung că prânzul era gata. Oamenii se ridicară încet de printre bârne ştergându-şi cu dosul palmei sudoarea, ce le curgea în ochi şi luară calea spre casă.

Ciorba de mazăre aburea în farfurii. Cei cinci bărbaţi se aşezară pe-ndelete la masă, parcă buimăciţi un pic de munca istovitoare; dar, pe măsură ce-şi mai trăgeau răsuflarea, se trezea şi straşnica lor foame şi, numaidecât, prinseră să mănânce cu o poftă nemaipomenită. Cele două femei dădeau la masă umplând străchinile goale, aducând tava cea mare cu slănină şi cartofi fierţi, turnându-le ceaiul cald în ceşti. Când se isprăvi şi carnea, mesenii îşi traseră în faţă căniţele cu sirop de zahăr în care muiară bucăţi mari de pâine proaspătă; apoi, săturaţi de îndată, deoarece înfulecaseră repede şi fără a scoate o vorbă, împinseră farfuriile şi se răsturnară pe scaune răsuflând adânc de mulţumire, vârându-şi mâinile în buzunare în căutarea pipelor şi băşicelor de porc, umflate cu tutun.

---

[14] Lemn, de esenţă tare, ferecat, prins de crucea unei căruţe, a unei trăsuri sau de unele greutăţi, pentru a fi trase de cai. De acest lemn sunt legate şleaurile.

Edwige Légaré luă loc pe prag şi-şi spuse de două, trei ori: „Bine-am mai mâncat ...Bine-am mai mâncat” cu aerul unui judecător care dă o sentinţă nepărtinitoare, după care se rezemă cu spatele de pervazul uşii şi lăsă fumul lulelei şi privirea ochilor săi mici şi spălăciţi să hoinărească primprejur după o nehotărâtă fantezie... Tatăl Chapdelaine alunecă, puţin câte puţin, într-o uitare de sine şi curând aţipi; ceilalţi fumară şi vorbiră, familiar, despre lucrul lor.

— Dacă mă răsplăteşte ceva, spuse mama Chapdelaine, pentru chinul că stau aşa de departe, în pădure, e că-mi văd bărbaţii făcând o bucată frumoasă de pământ... O bucată de pământ pe care se îndesa pădurea, plină de cioturi şi rădăcini şi s-o vezi, doar după vreo cincisprezece zile, goală ca-n palmă, numai bună de plug, – ştiu bine că nu poate fi nimic pe lume mai frumos şi mai plăcut ca asta.

Ceilalţi încuviinţară din cap şi şezură un timp tăcuţi, gustând frumuseţea imaginii. Iată că tatăl Chapdelaine se trezi înviorat de somn şi gata de muncă: se sculară şi ei şi ieşiră din casă. Postata pe care lucraseră dimineaţa mai era încă presărată cu buşteni şi încurcată cu tufişuri de anini. Se apucară să taie şi să smulgă aninii, apucând cu mâinile crengile strânse mănunchiuri şi retezându-le cu lovituri de secure sau săpând pământul în jurul rădăcinilor şi scoţând copăcelul întreg dintr-o singură smucitură. Când pieriră aninii, mai rămaseră buştenii.

Légaré şi Esdras începură cu cei mai mărunţi, ajutându-se de topoare şi de ţapine vânjoase de lemn. Cu izbituri de topor tăiau rădăcinile, încolăcite pe jos, apoi vârau o ţapină la baza trunchiului şi apăsau cu toată puterea, cu pieptul proptit în drugul de lemn. Când opintirea era neîndestulătoare pentru a frânge cele o sută de legături ce fixau arborele în pământ, Légaré tot mai apăsă cu toată greutatea, mormăind din pricina trudei, pentru a mai ridica puţin copacul, iar Esdras apuca iar toporul şi lovea cu înverşunare retezând, una după alta, ultimele rădăcini.

Mai departe, cei trei bărbaţi puneau în mişcare un smulgător de buşteni, la care era înhămat calul Charles-Eugène. Aduceau şi lăsau peste câte o tulpină mai groasă

scheletul de lemn de forma unei piramide trunchiate, prindeau apoi buşteanul în lanţuri trecute pe un scripete, iar la celălalt capăt al lanţului, calul trăgea smucit, aruncându-şi toată greutatea înainte şi făcând să zboare bulgării de pământ sub scoabele potcoavelor. Era un atac scurt, disperat, o răbufnire ca de furtuni, pe care rezistenţa pământului o stăvilea adesea numai după câţiva paşi, ca izbitura brutală a unui pumn; atunci tăişurile de oţel ale topoarelor se ridicau iar, azvârleau o lucire soarelui, cădeau mai departe cu zgomot înăbuşit peste rădăcini groase, în timp ce calul răsufla câteva clipe, cu ochii înnebuniţi, mai înainte ca ordinul surd să-l fi aruncat din nou înainte. Şi după asta, mai rămânea de târât şi de rostogolit spre stive trunchiurile groase, smulse cu opintirea rărunchilor, a braţelor înţepenite, a mâinilor murdare de pământ, cu vinele umflate, ce păreau că luptă turbat cu trunchiul puternic şi cu rădăcinile groase şi răsucite.

Soarele alunecă spre orizont şi pieri; cerul se coloră în gingaşe nuanţe palide dincolo de marginea întunecată a pădurii, – şi ora cinei îi aduse acasă pe cei cinci bărbaţi, cinci stane de lut.

Dând la masă mama Chapdelaine ceru o sută de amănunte în legătură cu munca de peste zi; când pătrunse în mintea ei ideea unui colţ de pământ curat, gol, nemaivăzut de frumos, gata, în sfârşit, pentru a fi cultivat, o cuprinse un soi de tainică încântare.

Cu pumnii în şolduri, refuzând cu dispreţ să se mai aşeze la masă, slăvi frumuseţea lumii aşa cum o înţelegea ea: nu frumuseţea urzită meşteşugit din mirările orăşenilor, nu cea a munţilor înalţi şi sterpi şi a mărilor primejdioase, ci frumuseţea liniştită şi adevărată a ţarinei cu lutul bogat, a şesului întins, care n-are altă mândrie decât rânduiala lungilor brazde paralele şi gingăşia apelor curgătoare, a câmpiei, ce se expune goală sărutărilor soarelui cu marea încredere a unei neveste.

Ea se făcu rapsodul isprăvilor eroice ale celor patru Chapdelaine şi ale lui Edwige Légaré, cântăreţul bătăliei lor împotriva naturii sălbatice şi a biruinţii lor din acea zi.

Împărţi laude şi-şi dete pe faţă bineîntemeiata mândrie, pe când cei cinci bărbaţi îşi fumau în tăcere luleaua, de lemn sau de ghips, nemişcaţi ca şi chipurile de pe monede, de pe acelea îndelung întrebuinţate: chipuri de culoarea humei, cu ochi înfundaţi în orbite, de oboseală.

— Buştenii sunt tari, rosti, în sfârşit, tatăl Chapdelaine. rădăcinile n-au putrezit în pământ chiar atât cât crezusem. Socot că n-o să curăţim locul până-n trei săptămâni.

Întrebă, cu privirea pe Légaré; acesta încuviinţă cu multă seriozitate.

— Trei săptămâni... Măi, afurisenie! Cam aşa socot şi eu!

Tăcură din nou, răbdători şi hotărâţi, ca oamenii care se pregătesc pentru un lung război.

Primăvara canadiană cunoscuse doar câteva săptămâni de viaţă, şi vara, cea din calendar, se şi apropia; părea că zeitatea ce orânduia clima acelui loc ar fi dat deodată brânci, cu slăvitul ei policar, mersului firesc al anotimpurilor pentru a cuprinde încă o dată, în ciclul lor, ţinuturile fericite din miazăzi. Căci căldura sosi pe neaşteptate, fierbinte, o căldură tot atât de nemăsurată pe cât fusese frigul iernii. Vârfurile molizilor şi ale chiparoşilor, uitate de vânt, se împietriră într-o nemişcare fără sfârşit; deasupra liniei lor întunecate se întinse un cer, căruia lipsa norilor îi dădea o înfăţişare neclintită şi, din zori până-n noapte, soarele cumplit pârjoli pământul.

Cei cinci bărbaţi nu încetară lucrul; şi, din zi în zi, poiana ce-o croiră se întindea puţintel mai largă în urma lor, goală, presărată cu gropi adânci, căscate în pământul bun.

Maria se duse într-o dimineaţă să le aducă apă.

Tatăl Chapdelaine şi Tit’Bé tăiau anini; Da’Bé şi Esdras aşezau în stive arborii tăiaţi. Edwige Légaré atacase singur un buştean; cu o mână înfrunta trunchiul, cu cealaltă prinsese o rădăcină, ca şi cum ar fi înşfăcat, într-o luptă, piciorul unui potrivnic uriaş, şi se lupta cu înţepenirea pădurii, îmbinată cu cea a pământului, – un duşman plin de ură pe care împotrivirea o face şi mai înverşunată. Deodată buşteanul cedă, se culcă la pământ; el îşi trecu mâna pe frunte şi se aşeză pe-o rădăcină, acoperit de sudoare,

năucit de sforţare.

Când Maria ajunse lângă dânsul cu găleata umplută pe jumătate cu apă, după ce băuseră ceilalţi, tot mai şedea aşa, nemişcat, gâfâind, şi repeta parcă scos din minţi:

— Leşin! Ah! Leşin! Dar se întrerupse văzând-o venind şi scoase un răcnet: Apă rece! Afurisenie! Dă-mi apă rece.

Apucă găleata, o goli pe jumătate, îşi turnă ce mai rămăsese pe cap şi pe gât şi, numaidecât, cu apa şiroind încă pe dânsul, se aruncă din nou asupra buşteanului înfrânt şi începu să-l rostogolească spre una din stive, ca pe o pradă.

Maria mai stătu acolo câteva minute, privind munca grea a bărbaţilor şi roadele din zi în zi tot mai vădite ale acestei munci, apoi luă iar drumul spre casă, legănându-şi găleata goală, fericită că se simte plină de viaţă şi în putere sub soarele strălucitor, gândind în chip nelămurit la lucruri minunate ce erau pe cale să se întâmple şi care ar putea veni chiar de îndată, dacă s-ar ruga cu credinţă şi răbdare.

De departe se mai auzeau încă glasurile bărbaţilor, sunetele lovindu-se şi propagându-se din urmă, limpezi, peste pământul învârtoşat de căldură. Esdras, cu mâinile împreunate sub un chiparos tinerel, spunea pe un ton blajin:

— Fără grabă... acum, o dată!

Légaré se încleşta în luptă cu vreun nou duşman nemişcat, şi înjura cu voce stinsă:

— Afurisenie! Te fac eu să te mişti, – eu...

I se auzea şi gâfâitul, aproape tot aşa de tare ca şi vorbele. Răsufla o clipă, apoi se azvârlea din nou în bătălie, încordându-şi braţele, răsucindu-şi spinarea lată.

Şi încă o dată glasul i se înălţa în înjurături şi jelanii.

— Îţi spun eu că al meu o să fii!... Ah! Anafură...! Ce cald e... Mori, nu alta...

Vaietul se schimbă într-un ţipăt puternic.

— Şefule! O să murim făcând pământ!

Glasul tatălui Chapdelaine îi răspundea puţin sugrumat însă vesel:

— Rabdă, Edwige, rabdă! Acuşica o să fie gata ciorba de

mazăre!

Într-adevăr, Maria ieşi îndată pe prag şi cu mâinile făcute pâlnie la gură pentru a trimite cât mai departe sunetul, vesti prânzul cu un strigăt înalt şi melodios.

Spre seară se stârni vântul şi o răcoare gingaşă coborî pe pământ ca o iertare. Însă cerul palid rămânea tot senin.

— Dacă mai ţine timpul frumos, spuse mama Chapdelaine, afinele au să fie coapte de sărbătoarea sfintei Ana.

V

Timpul frumos mai ţinu şi, din primele zile ale lui iulie, afinele se coapseră.

În locurile pârjolite de soare, pe povârnişul coastelor pietroase, peste tot pe unde copacii mai rari lăsau să treacă soarele, pământul fusese, până atunci, trandafiriu: trandafiriul aprins al florilor, ce îmbrăcau hăţişurile pădurilor de carpen. Primele boabe de afine, bătând în roz se confundaseră la început cu aceste flori; însă, sub căldura stăruitoare, luară cu încetul o nuanţă de albastru stins, apoi de albastru regal, în sfârşit, de albastru violet, şi, când iulie aduse iar sărbătoarea Sfintei Ana, tulpiniţele lor încărcate cu ciorchine alcătuiau mari pete albastre în mijlocul trandafiriului, ce începea să se stingă, al florilor din pădurea de carpen.

Pădurile ţinutului Québec sunt bogate în poame sălbatice; afinele de mlaştină, rodiile, agrişele negre, salsaparila crescută slobod în urma marilor incendii; însă afina, care este coacăza sau merişorul Franţei, e cea mai răspândită din toate poamele şi cea mai gustoasă. Culesul ei, din iulie până în septembrie, alcătuieşte o adevărată industrie pentru familiile numeroase, ce-şi petrec toată ziulica în pădure, procesiuni de copii de toate vârstele, legănându-şi găleţile de cositor, goale dimineaţa, pline şi grele, seara. Alţii culeg afine pentru dulceaţă sau renumitele torturi, ce, de fapt, sunt ca un fel de mâncare naţională în Canada franceză.

La începutul lui iulie Maria se duse de două-trei ori să culeagă afine ca Télesphore şi Alma-Rose; însă bobiţele nu se copseseră destul şi din ceea ce aduseseră făcuseră doar câteva torturi micuţe.

— În ziua sărbătorii sfintei Ana, spuse ca mângâiere

mama Chapdelaine, o să mergem cu toţii să culegem; şi bărbaţii; iar cei care n-au să aducă o căldare plină, n-au să mănânce.

Sâmbătă seara însă, în ajunul sărbătorii sfintei Ana, se încinse în familia Chapdelaine o petrecere de pomină, aşa cum casa lor din pădure nu mai cunoscuse vreodată.

Când bărbaţii se întoarseră de la lucru, îl află acasă pe Eutrope Gagnon. Cinase, spunea el, şi, pe când ceilalţi stăteau la masă, el rămase aciuat lângă uşă, în adierea răcoroasă, cumpănindu-se pe cele două picioare ale scaunului. După ce-şi aprinseră lulelele, convorbirea se învârti în chip firesc asupra muncilor pământului şi a îngrijirii vitelor..

— Cu cinci oameni, spuse Eutrope, se face mult pământ în timp scurt. Dar când lucrezi, ca mine, de unul singur, fără un cal, ca să târăşti buştenii mai mari, nu merge prea grozav şi ai necazuri. Dar totuşi lucrul înaintează, da, înaintează.

Mama Chapdelaine, care-l iubea, şi pe care ideea muncii lui singuratice pentru cauza cea bună o umplea de o fierbinte simpatie, rosti cuvinte de încurajare.

— Nu merge prea grozav singur, e adevărat, dar un om singur se hrăneşte fără mare cheltuială, şi apoi fratele tău, Egide, se va întoarce de la plutărit cu două, trei sute de piaştri cel puţin la vremea fânului şi a secerişului şi, dacă la iarnă rămâneţi amândoi aici, în cel puţin doi ani o să aveţi un pământ frumos.

El încuviinţă din cap şi, fără voie, privirea i se ridică spre Maria, lăsând a înţelege că de-acum în doi ani, dacă totul ar fi mers bine, s-ar fi putut gândi, poate...

— Plutăritul merge bine? întrebă Esdras. Ai veşti de pe-acolo?

— Am ştiri prin Ferdinand Larouche, unul din băieţii lui Thadée Larouche din Honfleur, care s-a întors din La Tuque luna trecută. El a spus că era destul de bine; oamenii nu îndurau prea mare mizerie.

Şantierele, plutăritul, acestea sunt cele două capitole principale ale marii industrii a lemnului, care, pentru

oamenii din provincia Québec e mai însemnată chiar decât cea a pământului. Din octombrie până-n aprilie, topoarele lucrează fără răgaz şi cai vânjoşi târăsc butucii pe zăpadă până pe malurile râurilor îngheţate; apoi, cu venirea primăverii stivele de lemne se prăbuşesc una după alta în apă şi-şi încep lunga plutire, la noroc, în ciuda curenţilor repezi. Şi pe toate cotiturile râurilor, pe la toate cataractele, peste tot unde nenumăraţii butuci închid trecerea şi se îngrămădesc, e nevoie de ajutorul plutaşilor voinici şi îndemânatici, deprinşi cu munca primejdioasă cum or fi să alerge pe trunchiurile pe jumătate scufundate, să sfarme zăgazurile, să ajute toată ziua cu securea şi cu cangea la înaintarea atâtor fâşii de păduri, ce-o iau pe apă la vale.

— Mizerie, strigă Légaré cu dispreţ. Tineretul de azi nu prea ştie ce înseamnă să înduri mizerie. Cum au petrecut trei luni în pădure, se şi grăbesc să coboare şi să-şi cumpere cizmuliţe galbene, pălării tari şi ţigări şi să se ţină după fete. Şi chiar pe şantier la ora asta sunt hrăniţi ca în hoteluri, cu carne şi cartofi, toată iarna. Acum treizeci de ani... Tăcu câteva clipe şi clătină din cap în semn de uimire în faţa schimbărilor pe care le aduseseră anii. Sunt treizeci de ani de când s-a făcut calea ferată care aduce trenurile în Québec; eram şi eu pe-acolo; şi vă spun că aceea era mizerie. N-aveam decât şaisprezece ani, dar lucram din greu cu alţii să deschidem drumul, totdeauna cu douăzeci şi cinci de mile înaintea şinelor, şi-am rămas acolo patrusprezece luni, fără să vedem o casă. Nu aveam corturi nici în timpul verii; nimic decât adăposturi din crengi de brad, ce ţi le făceai singur şi, de dimineaţă până noaptea, una ştiai: taie, taie şi taie, mâncat de muşte şi, în aceeaşi zi, muiat de ploaie şi pârjolit de soare. Luni dimineaţa se deschidea un sac cu făină şi se făcea o barbânţă plină de clătite, iar în restul săptămânii, de trei ori pe zi, la mese, scoteai din barbânţă. Încă de miercuri nu mai găseai clătite, pentru că se lipeau toate una de alta, ajungeau un morman de aluat. Îţi croiai cu cuţitul o bucată mare de cocă, ţi-o vârai în burtă şi-apoi taie, şi iar taie... Când am ajuns la Chicoutimi eram mai rău ca sălbaticii, aproape goi, cu

pielea toată sfâşiată de crengi; şi ştiu pe unii care au început să plângă când li s-a spus că puteau să se întoarcă acasă, fiindcă socoteau că o să-i găsească morţi pe toţi ai lor, aşa de lung li se păruse timpul. Asta da, asta era mizerie.

— E adevărat, spuse bătrânul Chapdelaine, îmi aduc aminte de vremea aceea. Nu găseai o casă măcar mai sus de lac: nimic decât sălbatici şi câţiva vânători ce urcau până acolo, vara în luntre, şi iarna în sănii cu câini, la fel ca azi, în Labrador.

Tinerii ascultau cu multă curiozitate aceste povestiri de altădată,

— Şi-n vremea de azi, făcu Esdras, iată-ne aici, la cincisprezece mile în susul lacului, şi când vaporaşul din Roberval merge, poţi să cobori la drumul de fier în vreo douăsprezece ore.

Se gândiră o bucată la toate acestea fără să scoată o vorbă: la cumplita viaţă de altă dată, la scurta călătorie, de-o zi numai, ce-i despărţea acum de minunile căii ferate, şi se mirară fără pic de prefăcătorie.

Deodată Câinele mârâi înăbuşit; se auzi pe afară zgomot de paşi.

— Încă o vizită! strigă mama Chapdelaine cu un ton de veselă uimire.

Maria se ridică şi ea tulburată, netezindu-şi părul fără a se mai gândi la ce face; dar cel ce deschise uşa fu Ephrem Surprenant, un sătean din Honfleur.

— Iacă, venim să mai petrecem o seară! răcni din răsputeri ca un om ce aduce o veste însemnată.

După dânsul intră un necunoscut, care salută şi zâmbi cu bunăvoinţă.

— E nepotul meu, Lorenzo, explică Ephrem Surprenant, un băiat de-al frăţine-meu Elzéar, care s-a prăpădit, mai toamna trecută. Dumneavoastră nu-l cunoaşteţi; vezi, că-i cam demult de când şi-a părăsit ţara şi trăieşte în State[15].

Se grăbiră să-i dea un scaun tânărului venit din State iar unchiul său se apucă să-i întocmească, fără greş, întreaga

[15] Statele Unite ale Americii.

ramură a obârşiei de-amândouă părţile şi să dea toate amănuntele de trebuinţă în ce priveşte vârsta, meseria şi viaţa sa după datina canadiană.

— Bre, un băiat de-al frăţine-meu Elzéar, ce-a ţinut pe una, Bourglouis din Kiskising. Dumneavoastră trebuie s-o cunoaşteţi, doamnă Chapdelaine!

Mama Chapdelaine dezgropa îndată din străfundul memoriei sale amintirea mai multor Surprenant şi a tot pe-atâtor Bourglouis şi spuse pe dinafară pomelnicul numelor lor de botez, cu diferitele lor domicilii, avute rând pe rând, şi cu toată încrengătura de nume a rudelor, chiar şi a celor mai depărtate.

— Aşa e... Negreşit, aşa-i. Ei bine, acela e chiar Lorenzo. El lucrează de mai mulţi ani în State, în manufactură.

Fiecare îl privi din nou, amănunţit cu o sinceră curiozitate pe Lorenzo Surprenant. Avea o faţă plină, cu trăsături delicate, ochii liniştiţi şi blânzi; ţinea capul plecat puţin într-o parte, zâmbea politicos, fără ironie ori stinghereală, sub privirile aţintite asupră-i.

— A venit, urmă unchiul său, să-şi pună în bună rânduială trebile ce-au rămas după moartea lui Elzéar şi să încerce să vândă pământul.

— N-ar vrea să-şi păstreze pământul şi să se statornicească pe el? întrebă tatăl Chapdelaine,

Lorenzo Surprenant îşi deschise şi mai mult zâmbetul şi dete din cap.

— Nu. Nu mă ispiteşte deloc să mă stabilesc altundeva; scot venituri frumuşele acolo unde mă aflu; îmi place mult; m-am obişnuit cu munca...

Se opri; însă părea c-ar vrea să spună că, după viaţa ce-o petrecuse în călătoriile lui, traiul i-ar fi fost de nesuferit pe o sfoară de pământ, între un sat sărac şi păduri.

— Pe vremea când eram fată, spuse mama Chapdelaine, aproape toată lumea pleca în State. Lucrarea pământului nu te răsplătea ca în vremea de azi, preţurile erau scăzute, se auzea de lefurile mari care se căpătau în manufacturi şi, în toţi anii, erau familii care-şi vindeau pe nimica toată pământul şi plecau în Canada. Au fost unii care-au câştigat

bani berechet, nici vorbă, mai ales familiile cu multe fete; dar acum lucrurile s-au mai schimbat şi nu mai vezi atâţia gata să plece.

— Atunci o să vinzi pământul?

— Da! Am vorbit cu trei francezi ce-au sosit la Mistook[16] luna trecută; mă gândesc că treaba o să se facă.

— Trăiesc mulţi canadieni pe unde sunteţi dumneavoastră? Se vorbeşte franceza?

— Acolo unde eram întâi, în statul du Maine[17] erau mai mulţi canadieni decât americani şi irlandezi; toată lumea vorbea franţuzeşte; dar în oraşul unde stau acuma, în statul Massachusetts[18], sunt mai puţini. Doar câteva familii; aşa că seara ţi-o petreci...

— Samuel s-a gândit să meargă odată în vest, spuse mama Chapdelaine, însă eu n-am vrut niciodată. În mijlocul unor oameni care vorbesc numai englezeşte, aş fi fost nenorocită toată viaţa. I-am tot spus mereu: „Samuel, tot mai bine-i printre canadieni; tot canadienii sunt mai acătării”.

Când canadienii francezi vorbesc despre sine, îşi spun mereu „canadieni” fără niciun adaus; iar pentru toate celelalte neamuri, ce-au împânzit după ei ţara până-n Pacific, au păstrat, când vorbesc despre ele, numele naţionalităţii din care fac parte: englezi, irlandezi, polonezi, ruşi, şi n-ar încuviinţa, în ruptul capului, ca fiii acestora, chiar cei născuţi în această ţară, să pretindă şi ei denumirea de „canadieni”. E un titlu pe care şi-l păstrează, în chip firesc şi fără vreun gând de jignire, în numele eroicei lor întâietăţi.

— Şi-i mare oraşul ăla în care locuiţi?

— Nouăzeci de mii, rosti Lorenzo cu o mutră vădind modestie.

---

[16] Vechiul nume al comunei agricole Saint-Coeur-de-Marie, situată în partea de est a lacului Saint-Jean de unde porneşte râul Saguenay. Mai înrădăcinată în graiul cotidian este, probabil, întâia denumire.

[17] Stat din extremul Nord-Est al Statelor Unite, mărginit la est de Atlantic. Capitala, Augusta.

[18] Stat maritim de est al Statelor Unite, scăldat de Atlantic, aparţinând grupului Noii-Anglii, cu capitala la Boston.

— Nouăzeci de mii! Mai mare decât Québec!

— Da. Şi cu trenul faci o oră până la Boston. Acesta-i cu adevărat un oraş mare.

Şi se apucă să le vorbească despre măreţele oraşe americane şi despre frumuseţile lor, despre viaţa îmbelşugată şi uşoară, alcătuită numai din plăceri şi dichisuri nemaiauzite, pe care o duc muncitorii pricepuţi, cu salarii mari.

Îl ascultară în tăcere. În dreptunghiul uşii deschise culorile cărămizii ale cerului se topeau în nuanţe mai şterse, cărora clădăraia nedesluşită de păduri le făcea un uriaş soclu negru. Diferite soiuri de ţânţari năvăleau spre lumină în stoluri atât de numeroase că bâzâitul lor se prefăcea într-un vuiet.

— Télesphore, porunci bătrânul Chapdelaine, să facem o fumăraie... la căldarea cea veche.

Télesphore apucă găleata al cărei fund începea să se deslipească, îngrămădi în ea pământ, apoi o umplu cu surcele uscate şi crenguţe subţiri, pe care le aprinse. Când focul se învălvoră într-o flacără luminoasă, se întoarse cu un braţ de ierburi şi de frunze cu care acoperi văpaia; se ridică o coloană de fum usturător, pe care vântul îl împinse în casă alungând ţânţarii înnebuniţi. Cu un oftat de uşurare putură, în sfârşit, să guste un pic de tihnă, să curme acest război de guerilă.

Cel din urmă ţânţar se puse pe obrazul micuţei Alma-Rose. Cu multă seriozitate, ea rosti cuvintele solemne:

— Muscă, muscă, drace chior, nasul meu nu e obor!

Apoi strivi iute gângania cu o palmă.

Fumăraia intra pe uşă, ca o coloană aplecată; o dată ajunsă în casă, la adăpost de bufniturile vântului, se umfla şi se împrăştia în nori subţiri; pereţii se zăreau nedesluşiţi şi depărtaţi; grupul aciuat între sobă şi uşă se prefăcu într-un cerc de feţe oacheşe, atârnate în fumul alb.

— Salut pe toată lumea! spuse o voce limpede.

Şi François Paradis ieşi din nor şi se ivi pe prag.

Maria îl aştepta de câteva săptămâni. Cu jumătate de oră înainte, zgomotul de paşi de pe-afară făcuse să i se urce

sângele la tâmple şi uite, totuşi, că apariţia celui pe care-l aştepta o surprindea în chip tulburător.

— Dă-i scaunul tău, Da'Bé! strigă Chapdelaine.

Patru musafiri veniţi din trei puncte deosebite şi strânşi în casa ei era destul ca s-o umple de un vesel neastâmpăr. Într-adevăr, iată o seară pe care merită să o ţii minte.

— Hai? Spui într-una că suntem pierduţi în pădure şi că nu vine nimeni să ne vadă, spuse mândru bărbatul său. Numără-ne, suntem unsprezece, fără copii.

Toate scaunele din casă erau ocupate: Esdras, Tit'Bé şi Eutrope Gagnon stăteau pe laviţă; tatăl Chapdelaine era aşezat pe o cutie răsturnată; Télesphore şi Alma-Rose supravegheau din cerdac fumăraia ce se-nălţa mereu.

— Iar eu, spuse tare Ephrem Surprenant, văd flăcăi destui şi numai o fată!

Fură număraţi flăcăii: cei trei fii Chapdelaine, Eutrope Gagnon, Lorenzo Surprenant şi François Paradis... Cât despre fată... Toate privirile se îndreptară spre Maria, care surâse puţin şi-şi plecă ochii stingherită.

— Ai făcut o călătorie plăcută, François? El a urcat râul cu străinii, veniţi să cumpere piei şi blănuri de la sălbatici, lămuri tatăl Chapdelaine.

Şi îl recomandă protocolar celorlalţi oaspeţi: François Paradis, fiul lui François Paradis, din Saint-Michel-de-Mistassini.

Eutrope Gagnon îl ştia după nume Ephrem Surprenant îl cunoscuse pe tatăl său: „un bărbat înalt", chiar mai înalt decât el şi de o putere „fără pereche". Nu mai rămânea decât să se explice şi prezenţa lui Lorenzo Surprenant, care venea din State, şi totul fu în bună rânduială.

— Călătorie plăcută? răspunse François. Nu, nu prea plăcută. Pe unul din belgieni l-au apucat frigurile şi era cât pe ce să moară. După toate ajunserăm şi prea târziu pe-acolo, sezonul trecuse; mai multe familii de sălbatici coborâseră chiar la Sainte-Anne-de-Chicoutimi şi nu le-am putut găsi; şi, ca să termin, la coborâre, când să săltăm peste-un şuvoi, au răsturnat una din luntre şi a trebuit să ne chinuim să scoatem din apă pieile şi blănurile, fără să

mai ţinem seamă că unul dintre şefi a fost cât pe ce să se înece, tocmai ăla care avusese friguri. Nu, am fost ghinionist tot timpul călătoriei. Dar ne-am întors cu bine, şi asta înseamnă întotdeauna că treaba s-a făcut.

Şi arătă printr-un gest că, în ce-l privea, îşi îndeplinise îndatoririle, îşi primise leafa ţi-l interesau prea puţin eventualele profituri sau pierderi.

— Asta înseamnă întotdeauna o treabă bine făcută, repetă el, încet. Belgienii se grăbeau să se întoarcă în Péribonca mâine, duminică, însă cum rămânea alt om de prin partea locului cu dânşii, i-am lăsat să sfârşească singuri coborârea ca să vin să petrec o seară cu dumneavoastră. E plăcut să-i revezi pe gospodarii de pe-aici.

Privirea lui pluti cu mulţumire peste încăperea sărăcăcioasă, plină de fum şi peste oamenii din jur. Printre toate aceste chipuri oacheşe, pârlite de vânt şi de soare, faţa sa era cea mai smeadă şi mai pârlită; hainele arătau numeroase urme de răni; o fâşie din jiletca de lână, ruptă, îi atârna pe umăr; bocanci îmblăniţi, din care purtau muntenii, înlocuiseră cizmele de primăvară. Părea să fi adus cu el ceva din natura sălbatică din „susul râurilor”, unde indienii şi animalele mari se înfundaseră ca într-un loc de retragere de necucerit. Şi Maria, pe care viaţa ce-o ducea o făcea să nu prea înţeleagă frumuseţea acestei naturi, deoarece era aşa de aproape de ea, simţi totuşi că vraja începuse să lucreze şi-i trimetea în nări aburii ameţitori ai băuturii fermecate.

Esdras căută pachetul cu cărţi de joc, cărţile de un roşu şters, prăpădite pe la colţuri, printre care dama de cupă, pierdută, fusese înlocuită cu un dreptunghi de carton, roşu aprins, pe care scria cât se poate de lămurit: „Dama de cupă”.

Începură să joace patru-şapte. Cei doi Surprenant, unchiul şi nepotul, aveau ca parteneri, respectiv, pe mama Chapdelaine şi pe Maria; după fiecare partidă perechea ce fusese bătută părăsea masa şi făcea loc altor doi jucători. Noaptea căzuse de-a binelea; câteva muşte pătrunseseră

prin fereastra deschisă şi-şi plimbară prin casă muzica lor hărţuitoare şi înţepăturile.

— Télesphore! strigă Esdras, mai vezi de fumărie; uite că iar intră muştele.

După câteva minute fumul umplea din nou casa – o fumăraie de nepătruns, ce tăia răsuflarea, dar fu primită cu bucurie. Sindrofia îşi urma cursul ei liniştit. Un ceas de joc, câteva vorbe schimbate cu musafirii ce aduc ştiri din lumea largă, asta se cheamă plăcere în ţinutul Québec.

Între partidele de joc, Lorenzo Surprenant îi vorbea Mariei despre viaţa şi călătoriile sale; sau îi punea întrebări despre traiul ei. Nici prin gând nu-i trecea să-şi dea ifose ori să-şi arate, în vreun fel, superioritatea, şi, totuşi, ea se simţea stingherită că avea atât de puţine lucruri de spus şi răspundea cuprinsă de un fel de ruşine.

Ceilalţi flecăreau între ei sau se uitau la jucători. Mama Chapdelaine înşira mereu amănunte în legătură cu nenumăratele petreceri de seară, pe care le cunoscuse la Saint-Gédéon, pe vremea când era fată, şi privea cu vădită plăcere, rând pe rând, la cei trei tineri adunaţi în casa ei. Maria însă se aşeza la masă, mânuia cărţile, apoi se întorcea iar la vreun scaun gol, lângă uşa deschisă, aproape fără să se uite în jur, cu Lorenzo mereu alături: simţea şi privirile lui Eutrope Gagnon îndreptate ades spre ea, cu expresia lor obişnuită de pândă, pline de răbdare; şi ştia că, de cealaltă parte a uşii, stătea François Paradis puţin aplecat cu coatele pe genunchi, tăcut, cu obrajii înroşiţi de soare şi cu ochii săi cutezători.

— Maria nu prea e în apele ei în seara asta, spuse mama Chapdelaine ca pentru a o scuza. Nu prea e obişnuită cu flăcăii care vin seara să mai stea de vorbă, vedeţi dumneavoastră...

De-ar fi ştiut!...

La patru sute de mile de-aici, pe râuri în sus, un grup de „sălbatici”, care fugiseră de misionari şi de negustori, stăteau pe vine în jurul unui foc din chiparoşi uscaţi, în faţa corturilor, şi-şi plimbau privirile peste o lume plină pentru ei de puteri tainice şi misterioase: uriaşul Wendingo, cel care

nu îngăduie să se vâneze pe olaturile sale; băuturile vătămătoare sau tămăduitoare, pe care se pricep să le facă din frunze şi rădăcini moşnegi trecuţi prin multe; întreg şirul nesfârşit de farmece şi vrăjitorii. Şi iată că la frontiera lumii albe, la distanţă de o zi de calea ferată, în casa de lemn plină de un fum acru, plutea o vrajă stăpânitoare şi împodobea cu haruri de neînţeles, în ochii celor trei tineri, o mândră fată neştiutoare, cu privirea în pământ.

Noaptea se apropia; musafirii plecară; mai întâi cei doi Surprenant, apoi Eutrope Gagnon, şi la urmă mai rămase puţin în picioare, cu chipul frământat de îndoieli, François Paradis.

— Te culci aici, François, în seara asta? întrebă tatăl Chapdelaine.

Nevastă-sa nu mai aşteptă răspuns.

— Fără îndoială! făcu ea. Şi mâine mergem cu toţii să culegem afine. E sărbătoarea sfintei Ana.

Peste câteva clipe, când François urcă scara împreună cu copiii, Maria simţi o tulburătoare plăcere. I se părea că se apropiase un pic de ea şi că intra în sfera simţămintelor de dragoste, îndreptăţite.

Ziua următoare se întâmplă să fie o zi albastră, de un albastru curat: una din acele zile, când cerul strălucitor mai aruncă peste pământ puţintel din limpedea sa culoare. Fânul fraged, grâul încă necopt erau verzi – un verde nemaipomenit de gingaş, tulburător –, şi chiar pădurea întunecoasă părea că se colorează un pic în azur.

Dimineaţa, François Paradis coborî scara cu totul schimbat, în straiele curate împrumutate de la Da'Bé şi de la Esdras şi când se dichisi şi se rase, mama Chapdelaine îl felicită pentru înfăţişarea sa aleasă..

După masa de dimineaţă rostiră împreună o rugăciune, la ora liturghiei, după care începu lungul şi minunatul răgaz al duminicii. Felul în care aveau să-şi petreacă ziua era hotărât. Eutrope Gagnon sosi pe când sfârşeau prânzul – mâncaseră mai devreme – şi, îndată după asta, porniră toţi având cu ei multe şi felurite găleţi, vase şi cupe adânci de cositor.

Afinele erau tocmai coapte. Prin poienele cu arbori arşi, vioriul ciorchinilor şi verdele frunzelor înecau acum trandafiriul stins al ultimelor fiori de pe ramurile de carpen. Copiii se apucară să le culeagă numaidecât, cu strigăte de bucurie; dar cei mari se împrăştiară prin pădure, căutând marile afinişuri, în care te afunzi şi, într-o oră, îţi şi umpli găleata. Zgomotul paşilor prin hăţişuri şi prin sihlele de anini, strigătele lui Télesphore şi ale Almei-Rose, ce se chemau unul pe altul, toate aceste sunete se îndepărtară, puţin câte puţin, în afundul tufişurilor şi nu se mai auzi decât bâzâitul prelung al muştelor beate de soare şi zgomotul vântului prin crengile mestecenilor tineri şi ale plopilor tremurători.

— E un afiniş grozav pe aici, strigă o voce.

Maria îşi îndreptă spatele cu inima-n svâcnet şi-l ajunse pe François Paradis, care îngenunchease după nişte anini. Cot la cot culeseră afine cu multă hărnicie, un timp, apoi se înfundară împreună în pădure sărind peste copacii căzuţi, căutând dintr-o privire în jur petele viorii ale boabelor coapte.

— Nu prea sunt multe anul acesta, spuse François. Gerurile de primăvară le-au dat gata.

Dovedea, la cules, experienţa sa de cutreierător al pădurilor.

— Printre viroage şi printre anini o fi rămas mai mult timp zăpada şi le-o fi păzit de întâile îngheţuri.

Căutară şi făcură câteva descoperiri fericite: întinse bungeturi de arbuşti încărcaţi de boabe lipicioase, pe care le adunară cu dibăcie în găleţile lor, pline doldora după o oră; atunci, se ridicară şi se aşezară să se odihnească pe un arbore căzut.

Nenumăraţi ţânţari de baltă şi alte soiuri de gâze se învârtejau în văzduhul fierbinte de după-amiază. În fiecare clipă trebuia să-i alungi cu mâna; făceau un vârtej nebun şi se întorceau numaidecât, fără milă, cu singura grijă să afle o bucăţică de piele pentru înţepătură. Cu muzica aceasta ascuţită se amesteca bâzâitul groaznicelor muşte negre şi întreaga pădure se umplea ca de un ţipăt puternic, fără

sfârşit. Copacii verzi erau rari: nişte mesteceni tinerei, câţiva plopi tremurători, pâlcuri de anini îşi mişcau frunzişul în mijlocul şirurilor de coloane ale trunchiurilor jupuite şi înnegrite.

François Paradis privi de jur împrejur ca pentru a-şi da seama unde se află.

— Prea departe nu pot fi nici ceilalţi, spuse el.

— Nu, răspunse Maria, încet.

Însă niciunul nici celălalt nu scoase vreun strigăt ca să-i cheme.

O veveriţă coborî de pe trunchiul unui mesteacăn uscat şi-i pândi cu ochişorii ei iuţi înainte de-a se avânta pe pământ. Prin ameţitorul ţiuit al muştelor, treceau, cu un scurt pârâit, lăcustele ouătoare; o pală de vânt aduse printre anini vuietul îndepărtat al cascadelor.

François Paradis se uită pe furiş la Maria, apoi îşi întoarse privirile de la ea strângându-şi cu toată puterea mâinile încleştate. S-o tot sorbi din ochi, aşa de mândră era! Tot stând lângă ea, zărindu-i pieptul puternic şi minunându-se de faţa ei frumoasă, cinstită şi răbdătoare, de naivitatea neprefăcută a mişcărilor şi a întregii sale ţinute, simţi că-i cuprinde o foame nebună de ea şi, totodată, o uimitoare duioşie, deoarece aproape toată viaţa de până acum şi-o petrecuse numai în tovărăşia bărbaţilor, lucrând din greu în nesfârşitele păduri sălbatice ori pe şesuri cu zăpadă.

Înţelegea că era una din acele femei care, atunci când se dăruiesc, dăruiesc totul fără socoteală: dragostea trupului şi a inimii, puterea braţelor în munca de fiecare zi, deplina supunere a unui suflet fără ascunzişuri. Şi acest tot i se părea aşa de preţios, că-i era teamă să-l ceară.

— O să cobor la Grand-Mère[19] săptămâna viitoare, să lucrez la stăvilarul de lemn, spuse el cu jumătate de glas. Dar n-am să pun pe limbă un strop de băutură, Maria, niciunul!

Şovăi un pic şi întrebă, dintr-o dată, aspru, cu ochii-n pământ.

---

[19] Oraş industrial la nord de fluviul Saint-Laurent, vestit prin fabricile de tricotaj şi de hârtie.

— Poate... ţi s-o fi spus ceva împotriva mea?

— Nu.

— Adevărat că aveam obiceiul să trag câte-o duşcă destul de des, când mă întorceam de pe şantiere ori de la plutărit, dar s-a sfârşit. Vezi, când un tânăr a petrecut şase luni în pădure lucrând vârtos, având numai nevoi berechet şi distracţii de fel, şi când se mai întâmplă să ajungă la Tuque ori la Jonquieres[20] cu toată leafa pe-o iarnă în buzunar, mai totdeauna îşi pierde un pic capul; face cheltuieli şi bea mult, la întâmplare... Dar s-a sfârşit... Şi... e adevărat că mai şi înjuram. Când trăieşti toată vremea în pădure, cu oameni aspri, sau pe râuri, te deprinzi cu asta. Fusese o vreme când înjuram binişor şi monseniorul preot Tremblay m-a certat o dată pentru că-i spusesem în faţă că nu-mi era frică de diavol. Dar s-a sfârşit, Maria. Am să lucrez toată vara cu doi piaştri şi jumătate pe zi şi-am să pun banii de-o parte, precis. Şi, spre toamnă, sunt sigur că am să găsesc o slujbă ca şef pe vreun şantier, cu o leafă grasă. În primăvara ce vine, am să am mai mult de cinci sute de piaştri economisiţi, bani gheaţă, şi am să mă întorc.

Mai stătu la îndoială şi întrebarea ce voia s-o pună îi şovăi pe buze.

— O să mai fii aici... primăvara viitoare?

— Da.

După întrebarea asta simplă şi după şi mai simplul răspuns, tăcură şi rămaseră multă vreme astfel, muţi şi solemni, pentru că-şi schimbaseră jurămintele.

[20] Oraş lângă fluviul Saguenay, înfiinţat în 1847.

VI

În iulie, fâneţele prinseră a se coace şi, spre mijlocul lui august, le mai rămăsese de aşteptat doar un răstimp de secetă ca să le cosească şi să le ducă în şură. Dar, după mai multe săptămâni de neîntreruptă vreme bună, începură vârtejuri bruşte şi dese de vânt, lucru obişnuit de altfel în cea mai mare parte a provinciei Québec.

În fiecare dimineaţă oamenii priveau cu băgare de seamă şi ţineau sfat.

— Vântul se cam schimbă în sudeţ... Afurisenie! Iar o să plouă, fără doar şi poate, spunea Edwige Légaré cu o faţă posomorâtă.

Şi bătrânul Chapdelaine cerceta îndelung şi cu de-amănuntul norii albi, ce se iveau, unul după altul, pe deasupra arborilor întunecaţi, străbăteau vesel luminişul şi se pierdeau după crestele de pe cealaltă parte a pădurii.

— Dacă vântul o ţine aşa până mâine, am putea începe, hotărî el.

Însă a doua zi vântul îşi schimbase din nou direcţia; se părea că norii voioşi din ajun se întorceau sub forma unor lungi neguri încurcate şi zdrenţuite, asemenea rămăşiţelor unei armate după înfrângere.

Mama Chapdelaine avea presimţiri rele.

— Vă spun că n-o să avem vreme bună pentru cosit. Am auzit că mai jos de lac oamenii din aceiaşi parohie au ridicat judecăţi unii împotriva altora. De bună seamă, nu-i plac astfel de fapte bunului Dumnezeu!

Dar Dumnezeu se arătă, în sfârşit, îngăduitor şi vântul de nord-vest bătu trei zile de-a rândul, tare şi fără oprire, făcându-i să se bizuie pe un răstimp de secetă. Coasele fuseseră ascuţite din vreme, şi cei cinci bărbaţi se apucară de lucru în a treia zi, dimineaţa. Légaré, Esdras şi tatăl

Chapdelaine coseau, Da'Bé şi Tit'Bé îi urmau, pas cu pas, cu greblele şi strângeau fânul cosit. Spre seară, toţi cinci luară furcile şi făcură căpiţe înalte şi bine îndesate, ca măsură de prevedere pentru o posibilă schimbare a vântului. Însă vremea rămase inimoasă. Timp de cinci zile continuară, mânuindu-şi coasele de la dreapta la stânga cu gestul larg, cuprinzător, ce pare atât de uşor la un cosaş deprins şi care constituie, totuşi, cea mai grea şi cea mai aspră dintre toate muncile câmpului.

Muştele şi tot soiul de ţânţari ţâşneau cu miile din fânul cosit şi-i hărţuiau cu pişcăturile lor: soarele fierbinte le frigea ceafa şi picături de sudoare le ardeau ochii; oboseala spinărilor încovoiate ajungea aşa de mare spre seară că nu şi le puteau îndrepta decât cu strâmbături de durere. Dar trudeau din zori şi până noaptea fără să piardă o clipă, scurtând din prânz şi din cină, fericiţi şi recunoscători pentru timpul prielnic.

De trei, patru ori pe zi, Maria sau Télesphore le aducea câte-o găleată de apă, pe care o ascundeau sub crengi, pentru a o păstra rece şi când zăpuşeala, munca şi praful le uscau prea tare gâtlejul, mergeau fiecare, pe rând, să bea cu înghiţituri mari apă şi să-şi toarne în pumni ori pe cap.

În cinci zile tot fânul fu cosit şi, cum vremea secetoasă mai ţinea, în dimineaţa celei de-a şasea zile începură a desface şi întoarce căpiţele, cu gândul să le care în şură mai înainte de căderea serii. Cu coasele se sfârşise, acum veni rândul furcilor. Doborâră căpiţele, întinseră fânul la soare apoi, spre sfârşitul după-amiezii când fu uscat bine, îl adunară din nou în grămezi de mărimea ce-o poate ridica un om dintr-o dată la nivelul unui căruţ înalt, cu două roţi.

Charles-Eugène trăgea voinicește între hulube: căruţul se afunda în şură, se oprea la marginea raclei şi furcile se mai înfigeau o dată în fânul stivuit pe care îl ridicau în pale îndesate, opintindu-se din încheieturi şi rărunchi şi-l descărcau alături.

La sfârşitul săptămânii tot fânul era în şură, uscat şi auriu; bărbaţii se întinseră şi răsuflară îndelung ca şi cum ar fi sfârşit o bătălie.

— De acum poate să plouă, spuse tatăl Chapdelaine. Pentru noi e totuna!

Se vădi că răstimpul secetos nu fusese socotit tocmai pe măsura trebuinţelor lor, căci vântul bătea mereu dinspre nord-vest şi zilele însorite se tot înşirau mereu, monotone.

În familia Chapdelaine, femeile erau scutite de muncile câmpului. Tatăl şi cei trei feciori mai mari, toţi voinici şi îndemânatici la lucru, ar fi fost de-ajuns şi, dacă tot îl mai întrebuinţau pe Légaré şi-i plăteau simbrie, era fiindcă-l tocmiseră să lucreze la ei în urmă cu unsprezece ani, când copiii erau încă mici, şi-l păstrau acum, pe de-o parte din obişnuinţă, pe de alta, fiindcă nu se împăcau cu gândul să se lipsească de serviciile unui lucrător aşa de grozav. Pe vremea fânului, Maria şi maică-sa n-avură altceva de făcut decât treburile de fiecare zi: ţinerea în rânduială a casei, mâncarea, spălatul rufăriei şi cârpitul albiturilor, mulsul celor trei vaci, grija de păsările curţii, şi, o dată pe săptămână, coacerea pâinii, treabă ce se prelungea uneori până noaptea, târziu.

În serile când se cocea pâinea, îl trimeteau pe Télesphore în căutarea tăvilor împrăştiate prin toate cotloanele sau prin şoproane, deoarece zi de zi slujiseră la măsurarea ovăzului pentru cal ori a grâului de India, pentru găini, fără să mai socotim alte vreo douăzeci de întrebuinţări neaşteptate ce li se găsea în fiecare moment. Când erau adunate şi curăţite, aluatul dospise deja, iar femeile se grăbeau să se descotorosească de alte treburi pentru a-şi scurta privegherea. Télesphore încinsese focul în vatră mai întâi cu câteva crăci de chiparoşi, din cei ce dau gumă, a căror flacără mirosea a răşină, apoi îngrămădea buturugi groase de molid roşu, ce făceau o căldură egală şi neostoită. Când cuptorul era fierbinte, Maria rânduia în el tăvile pline cu aluat, şi după asta nu-i mai rămânea decât să supravegheze focul şi să schimbe tăvile dintr-un loc într-altul, în toiul coacerii.

Cuptorul fusese ridicat cu cinci ani înainte, prea mic, şi de-atunci familia nu lăsa să treacă o săptămână fără să nu vorbească despre noul cuptor ce trebuia grabnic făcut, şi

pe care urmau, într-adevăr, să-l înceapă fără întârziere: dar, ca un făcut, uitau, la fiecare călătorie, să aducă cimentul de care era nevoie; aşa că trebuiau întotdeauna două sau uneori trei cuptoare de pâine ca să hrănească timp de o săptămână cele nouă guri ale casei. Maria îşi lua asupra-şi de fiecare dată îndatorirea de a vedea de primul cuptor; cu regularitate însă când totul era gata pentru al doilea cuptor şi când se înnopta de-a binelea, mama Chapdelaine spunea, chipurile, cu milă:

— Poţi să te culci, Maria, o să păzesc eu coptura a doua.

Maria nu răspundea nimic; ştia prea bine că maică-sa avea să se întindă, îmbrăcată cum era, pe pat, avea să se odihnească o clipă şi să se deştepte abia dimineaţa. Fata se mulţumea să mai învioreze fumăria ce-o făceau în fiecare seară în vechea găleată găurită, băga în cuptor tăvile cu aluat pentru a doua coacere, se aşeza apoi pe prag cu bărbia în palme, păstrându-şi prin ceasurile nopţii, nesfârşita ei răbdare.

La douăzeci de paşi de casă, cuptorul parcă îmbrobodit în micul lui acoperiş de scânduri, făcea o pată întunecată; uşiţa vetrei nu se închidea prea strâns şi lăsa să treacă o dungă de lumină roşie, marginea neagră a pădurii se apropia puţintel în noapte. Maria stătea nemişcată, gustând odihna şi răcoarea şi simţea că în juru-i se rotesc mii de vise, ca un zbor de ciori.

Altădată, aşteptarea aceasta în noapte era doar un fel de aţipire, cu gândul mereu răbdător, la sfârşitul coacerii când avea să-şi îngăduie somnul; dar de când trecuse pe la ei François Paradis, lunga veghe săptămânală îi era plăcută şi bună, deoarece se putea gândi la el şi la ea însăşi fără ca cineva să-i întrerupă şirul minunatelor lucruri ce şi le închipuia. Erau nemăsurat de simple aceste lucruri şi nu mergeau prea departe. El va veni iar la primăvară, dar întoarcerea aceasta, plăcerea de a-l revedea, cuvintele ce i le va spune când vor fi din nou singuri, întâile gesturi de dragoste ce-i va uni, – îi era greu Mariei să-şi înfăţişeze limpede cum s-ar putea întâmpla toate astea.

Totuşi încerca. Mai întâi repeta de două, trei ori numele

lui întreg, politicos, aşa cum i-l rosteau alţii: François Paradis din Saint-Michel-de-Mistassini... François Paradis... Şi, deodată, într-un fel foarte apropiat: François.

Gata! Iată-l în faţa ei, înalt şi puternic, cu faţa bronzată de soare şi de arsurile zăpezii, cu ochi îndrăzneţi. S-a întors şi este fericit că o vede, e fericit că şi-a ţinut făgăduiala, că trăise un an întreg ca un om aşezat, fără să înjure sau să bea. Nu s-au copt încă afinele, e primăvară; dar găsesc ei vreun motiv să se ducă împreună în pădure; merg alături fără să se atingă sau să-şi spună vreun cuvânt, la întâmplare, prin pădurea de carpen, înflorită trandafiriu, şi le ajunge simpla apropiere ca să li se înfierbânte tâmplele şi să le tremure inima.

Acum s-au aşezat pe-un arbor căzut şi iată că el prinde glas.

— Ţi-a fost dor de mine, Maria?

Negreşit, asta o va întreba mai întâi, dar ea nu poate merge mai departe în vis, deoarece, când a ajuns aici, o durere îngrozitoare o opreşte: Oh! Doamne!... Cât amar de vreme o să-i fie dor de el, până o veni clipa aceasta! Mai e de răzbit prin tot ce-a mai rămas din vară; prin toamnă, şi prin toată iarna cea nesfârşită! Maria oftează; dar răbdarea fără margini a neamului ei îi revine îndată şi începe să se gândească la ea însăşi şi la tot ce înseamnă pentru ea aşteptarea asta.

Cât stătuse la Saint-Prime, o verişoară, ce urma să se mărite nu peste mult timp, îi vorbise adeseori despre nuntă. Un flăcău din sat şi altul din Normandin[21] îi făcuseră curte împreună, veniseră amândoi să-şi petreacă în casa ei, luni întregi, serile de sâmbătă.

„Îmi plăceau amândoi, îi mărturisise ea Mariei. Dar cred că Zotique îmi plăcea mai mult; însă a plecat la plutărit pe râul Saint-Maurice[22]; trebuia să se întoarcă în primăvară;

---

[21] Localitate în nord-vestul lacului Saint-Jean, vestită prin pământul deosebit de fertil.

[22] Râu ce se varsă în fluviul Saint-Laurent. De generaţii serveşte pentru transportul lemnului necesar fabricilor de hârtie. A fost printre primele cursuri de apă supuse să dea energie electrică.

atunci m-a cerut Romeo şi am răspuns: da. Îmi place şi el”.

Maria nu spusese nimic, se gândise însă atunci că trebuie să existe şi măritişuri deosebite de acela, iar acum e încredinţată de asta. Prietenia ce i-o arată François Paradis, şi pe care o simte şi ea pentru dânsul e, de pildă, ceva fără seamăn, cu neputinţă de înlocuit şi această prietenie va înfrumuseţa şi va încălzi pentru totdeauna viaţa ştearsă de fiecare zi. Avusese mereu presimţirea nedesluşită că trebuia să existe ceva de acest fel, ceva asemănător cu înălţarea sufletească a liturghiilor, cu beţia unei zile cu soare şi vânt, deopotrivă cu adânca mulţumire ce ţi-o aduce vreun câştig neaşteptat sau făgăduiala unei recolte bogate.

În liniştea nopţii, vuietul căderilor de apă se apropie şi creşte; vântul dinspre nord-vest atinge vârfurile molizilor şi ale brazilor cu freamăt puternic, răcoros şi plăcut; de mai multe ori în şir, din ce în ce mai departe, ţipă o bufniţă. Frigul de dinaintea zorilor este încă departe şi Maria e cu desăvârşire fericită că stă aciuată pe prag şi supraveghează dunga de lumină roşie ce pâlpâie, piere şi luceşte din nou în partea de jos a cuptorului.

I se pare că cineva i-a şoptit îndelung că lumea şi viaţa nu erau lucruri prea îmbietoare. Deprinderea muncii de fiece zi întreruptă de plăceri nedepline şi trecătoare; anii ce se scurg unul după altul, fără schimbări, întâlnirea cu vreun tânăr întru totul asemănător cu alţii, a cărui curte făcută cu răbdare şi cu destul haz, ajunge să te înduioşeze; măritişul şi apoi un lung şir de ani, aproape asemănători cu cei dinainte, într-o altă casă. Cam aşa se trăieşte, spuse glasul. Prea îngrozitor nu e şi oricum, trebuie să te supui; dar e searbăd, anost şi rece ca un câmp, toamna.

Nimic nu-i adevărat din toate astea. Maria dă din cap, în umbră, cu un surâs de extaz, de care nu-şi dă seama şi cugetă că tot ce-i trecuse adineauri prin minte nu era aievea.

Când se gândeşte la François Paradis, la chipul şi la prezenţa lui, la ce sunt acum şi la ce vor fi unul pentru altul, ea şi el, ceva se înfioară şi arde în acelaşi timp, în ea. Toată

puternica ei tinereţe, toată răbdarea şi naivitatea ei se adună într-o ţâşnire de patimă şi nădejde; nădejdea unei mari mulţumiri care are să vină.

În gura cuptorului, dunga de lumină roşie pâlpâie şi slăbeşte.

„Trebuie să fie coaptă pâinea”, îşi spune.

Dar nu se poate hotărî să se ridice de îndată, de frică să nu spulbere visul fericit, de-abia început.

VII

Septembrie sosi, şi seceta, binevenită la vremea cositului, ajunse o nenorocire. De-ar fi să-i credem pe Chapdelain-i, nu mai apucaseră o secetă ca asta, şi, în fiece zi intervenea, strecurată cu dibăcie, câte-o nouă dovadă a strălucirii lui Dumnezeu.

Ovăzul şi grâul îngălbeniră înainte de-a fi apucat să crească; soarele pârjoli iarba, otăvile şi trifoiştile şi, de dimineaţa până seara, vacile înfometate mugeau cu capetele proptite în garduri. Trebuiră să le supravegheze fără răgaz, căci chiar şi firavele recolte rămase în picioare le ispiteau amarnic foamea, şi nu trecea o zi fără ca vreo vită să nu sfarme câţiva pari ca să încerce să se sature în grâne.

Apoi vântul se întoarse pe nesimţite într-o seară, sleit de atâta nemişcare, şi, dimineaţa, plouă. Ploaia căzu, cu întreruperi, timp de o săptămână, şi când se opri şi prinse să bată iar vântul dinspre nord-vest – toamna sosise.

Toamna... Părea că mai ieri fusese primăvara. Grâul încă nu se copsese, deşi era îngălbenit de secetă; dar fânul era în şură; toate celelalte bunuri ale pământului abia rodiseră în lutul încălzit de prea scurta vară, şi toamna sosise vestind întoarcerea neînduplecatei ierni... frigul... peste puţin timp zăpada...

Printre nenumăratele zile ploioase se mai iveau uneori minunate zile strălucitoare şi calde, spre amiază, şi puteai, atunci, să-ţi închipui că toate erau ca mai înainte: recolta încă în picioare, veşnicul decor al pădurilor de molizi şi de brazi, aceleaşi apusuri de soare viorii şi cenuşii, portocalii şi viorii şi aceleaşi ceruri palide deasupra câmpului întunecat... Numai iarba era, dimineaţa, albă de brumă şi curând veniră întâile geruri uscate, ce arseră şi înnegriră

frunzele de pe lujerele cartofilor.

Apoi se ivi întâia pojghiţă de gheaţă într-o adăpătoare; topită de căldura după-amiezii, se prinse la loc după câteva zile şi tot aşa de vreo trei ori în aceiaşi săptămână. Răbufnirile dezordonate ale vântului întretăiau amiezele căldicele, alternau cu ploaia şi cu îngheţul; dar, de fiecare dată când reîncepea dinspre nord-vest, era un pic mai rece, rudă ceva mai apropiată cu îngheţatele vifore ale iernii. Pretutindeni toamna e plină de tristeţe: încărcată de păreri de rău pentru ceea ce se duce şi de ameninţare pentru ceea ce vine; dar, pe pământul canadian, ea e mai duioasă şi mai tulburătoare decât aiurea, asemenea morţii unei făpturi omeneşti, pe care zeii o cheamă la ei prea devreme, fără să-i lase partea cuvenită de viaţă.

Întârziau şi amânau zi de zi secerişul, în pofida întâilor îngheţuri şi-a ameninţărilor zăpezii, numai pentru a îngădui sărmanului bob să mai smulgă un pic de putere din sucurile pământului şi din soarele căldicel. Trebuiră totuşi să recolteze, căci se apropia octombrie. Ovăzul şi grâul fu secerat şi pus în şură, sub un cer limpede, fără strălucire, pe vremea când frunzele mestecenilor şi ale plopilor tremurători prind să îngălbenească.

Recolta de grâne fu mijlocie, însă fânul se nimerise minunat, aşa că anul, în întregimea lui, nu provocă izbucniri de bucurie, nici tânguiri. Şi totuşi, multă vreme, la sfaturile de seară, Chapdelainii se plânseră, când de seceta nemaipomenită din august, când de îngheţurile timpurii din septembrie, care le înşelaseră nădejdile. Nu arătau revoltă şi nici amărăciune pentru zgârcenia unei veri prea scurte ori pentru alte asprimi ale climei neiertătoare; asemuiau doar, în mintea lor, anotimpul trecut cu vreun altul, bogat ca în poveşti, din care închipuirea lor făcea lege, şi a cărui amintire le punea necontenit pe buze veşnica văicăreală a ţăranilor, atât de îndreptăţită, dar repetată la nesfârşit, an după an, an după an:

— De-ar fi fost măcar anul ăsta unul obişnuit!

VIII

Într-o dimineaţă de octombrie – tocmai se trezise – Maria zări întâia ninsoare coborând din văzduh în fulgi leneşi. Pământul era alb, copacii pudraţi fin cu zăpadă; părea că toamna era pe sfârşite, în timp ce în alte părţi dădea doar primele semne.

Dar Edwige Légaré rosti cu siguranţa unuia ce dă o sentinţă:

— După întâia zăpadă mai este o lună până la venirea iernii. I-am auzit mereu pe bătrâni spunând vorbele astea, şi eu cred la fel.

Avea dreptate, căci peste două zile o ploaie topi neaua şi pământul întunecat se arătă iar. Totuşi înştiinţarea le fusese trimisă şi începură pregătirile: măsuri de apărare, pe care le luau în fiecare an, împotriva frigurilor mari şi a zăpezilor ce păreau de fiecare dată că au să ţină o veşnicie.

Esdras şi Da’Bé tencuiră din nou casa cu pământ şi nisip, ridicând pe lângă temelia pereţilor o prispă înaltă de lut; ceilalţi bărbaţi se înarmară cu ciocane şi cuie şi făcură înconjurul casei, întărind, astupând găurile, dregând cât mai bine stricăciunile de peste an. Dinăuntru, femeile băgară petice în crăpături, lipiră pe blănile de lemn ale pereţilor, în partea dinspre nord-vest, ziare vechi aduse de prin sate şi păstrate cu grijă, îşi purtară mâinile prin toate colţurile ca să vadă pe unde mai trage.

Mai rămâneau lemnele pentru iarnă. De cealaltă parte a gardului ce împrejmuia ţarinile, la poalele pădurii, se mai găseau destule cioate uscate. Esdras şi Légaré îşi luară topoarele şi lucrară pe capete trei zile; apoi trunchiurile fură stivuite, aşteptând o nouă ninsoare ca să le poată căra cu sania.

În tot cursul lunii octombrie se perindară fără încetare, pe

rând, zilele de ger şi zilele de ploaie; totuşi pădurea se făcu de-o frumuseţe uimitoare. La cinci sute de paşi de casa Chapdelainilor malul râului Péribonca cobora abrupt spre apa cea repede şi spre stâncile dinaintea cataractei, iar, dincolo de curent, ţărmul din faţă se înălţa ca un amfiteatru, – din stane în deluşor, din deluşor în colină, un amfiteatru însă, ce se prelungea la nesfârşit, spre miazănoapte. Din frunzişul mestecenilor, al plopilor tremurători, al aninilor, al cireşilor sălbatici împrăştiaţi pe coaste, octombrie făcu pete galbene şi roşii în mii de nuanţe. Pentru câteva săptămâni cafeniul muşchiului de pe arbori, verdele statornic al brazilor şi al chiparoşilor alcătuiră doar un fundal care scotea la iveală culorile tulburătoare ale mulţimii de plante de tot felul, ce se arată cu fiecare primăvară şi pier cu fiece toamnă. Măreţia acestei intrări în moarte se desfăşura pe povârnişul dealurilor ca pe o friză fără sfârşit, ce urma firul apei, înaintând mereu, la fel de minunată, la fel de bogată în culori aprinse şi gingaşe, la fel de mişcătoare, spre îndepărtatele ţinuturi de miazănoapte, până unde nu pătrundea niciun ochi omenesc.

Dar iată că dintr-acolo veni o vântoasă aprigă şi îngheţată, ce semăna cu o osândă definitivă ca o ispăşire, şi, bietele frunze galbene, cafenii şi roşii, presărară pământul; zăpada le acoperi şi glia înălbită nu mai cunoscu, ca podoabă, decât verdele veşnic întunecat al acelor arbori care biruie totdeauna, asemenea femeilor pline de amară cuminţenie, dispuse să dea frumuseţea pe o viaţă veşnică.

În noiembrie Esdras, Da’Bé şi Edwige Légaré plecară din nou pe şantiere. Bătrânul Chapdelaine şi Tit’Bé îl înhămară pe Charles-Eugène la sania cea mare pentru lemne şi cărară cu greu trunchiurile retezate, ce fură iar stivuite lângă casă. Când lucrul se sfârşi, cei doi bărbaţi luară ferăstrăul cel mare şi tăiară, tăiară, tăiară de dimineaţă până seară, apoi veni rândul topoarelor şi despicară retezăturile după mărime. Nu le mai rămânea decât să măsoare cu sfoara lemnele crăpate şi să le rânduiască în şopronul răzimat de casă, la adăpost de marile zăpezi, în

grămezi foarte înalte, în care se amestecau chiparosul plin de gumă, care se aprinde îndată cu o mare vâlvătaie fierbinte, molidul roşu şi cireşul sălbatic care ard egal cu flacăra ce nu lâncezeşte şi mesteacănul cu grunzuri tari şi lustruiţi ca marmura care se mistuie încet şi din care mai rămân cărbuni roşii în zorii unei lungi nopţi de iarnă.

Vremea când se aşează în stive impunătoare lemnele este şi cea în care se mai taie din porci şi din vite. După asigurarea împotriva frigului, asigurarea împotriva foamei. Hălcile de slănină se îngrămădesc în putine cu sare; de grinda şopronului se legăna jumătatea unei junei grase – cealaltă jumătate fusese vândută sătenilor din Honfleur, pe care gerul trebuia s-o păstreze fragedă până în primăvară; sacii de făină fură rânduiţi într-un ungher al casei şi Tit’Bé luă un vălătuc cu fire de alamă şi se apucă să facă laţuri pentru iepuri.

După zorul cel mare de peste vară, începu un fel de trândăvie căci vara e îngrozitor de scurtă şi e de mare trebuinţă să nu pierzi un ceas din preţioasele săptămâni în timpul cărora se poate lucra pământul, pe când iarna ţine mult şi lasă destul răgaz pentru treburi mărunte.

Casa ajunse buricul pământului şi se dovedi singurul locşor din lume unde se putea vieţui şi mai mult ca oricând, soba înaltă de tuci deveni centrul casei. În fiecare moment vreunul din familie căuta sub scara din odaie două, trei buturugi de chiparos dimineaţa, de molid roşu peste zi, de mesteacăn seara şi le arunca peste cărbunii încă învâlvoraţi. Când căldura scădea, mama Chapdelaine spunea cu un glas îngrijorat:

— Nu lăsaţi să slăbească focul, copii!

Şi Maria, Tit’Bé sau Télesphore deschideau uşiţa vetrei, aruncau o privire şi alergau fără întârziere la grămada cu lemne.

Dimineaţa, Tit’Bé se da jos din pat, cu mult până-n ziuă, să vadă dacă buturugile de mesteacăn îşi făcuseră datoria şi arseseră toată noaptea. Dacă, din nenorocire, focul se stinsese, îl aprindea numaidecât, cu scoarţă de mesteacăn şi crenguţe de chiparos, îndesa buturugi zdravene peste

întâia flacără şi se întorcea într-o fugă să se vâre sub păturile de lână de Catalonia, aşteptând ca milostiva căldură să umple din nou casa.

Afară pădurea vecină şi chiar ţarinile smulse pădurii nu mai erau decât o lume străină, duşmănoasă, pe care o supravegheau de curiozitate prin ferestruicile pătrate. Câteodată lumea aceasta se înfăţişa într-o frumuseţe ciudată, îngheţată şi parcă neclintită: un cer albastru, un soare strălucitor, sub care scânteia zăpada: însă neteda şi curata desăvârşire a albastrului şi a albului era cumplită şi lăsa să se bănuiască frigul ucigător.

În alte zile vremea se îmblânzea şi zăpada cădea vârtos, ascunzând totul şi pământul şi mărăcinişurile pe care le acoperea puţin câte puţin şi linia întunecată a pădurii ce pierea după perdeaua de fulgi deşi. Apoi a doua zi cerul era din nou limpede; însă vântul dinspre nord-vest bătea groaznic. Omătul ridicat ca praful străbătea învârtejindu-se, marile întinderi arse şi poienile şi se îngrămădea în dosul stavilelor ce zăgăzuiau vântul. Spre sud-est de casă, zăpada forma câte un con uriaş sau ridica între casă şi grajd creste înalte de cinci picioare pe care trebuiau să le înfrunte cu lopata pentru a-şi deschide drum; pe când din partea de unde bătea viforul, pământul era ras, scos la iveală de marea şi necontenita lui suflare.

În astfel de zile, bărbaţii nu ieşeau decât să îngrijească de vite şi se întorceau în fugă cu pielea biciuită de frigul umed, de cristalele de zăpadă ce se topeau la căldura din casă. Tatăl Chapdelaine îşi smulgea ţurţurii din mustaţă, îşi scotea încetişor mantaua cu glugă, căptuşită cu piele de oaie, şi se aşeza lângă sobă cu un suspin de mulţumire.

— N-a îngheţat apa? întreba. Sunt destule lemne în casă?

Se încredinţa că şubreda fortăreaţă de lemn era înzestrată cu apă, lemne şi de-ale gurii, şi se lăsa atunci în voia moliciunii de iarnă, fumând pipă după pipă, în timp ce femeile pregăteau masa de seară. Cuiele din pereţii de scânduri trosneau de ger cu pocnete asemănătoare detunăturilor de puşcă; soba ticsită cu cireş păsăresc vuia; afară vântul şuiera şi urla ca o hoardă ce împresoară o

cetate.

— Trebuie să fie primejdios în pădure! se gândi Maria.

Şi îşi dădu seama că gândise cu glas tare.

— În pădure e mai puţin primejdios ca pe-aici, răspunse tatăl. Printre copacii deşi nici nu se simte vântul. Îţi spun eu că Esdras şi Da’Bé n-o duc prea rău.

— Nu?

Dar nu la Esdras sau la Da’Bé îi fusese gândul.

IX

De la căderea iernii se vorbise adesea la Chapdelaini despre sărbători, şi iată că sărbătorile se apropiau.

— Mă întrebam, tocmai, dacă o să avem vreo vizită de Anul Nou, spuse într-o seară mama Chapdelaine. Şi enumeră pe rând toate rudele şi prietenii ce s-ar fi putut întâmpla să vină: Azalma Larouche nu stă ea departe; dar e prea leneşă. Cei din Saint-Prime n-au să vrea să facă drumul. Poate că Wilfrid şi Ferdinand ori veni din Saint-Gédéon, dacă o fi gheaţa bună pe lac...

Un oftat arătă că se mai gândea la însufleţirea vechilor parohii în timpul sărbătorilor, la mesele de familie, la vizitele neaşteptate ale rubedeniilor ce sosesc în sanie din alt sat, înfăşuraţi în ţoluri şi blănuri, în urma unui cal alb de chiciură.

Maria se gândea la altceva.

— Dacă drumurile or fi tot aşa de rele ca anul trecut, spuse ea, n-o să putem merge la liturghia de la miezul nopţii. Totuşi aş fi ţinut mult, de data asta, şi tata mi-a făgăduit...

Privea prin ferestruică cerul cenuşiu şi se întristă dinainte. A se duce la liturghia de la miezul nopţii e râvna firească şi marea dorinţă a tuturor ţăranilor canadieni chiar şi a celor ce locuiesc mai departe de sate. Tot ce-au înfruntat: gerul, noaptea prin pădure, drumurile rele, lungile distanţe măresc strălucirea şi misterul slujbei religioase. Aniversarea naşterii lui Isus înseamnă pentru ei mai mult decât o dată calendaristică sau decât rânduiala unei ceremonii; ea e chiar mântuirea reînnoită, pricină de mare bucurie, – şi biserica se umple de o osârdie fierbinte, sinceră şi de o atmosferă de vrajă copleşitoare, în care s-ar putea ivi minuni. Or, mai mult ca oricând, Maria dorea să

meargă anul acesta la liturghia de la miezul nopţii, după atâtea săptămâni de izolare de case şi de biserici; i se părea că ar avea de cerut mai multe hatâruri ce i s-ar hărăzi neîndoielnic, de s-ar putea ruga în faţa altarului, împresurată de cântările pline de evlavie.

Dar pe la mijlocul lui decembrie, zăpada căzu din belşug, mărunţică şi uscată ca o pulbere, şi trei zile înaintea Crăciunului se ridică vântul de nord-vest şi acoperi drumurile.

A doua zi după viscol, bătrânul Chapdelaine îl înhamă pe Charles-Eugène la sania cea mare şi porni cu Tit'Bé, luând lopeţile, ca să încerce să bătătorească vechiul drum, ori să-şi croiască un altul. Cei doi bărbaţi se întoarseră pe la amiază, istoviţi, albi de zăpadă, spunând că n-ar putea răzbi decât peste câteva zile.

Trebuiau să-şi calce pe inimă; Maria oftă şi se gândi să-şi atragă bunăvoinţa dumnezeiască în alt chip.

— E adevărat, mamă, întrebă ea spre seară, că dobândeşti orice-ai cere, când spui de o mie de ori *Ave* în ziua dinaintea Crăciunului?

— Asta aşa-i, spuse mama Chapdelaine cu o faţă serioasă. Omul, care are ceva de cerut şi care îşi spune cele o mie de *Ave* ale sale cum trebuie, înainte de miezul nopţii, în ajun de Crăciun, rar de tot se-ntâmplă să nu primească ceea ce cere.

În ajunul Crăciunului timpul era friguros, însă liniştit. Cei doi bărbaţi ieşiră să mai atace o dată drumul, fără mare nădejde; însă cu mult înainte de plecarea lor, ba chiar cu mult înainte de a se crăpa de ziuă. Maria începuse să-şi spună cu glas tare, pe dinafară, *Ave*-le. Trezită dis-de-dimineaţă, îşi luase şiragul cu mătănii de sub pernă şi se apucase să rostească la repezeală rugăciunea, trecând de la cele din urmă cuvinte la cele dintâi fără întrerupere, numărând boabele, unele după altele.

Toţi ceilalţi dormeau încă: doar Câinele îşi părăsise locul de lângă sobă văzând-o mişcându-se, şi se întinsese aproape de pat, cu capul pe ţoluri. Privirile Mariei se plimbau de la botul alb, aplecat pe lâna sură, la ochii lui

lăcrimoşi, în care citeai dureroasa naivitate a animalelor, la urechile pleoştite, cu păr neted, lucios – în timp ce buzele şopteau, la nesfârşit, vorbele sfinte: *„Ţie mă-nchin, Marie, cea plină de har...”*

Curând Tit’Bé sări din pat ca să pună lemne în sobă; dintr-un fel de ruşine, Maria se feri iute şi-şi ascunse şiragul de mătănii sub scoarţe, neîncetând însă să se roage. Soba duduia; Câinele se întoarse la locul lui obişnuit şi preţ de jumătate de oră totul rămase neclintit în casă, în afară de degetele Mariei, care numărau boabele din lemn de merişor, şi de buzele ei, ce se mişcau cu hărnicia unei lucrătoare la datorie.

Apoi, fiindcă se lumina de ziuă, trebui să se scoale să pregătească scovergile şi clătitele, în timp ce bărbaţii se duseră la grajd să îngrijească de vite; mai avea să le dea, la întoarcere, masa, să spele farfuriile, să mături în casă. Tot văzându-şi de treburi, Maria nu înceta să-şi ridice, în fiecare clipă, mai sus, spre cer, monumentul *Ave*-lor sale; nu se putea folosi însă de mătănii, şi-i venea greu să numere cu precizie. Mai târziu totuşi, când se lumină de-a binelea putu să se aşeze lângă fereastră, căci nicio treabă nu o zorea, şi fu în stare să-şi continue ruga cu mai multă rânduială.

Amiaza! Trei sute de *Ave,* în capăt. Neliniştile i se risipiră, deoarece era acum încredinţată că va sfârşi la timp. Îi trecu prin minte că postul i-ar asigura un drept în plus la bunătatea cerească şi i-ar putea schimba nădejdea în siguranţă; mâncă deci puţin, lipsindu-se de toate cele ce-i plăceau mai mult.

În timpul după-amiezii, trebui să lucreze la tricoul de lână, pe care vroia să i-l dăruiască tatălui de Anul Nou, şi, cu toate că-şi murmura în continuare, neîntrerupt, rugăciunea, i se păru că munca degetelor îi cam fură câte puţin gândul în altă parte şi-o face să zăbovească: începură apoi pregătirile pentru cină, care se dovediră lungi; apoi Tit’Bé ceru să-i cârpească mănuşile, şi în tot acest timp *Ave*-le înaintară încet, la întâmplare, ca o procesiune pe care o tot opresc piedici blestemate.

Însă când sosi seara şi fură sfârşite treburile de peste zi,

se putu întoarce la scaunul ei de lângă fereastră, departe de lumina slabă a lămpii, în umbra plină de taină şi măreţie, în faţa câmpului pardosit cu un alb de gheaţă, luându-şi iar şiragul cu mătănii şi avântându-se cu înflăcărare în rugăciune. Era fericită că-i mai rămâneau de spus atât de multe *Ave,* deoarece anevoinţa şi osteneala îi făceau cu atât mai vrednică de laudă această pornire: ba chiar ar fi dorit să se poată osteni mai tare şi să dea mai multă putere rugăciunii, luând vreo poziţie stânjenitoare stând într-un chip ce i-ar fi pricinuit durere ori încercând în vreun fel să-şi chinuiască şi mai crâncen trupul.

Tatăl şi Tit'Bé fumau, încălzindu-şi picioarele la sobă; mamă-sa făcea şireturi noi pentru bocancii vechi din piele de elan. Afară luna se ridica, scăldând cu lumina sa îngheţată întinderea pământului alb – şi cerul era de o limpezime şi adâncime tulburătoare, presărat cu stele, asemenea minunatei stele din noaptea sfântă, de altădată.

„Binecuvântată eşti tu între toate femeile..."

Tot repetând într-una scurta rugăciune, Maria se buimăcise, se oprea câteodată, zăpăcită, nemaigăsind cuvintele atât de bine cunoscute. Totul nu ţinea decât o clipă; fata închidea ochii, ofta şi fraza ce i se ivea iar, numaidecât, în minte, şi pe care i-o rostea gura, ieşea din şirul automat de fraze şi se desprindea reluându-şi în întregime sensul precis şi solemn.

„Binecuvântată eşti tu între toate femeile..."

Cu timpul o oboseală începu să-i apese buzele şi rosti sfintele cuvinte tot mai încet şi cu tot mai multă greutate, dar boabele de pe şirag continuară să-i alunece la nesfârşit printre degete şi fiecare alunecare trimitea prinosul câte unui *Ave* spre cerul nemărginit unde Maria cea plină de har se apleca negreşit de pe tronul ei, ascultând muzica rugăciunilor ce urcau şi amintindu-şi noaptea prea fericită.

„...Domnul este cu tine..."

Parii gardurilor alcătuiau drugi negri pe pământul alb, scăldat de lumina palidă; trunchii mestecenilor, desenaţi pe liziera pădurii întunecate păreau scheletele unor făpturi pe care frigul pământului le-ar fi pătruns şi le-ar fi ucis; însă

noaptea geroasă era mai curând plină de măreţie decât de groază.

— Cu asemenea drumuri n-o să fim singurii siliţi să stăm seara asta acasă, spuse mama Chapdelaine. Şi cu toate astea nu-i nimic mai frumos ca liturghia de la miezul nopţii la Saint-Coeur-de-Marie, cu Ivonne Boilly la orgă, şi Pacifique Simard, cel care cântă aşa de minunat latineşte!

Simţea că ar mustra-o cugetul dacă s-ar plânge sau ar învinui, pe cineva, într-o noapte ca asta, însă fără să vrea cuvintele şi glasul ei arătau deopotrivă că o durea inima atât din pricina depărtării cât şi a singurătăţii lor.

Soţul îi ghici părerile de rău şi, mişcat şi el de căldura acestei seri sfinte, prinse să se învinovăţească pe sine.

— E foarte adevărat, Laura, c-ai fi avut o viaţă mai fericită cu un alt bărbat; unul care să fi rămas pe-un pământ de-a mai mare dragul, pe-aproape de sate.

— Nu, Samuel, face el bine, bunul Dumnezeu, tot ce face. Eu mă vait... Mă plâng şi eu, ca omul. Cine, oare, nu se văicăreşte? Dar noi n-am fost niciodată prea nenorociţi, noi amândoi; am trăit fără să suferim prea mult; copiii sunt copii buni, voinici, şi ne aduc aproape tot ce câştigă, şi Maria, la fel, e o fată bună...

Se înduioşau amândoi amintindu-şi trecutul şi gândindu-se la lumânările care ardeau şi la cântările ce aveau să se înalţe îndată, sărbătorind peste tot naşterea Mântuitorului. Viaţa lor se depănase mereu nedespărţită şi sinceră; munca aspră dar care trebuia făcută, buna înţelegere între soţi, supunerea la legile firii şi ale bisericii. Toate acestea se amestecară în aceeaşi urzeală; rânduielile privitoare la credinţă şi amănuntele traiului de fiecare zi se împletiseră, deodată, aşa că ar fi fost cu neputinţă să desparţi înflăcărarea religioasă care-i stăpânea, de gingăşia sufletească, ce nu se vădea prin cuvinte.

Micuţa Alma-Rose înţelese că se împărţeau laude şi veni să-şi ia partea.

— Şi eu am fost fetiţă bună, tată.

— Nici vorbă... nici vorbă... Ar fi mare păcat să meriţi vreo mustrare în ziua în care s-a născut pruncul Isus!

Pentru copii, Isus din Nazaret era tot „pruncul Isus”, copilaşul buclat de pe sfintele icoane; şi, într-adevăr, chiar şi părinţii invocau tot acest chip, când îi rosteau sau îi auzeau numele. Nu Christos-ul îndurerat şi adânc al protestantismului, ci unul mai obişnuit şi mai puţin măreţ: un prunc în faşe, în braţele maicii-si, cel mult un copilaş mititel, pe care-l puteai iubi fără adâncă înţelegere şi fără să te gândeşti la jertfa lui viitoare.

— Ai vrea să te dau huţa?

— Da.

Tatăl luă fetiţa pe genunchi şi începu s-o legene în sus şi în jos.

— Ţi-ar place să şi cânţi, hai?

— Da.

— Straşnic! Cântă cu mine:

„Ce frumos e Isus
În staul, de vite-ocrotit:
E bun şi supus
Şi-aşa de smerit...”

Începuse cu jumătate de glas ca să nu acopere cealaltă voce, subţirică; însă curând înflăcărarea îl birui şi cântă din răsputeri, cu ochii în depărtări. Télesphore se aciuă lângă dânsul şi-l privi cu nespusă dragoste. Pentru aceşti copii crescuţi într-o gospodărie singuratică, fără alţi tovarăşi decât părinţii lor, Samuel Chapdelaine întruchipa toată înţelepciunea şi puterea lumii, şi cum era cu ei blând şi răbdător, totdeauna gata să-i ia pe genunchi şi să le cânte imnuri religioase ori cântecele simple de altădată, cu care-i deprinsese, ei îl iubeau cu o dragoste unică.

„Palatele regeşti
Par fără de preţ
Când văd, nepământeşti,
În staul, frumuseţi.”

— Încă o dată? Straşnic!

De astă dată cântară şi mama Chapdelaine şi Tit’Bé.

Maria nu se putu stăpâni şi-şi întrerupse, pentru câteva clipe, rugăciunile ca să privească şi să asculte: însă cuvintele cântecului îi măriră şi mai mult râvna, şi-şi văzu iar, numaidecât, de îndatorirea sa, cu o credinţă şi mai fierbinte.

„...Ţie mă-nchin, Marie, cea plină de har...”

— Şi acum? Alt cântec; dar care? şi fără să aştepte răspuns începu să cânte:

„Trei corăbii mari în port au sosit
Cu ovăz încărcate, cu grâu încărcate,
Pe ape ne-om duce să ne plim-plimbăm liniştit,
Să jucăm ne-om duce pe-ostroave uitate.”

— Nu, nu acesta... Albastrul izvor? Ah, da, e frumos! O să-l cântăm toţi împreună.

Aruncă o căutătură spre Maria; dar văzând şiragul de mătănii, ce-i aluneca nesfârşit printre degete, se feri s-o întrerupă.

„La albastrul izvor
Să mă plimb am plecat,
Şi-aşa de clar îl găsii
Că pe loc m-am scăldat.

E vreme lungă de când te iubesc
Şi n-am să te uit cât timp mai trăiesc.”

Melodia şi cuvintele la fel de mişcătoare, refrenul încărcat de o sinceră tristeţe, – nu era inimă pe care să n-o fi înduioşat cântecul acesta.

„Pe creanga cea mai înaltă
Cânta privighetoarea;
Cântă, tu, privighetoare,
Inima cât nu te doare,

E vreme lungă de când te iubesc
Şi n-am să te uit cât timp mai trăiesc...”

Maria nu cânta cu ceilalţi; dar mătăniile nu-i mai alunecau printre degetele prelungi, ascultă, şi tânguirea după o dragoste tristă păru tulburătoare şi dulce inimii ei, obosite puţin de rugăciune,

„Ţi-i inima în râset,
Eu doar în plâns o am,
Iubita mi-am pierdut-o
Că rău îi tot vorbeam...
Pentru-un buchet de roze
Ce nu-i mai dăruiam.

E vreme lungă de când te iubesc
Şi n-am să te uit cât timp mai trăiesc.”

Privea pe fereastră la ţarinele albe, ce încercuiau pădurea plină de măreţie; înflăcărarea religioasă, învolburarea dragostei sale tinereşti, sunetul neastâmpărat al glasurilor se contopeau în inima ei într-o singură simţire tulburătoare. Într-adevăr, tot pământul era plin, în seara asta, de dragoste, de dragoste lumească şi de dragoste sfântă, deopotrivă de simple şi de puternice, părând amândouă fireşti şi trebuincioase. Erau amestecate una cu alta, aşa că rugăciunile, ce chemau bunăvoinţa dumnezeirii pentru fiinţele dragi, nu erau decât dovezi ale dragostei omeneşti, iar nevinovatele tânguiri de iubire erau cântate cu vocea înceată şi solemnă, cu modulaţiile de extaz ale chemărilor în ajutor, supraomeneşti.

„...Şi aş vroi ca roza
Pe crengi să se mai ţie
Ba chiar şi trandafirul
Zvârlit în mări să fie.

E vreme lungă de când te iubesc
Şi n-am să te uit cât timp mai trăiesc.”

După ce sfârşiseră cântecul, Maria se apucase iar, mecanic, de rugăciune, cu o râvnă împrospătată, şi din nou se înşirară *Ave*-le.

„Ţie mă-nchin, Maria, cea plină de har...”

Micuţa Alma-Rose adormită pe genunchii tatălui, fu dezbrăcată şi dusă în pat; Télesphore o urmă; curând Tit’Bé dădu semne de oboseală, apoi umplu soba cu mesteacăn verde; bătrânul Chapdelaine făcu un ultim drum până-n grajd şi se întoarse într-o fugă, spunând că gerul se înteţea. Se culcară îndată cu toţii, afară de Maria.

— Să nu uiţi să stingi lampa!

— Nu, tată.

O stinse numaidecât, plăcându-i mai mult întunericul, şi se întoarse pe scaunul de lângă fereastră şi-şi rosti cele din urmă *Ave.* Când isprăvi o ajunse un fel de îndoială şi de teama să nu se fi înşelat poate la număr, pentru că nu putuse socoti totdeauna bob cu bob pe mătănii. Din prevedere mai spuse cincizeci, şi abia atunci se opri, buimacă şi obosită, însă fericită şi plină de încredere, ca şi cum ar fi primit o făgăduială solemnă.

Afară lumea întreagă era scăldată în lumină, zăcea înfăşurată în strălucirea aceea de gheaţă, ce se întinde noaptea în ţinuturile înzăpezite, când cerul e limpede şi luna scânteiază. Înăuntru casa era întunecoasă şi părea că numai ţarinile şi pădurea se luminau pentru sosirea orei sfinte.

„Cele o mie de *Ave* sunt spuse, gândi Maria, însă n-am cerut nimic încă să mi se îndeplinească... n-am cerut în cuvinte.”

I se păruse că, poate, n-ar fi nevoie; că Dumnezeu ar fi înţeles-o fără să-şi rostească dorinţa, şi mai ales ea, Maria, ...care fusese femeie pe pământ. Însă, în clipa din urmă, inima ei neştiutoare fu cuprinsă de teamă şi căută să arate prin cuvinte ce anume aştepta.

François Paradis... Negreşit, aleanul ei cel mare era în legătură cu François Paradis. L-ai ghicit, Marie cea plină de har? Care dintre dorinţe le putea rosti fără să păcătuiască? Să n-o ducă prea greu în pădure... Să-şi ţină făgăduielile şi să se lase de înjurat şi de băut... Să se întoarcă la primăvară...

Să se întoarcă la primăvară... Se opreşte aici, deoarece i

se pare că atunci când se va fi întors, cu făgăduielile ţinute, restul, fericirea, o vor putea îndeplini singuri... aproape singuri... Numai de n-ar fi o nelegiuire să gândeşti astfel...

Să se întoarcă la primăvară... cu speranţa acestei întoarceri, cu gândul la el, la faţa lui frumoasă, arsă de soare, aplecată spre obrazul ei, Maria uită tot ce există pe lume şi priveşte îndelung cu ochi care nu mai văd nimic, pământul învelit în zăpezi – pământul care în lumină pare o placă întinsă, alcătuită dintr-o substanţă nemaipomenită, poate sidef, poate fildeş –, gardurile negre şi dunga pădurilor înfricoşătoare.

X

Anul Nou nu le aduse niciun musafir. Spre seară mama Chapdelaine, puţin dezamăgită, îşi ascunse necazul sub masca unei neobişnuite voioşii.

— Chiar de n-ar veni nimeni, spuse ea, n-ar fi o pricină să ne perpelim. O să facem peltea.

Copiii scoaseră strigăte de bucurie şi urmăriră din ochi pregătirile cu multă băgare de seamă. Se amestecă sirop de zahăr şi zahăr rafinat o singură dată şi se puse la foc; când fierse de ajuns, Télesphore aduse de afară o tavă mare de cositor, plină cu o minunată zăpadă albă. Toată lumea se strânse în jurul mesei, în timp ce mama Chapdelaine turnă siropul clocotind, picătură cu picătură, pe omăt, unde se închega în ţâşnituri şi stropi dulci, reci şi foarte plăcuţi.

Se împărţiră pe rând fiecăruia; cei mai în vârstă prefăcându-se că ar avea aceiaşi nesăbuită poftă ca şi copiii. Dar împărţirea fu oprită numaidecât, cu mult cumpăt, spre a se face o bună primire adevăratei peltele, a cărei preparare tocmai începea. Căci trebuia mai întâi să fiarbă şi, o dată pasta legată, rămânea doar să o întinzi, până ce se întărea. Mâinile zdravene şi durdulii ale mamei Chapdelaine mânuiră timp de cinci minute sulul de aluat gustos, pe care-l răsuceau şi îl învârteau fără încetare; puţin câte puţin, bătrâna încetini frământarea, apoi, pentru ultima oară, pasta fu întinsă de grosimea unui deget şi tăiată cu foarfecile, cu multă caznă, căci se învârtoşase bine. Pelteaua era gata.

Copiii începeau să mestece primele bucăţi, când răsunară bătăi în uşă.

— Eutrope Gagnon, făcu tatăl. Îmi spuneam eu că nu se putea să nu vie să petreacă seara asta cu noi.

Într-adevăr, era Eutrope Gagnon. Intră, dete bună seara la toată lumea, îşi puse şapca de lână pe masă... Maria îl privea cu rumeneală în obraji. Datina îngăduia ca de Anul Nou, flăcăii să sărute fetele şi Maria ştia prea bine că Eutrope, cu toată sfiala lui, se va folosi de acest obicei; stătea neclintită lângă masă şi aştepta, fără dezgust, dar gândindu-se la celălalt sărut pe care i-ar fi plăcut să-l primească.

Totuşi flăcăul luă scaunul ce i se întinse şi se aşeză, cu ochii în pământ.

— Tu eşti singura vizită ce-am avut-o azi, spuse tatăl Chapdelaine. Dar cred că nici tu n-ai văzut pe nimeni... Eram cât se poate de sigur că ai să vii să mai stăm astă seară de vorbă.

— Ce-i drept... N-aş fi lăsat să treacă ziua de An Nou fără să vin. Dar, în afară de asta, aveam nişte veşti şi voiam să vi le spun.

— Oh!

Sub privirile întrebătoare ce se îndreptau asupra-i, el rămase cu ochii în jos.

— După faţă socot că sunt veşti rele.

— Într-adevăr!

Mama Chapdelaine se ridică pe jumătate cu un gest de spaimă.

— Să fie copiii, cumva?

— Nu, doamnă Chapdelaine. Cu voia lui Dumnezeu, Esdras şi Da'Bé sunt sănătoşi. Ştirile despre care vorbesc nu vin din partea asta; nu-i vorba de vreo rudă de-a dumneavoastră, ci de un băiat pe care îl cunoaşteţi.

O clipă şovăi apoi spuse încet!

— François Paradis...

Privirea i se ridică un moment spre Maria, pentru ca numaidecât să se ferească; dar ea nu observă această privire plină de un simţământ cinstit de îngăduinţă şi de înţelegere. O tăcere adâncă se lasă nu numai asupra casei ci şi asupra întregului univers; toate vieţuitoarele şi toate lucrurile stăteau fără glas şi aşteptau cu îngrijorare vestea aceasta, de-o atât de grozavă însemnătate şi care privea

pe singurul om din lume care o interesa cu adevărat.

— Iată cum s-a petrecut... poate ştiaţi că era supraveghetor pe-un şantier mai sus de La Tuque, pe râul Vermillon[23]. Cam pe la mijlocul lui decembrie, spusese şefului că avea să pornească din timp ca să ajungă să petreacă sărbătorile pe lacul Saint-Jean aici... Cum e şi firesc, şeful nu se învoise; când oamenii se apucă să-şi ia concedii de câte zece, cinsprezece zile în plin miez de iarnă, înseamnă să desfiinţezi imediat şantierul. Nu i-a dat voie şi i-a şi spus-o limpede; dar dumneavoastră îl cunoaşteţi pe François, era un tânăr greu de stăpânit când îi intra ceva în cap. A răspuns că ţinea mult să meargă la Grand-Lac pentru sărbători şi că va merge. Atunci şeful îi îngădui, de teamă să nu-l piardă, deoarece François era un om neobişnuit de destoinic, deprins cu pădurea...

Vorbea cu o uşurinţă ciudată, încet, fără să-şi caute cuvintele ca şi cum şi-ar fi pregătit totul dinainte. Deodată, în toiul unei spaime cumplite Maria se gândi: „François a vrut să vie aici de sărbători... să mă vadă”, şi o bucurie trecătoare îi atinse uşurel inima, precum o rândunică luciul apei.

Şantierul nu era prea departe de pădure, numai la două zile de Transcontinentalul care coboară spre La Tuque; dar aşa a fost să fie: avusese loc un accident, calea ferată era în reparaţie şi trenurile nu treceau. Am aflat toate acestea de la Johnny Niquette, din Saint-Henri[24], care-a venit de la Tuque acum două zile.

— Adevărat?

— Când François Paradis a înţeles că n-o să poată lua vreun tren, a făcut o glumă şi a spus cam aşa, că dacă-i vorba de mers o să facă tot drumul pe jos şi c-o să ajungă la Grand-Lac ţinând firul apelor, mai întâi râul Croche şi apoi râul Quatchouan, de lângă Roberval.

— Foarte bine, spuse tatăl Chapdelaine. Drumul poate fi străbătut. Eu am trecut pe-acolo.

---

[23] Râu la Nord-vest de La Tuque, afluent al râului Croche.

[24] *Saint-Henri-de-Taillon* – localitate pe ţărmul răsăritean al lacului Saint-Jean.

— Dar nu pe-o vreme ca asta, domnule Chapdelaine, hotărât, nu pe-o vreme ca asta. Toată lumea de-acolo i-a spus lui François că n-avea rost să faci călătoria asta în toiul iernii, în timpul sărbătorilor, singur, pe gerul ăsta, şi cu o zăpadă, în pădure, de cel puţin patru picioare. Dar el a râs de dânşii, le-a răspuns că era obişnuit cu pădurea, că puţină mizerie nu-l sperie, pentru că era hotărât să meargă de sărbători mai sus de lac, şi că pe unde trec sălbaticii, va trece foarte bine şi el. Numai că dumneavoastră ştiţi, fără îndoială, domnule Chapdelaine, că atunci când sălbaticii fac acest drum, sunt mai mulţi laolaltă, şi au câini. François a pornit singur, pe rachete[25] doar cu păturile şi cu merindele pe sănioară...

Nimeni n-a suflat o vorbă ca să-l zorească sau să-l împiedice; îl ascultau cum asculţi o poveste al cărui sfârşit îl bănuieşti, dar nu-l cunoşti, asemenea unui om pe care-l vezi înaintând spre tine şi ascunzându-şi faţa.

Vă amintiţi bine ce vreme a fost în săptămâna dinaintea Crăciunului; a căzut omăt cu grămada şi apoi a început viscolul. S-a întâmplat că în timpul viscolului François Paradis ajunsese tocmai în marea rarişte a copacilor arşi unde zăpada mărunţită e spulberată groaznic şi face troiene cât stâncile. Prin locuri ca acestea, oricât de îndemânatic ar fi un om, când e un ger ţeapăn şi viforul o ţine într-una, nu prea are mulţi sorţi de scăpare. Şi, dacă vă aduceţi aminte, vântul a suflat trei zile la rând, tare, să-ţi taie obrajii...

— Da... Şi mai departe?

Lunga introducere, pe care şi-o pregătise se oprea aici, fără îndoială, ori mai degrabă, flăcăul şovăia să povestească mai departe căci răspunse încet după câteva clipe de tăcere:

— A rătăcit drumul...

Cei ce şi-au petrecut viaţa la poalele pădurilor canadiene ştiau ce înseamnă asta. Flăcăii îndrăzneţi pe care ceasul rău îi prinde în pădure şi care rătăcesc drumul, nu se mai

[25] Palete ovale, prinse pe talpa încălţămintei pentru a împiedica afundarea în zăpadă.

întorc niciodată. Vreo expediţie îi găseşte uneori şi le aduce trupurile, primăvara, după topirea zăpezilor... Însuşi cuvântul „a rătăci” a luat, în ţinutul Québec şi mai ales în regiunile îndepărtate, de miazănoapte, un înţeles înfiorător, arătând primejdia de a-ţi pierde simţul orientării, o zi numai, în aceste păduri fără margini.

— A rătăcit drumul... Viscolul l-a apucat printre copacii arşi şi s-a oprit o zi; se ştie asta fiindcă sălbaticii i-au găsit adăpostul din crengi de brad, şi i-au văzut de asemenea, urmele. A pornit mai departe pentru că nu mai avea merinde şi fiindcă, socot, era grăbit să ajungă; dar vremea era încă rea, cădea zăpada, viscolea cu putere, şi, pesemne, nu putea vedea soarele nici n-avea cum să desluşească drumul, căci sălbaticii au spus că urmele lui se depărtau de râul Croche, de-a lungul căruia mersese, şi o luau drept spre miazănoapte.

Nimeni nu vorbea; nici cei doi bărbaţi care ascultau ridicând câteodată capul, înţelegând toate amănuntele groaznicei întâmplări; nici mama Chapdelaine, ale cărei mâini se împreunaseră pe genunchi ca pentru a cerşi o târzie îndurare; nici Maria.

— Când au aflat una ca asta, bărbaţii din Quatchouan au plecat, după ce s-a mai ostoit un pic vremea. Dar zăpada acoperise toate urmele şi s-au întors acum trei zile spunând că nu văzuseră nimic. A rătăcit drumul...

Toţi se îndreptară din mijloc oftând; povestea se isprăvise şi, la drept vorbind, nu mai rămânea nimic de spus. Soarta lui François Paradis era tot aşa de jalnic pecetluită ca şi cum ar fi fost îngropat în cimitirul din Saint-Michel-de-Mistassini, în alai de cântări religioase, cu binecuvântarea preoţilor.

O linişte grea coborî apăsând căsuţa. Tatăl Chapdelaine se aplecă înainte, cu coatele pe genunchi, lovindu-şi fără rost mâinile una de alta, cu o figură serioasă.

— Asta dovedeşte că suntem doar nişte prunci în mâna bunului Dumnezeu, făcu el. François era unul dintre cei mai înzestraţi oameni de prin părţile noastre pentru traiul în pădure, străinii îl tocmeau călăuz şi el îi aducea totdeauna

înapoi, fără să-l fi ajuns vreodată piaza rea. Şi iată că acum a rătăcit drumul. Nişte copii, asta suntem. Mai sunt unii care se cred destul de tari şi socot că s-ar putea lipsi de ajutorul bunului Dumnezeu; asta la ei acasă sau pe pământul lor; dar în pădure...

Dete din cap şi şopti iar:

— Nişte copii, asta suntem...

— Era un om vrednic, spuse Eutrope Gagnon, un adevărat bărbat; cumsecade, voinic, curajos şi fără pic de răutate.

— E drept! N-aş vrea să spun că bunul Dumnezeu ar fi avut pricini să-l răpună tocmai pe el. Era un flăcău de treabă, unul care punea suflet în munca lui, şi îmi era tare drag... Dar asta vă dovedeşte...

— Nimeni n-a avut vreodată ceva împotriva lui, reîncepu Eutrope, cu un fel de inimoasă îndărătnicie. Era un om cum rar întâlneşti la lucru, neştiutor de frică, şi, pe deasupra, săritor la nevoie. Toţi cei care l-au cunoscut nutreau pentru el prietenie. Era un om fără pereche.

Ridică ochii spre Maria şi spuse cu tărie:

— Era un bărbat vrednic, un om fără seamăn.

— Când ne găseam la Mistassini, vorbi mama Chapdelaine, iată-s şapte ani de-atunci, el nu era decât un flăcău, dar zdravăn şi foarte dibaci, tot aşa de înalt, ca acum..., vreau să spun, cum era... astă vară, când a venit pe aici. Era greu să nu-l îndrăgeşti.

Vorbind se uitau drept înainte, cu toate acestea tot ce spuneau părea s-o privească numai pe Maria, ca şi cum taina dragostei ei ar fi fost cu naivitate dată în vileag. Dar ea nu scoase un cuvânt şi nu se urni din loc; rămase cu ochii aţintiţi la geamul ferestruicii, pe care gerul îl făcea totuşi nestrăveziu ca peretele.

Eutrope Gagnon plecă numaidecât; Chapdelaine-ii, rămaşi singuri, stătură mult fără să vorbească. În sfârşit, tatăl spuse cu o voce şovăitoare:

— François Paradis n-avea, aproape, deloc familie; atunci, cum toţi nutream pentru el prietenie, s-ar cădea, cred, să-i facem o liturghie ori două... Eh, Laura?

— Cum să nu. Trei liturghii cu cor, şi, când copiii s-or întoarce din pădure sănătoşi, cu voia bunului Dumnezeu, alte trei pentru odihna sufletului, bietului băiat! Şi în toate duminicile o să facem o rugăciune pentru dânsul.

— Era şi el ca oricare altul, reluă tatăl Chapdelaine, cu destule cusururi, cum se întâmplă, dar fără răutate şi cuviincios în viaţa lui. Bunul Dumnezeu şi Sfânta Fecioară să aibă milă de el.

Iarăşi tăcere. Maria simţea lămurit că toate astea le spuneau doar pentru dânsa, deoarece îi ghiciseră durerea şi încercau să i-o potolească; dar nu putea vorbi nici ca să laude nici ca să jelească. O ghiară i se strecurase în gâtlej, înăbuşind-o, de îndată ce groaznicul deznodământ devenise limpede pentru ea, şi acum această ghiară îi pătrunsese până-n piept şi-i strângea cu putere inima. Sfâşierile şi durerea vor veni poate mai târziu; deocamdată nu era decât asta: cumplita încleştare a celor cinci degete zgârcite peste inima ei.

Se mai rostiră şi alte vorbe dar ea nu le mai auzi; apoi urmă forfoteala obişnuită de seară, pregătirile de culcare; bătrânul Chapdelaine ieşi să facă cea din urmă inspecţie în grajd şi se întoarse repede în casă, cu pielea înroşită de frig, trăgând grăbit după el uşa, prin care pătrundea cu furie o coloană de aburi umezi şi reci.

— Vino, Maria.

Maică-sa o chemă cu multă blândeţe, punându-i o mână pe umăr. Ea se ridică şi îngenunche de rugăciune, cu ceilalţi. Timp de zece minute, glasurile îşi răspunseră înăbuşite şi monotone, murmurând cuvintele sfinte. Când ajunseră la sfârşitul rugăciunii, mama Chapdelaine spuse în şoaptă:

— Încă cinci *Pater* şi cinci *Ave* pentru odihna celor pe care i-a ajuns ceasul rău în păduri...

Şi vocile se ridicară din nou mai înăbuşite, uneori tremurătoare, ca un hohot de plâns.

Când tăcură toţi şi când se sculară în picioare, după cea din urmă închinare, Maria se întoarse iar lângă fereastră. Gerul făcuse din geamuri tot atâtea plăci, nestrăvezii, ce

desfiinţau lumea dinafară, însă Maria nici nu le văzu, deoarece lacrimile îi năvăliseră în ochi şi o orbeau. Rămase câteva clipe acolo, neclintită, cu braţele în jos, într-o stare de uitare de sine înduioşătoare; apoi durerea ajunse deodată cumplită şi o ameţi; fără voie deschise uşa şi ieşi pe treptele cerdacului de lemn.

Văzută din prag, lumea, îngheţată în somnul ei alb, părea covârşită de o mare linişte; însă îndată ce Maria fu în afară de adăpostul pereţilor, frigul căzu asupra-i ca un tăiş, iar îndepărtata margine a pădurii se apropie fără veste, întunecată faţadă îndărătul căreia o sută de groaznice taine ascunse chemau şi jeleau ca nişte voci.

Se trase înapoi cu un geamăt, închise iar uşa şi se aşeză lângă sobă, scuturată de fiori. Întâia năuceală a loviturii începea să se risipească; durerea se ascuţi şi ghiara ce-i strângea inima se apucă să născocească junghiuri, sfâşieri, zeci de viclene şi cumplite cazne.

Cât trebuie să fi suferit acolo în zăpadă, se gândeşte ea, simţind încă pe faţă repedea muşcătură a gerului. Auzise de multe ori spunându-se, de către oameni ce erau cât pe-aci să aibă aceeaşi soartă, că, aproape, nici nu simţeai moartea: era blândă, întru totul asemănătoare unei aţipiri; dar ea nu putea s-o creadă, şi suferinţele, ce le-o fi îndurat poate François înainte de a se lăsa istovit pe pământul alb, îi trec prin gând, una câte una, ca o înfiorătoare procesiune.

Nici n-avea nevoie să vadă locul; ea cunoştea înfăţişarea groaznică a marilor păduri iarna, zăpada îngrămădită până la cele dintâi crengi ale brazilor, tufişurile de anini îngropate în întregime, mesteceni şi plopi despuiaţi ca schelete tremurând sub vântul îngheţat, cerul palid ivindu-se prin potopul de ace, de un verde închis. François Paradis o fi tăiat-o razna printre trunchiurile dese cu mădularele ţepene de frig, cu pielea jupuită de viscolul neîndurător, înnebunit de foame, poticnindu-se de oboseală; picioarele vlăguite nu mai au putere să se ridice de-ajuns de sus şi, adeseori, rachetele izbesc zăpada şi el cade în genunchi.

Fireşte, de îndată ce viscolul a încetat, el şi-o fi recunoscut greşeala, o fi văzut că merge înspre nordul

pustiu şi-şi va fi reluat de îndată drumul cel bun, ca un tânăr cu experienţă căruia pădurea i-a fost patrie totdeauna. Dar merindele îi sunt aproape sfârşite, gerul cumplit îl chinuie; îşi lasă capul în jos, îşi strânge dinţii şi se luptă cu iarna ucigaşă cu nemaipomenit curaj. Chibzuieşte la drumul ce ar trebui să-l urmeze, la depărtarea la care se află, socoteşte ce căi i-au mai rămas ca să supravieţuiască, şi din când în când, ca o străfulgerare se gândeşte la casa bine apărată şi caldă unde toţi vor fi mulţumiţi să-l vadă iar; la Maria, care va înţelege câte a îndurat pentru ea şi-şi va ridica, în sfârşit, spre el privirile sale cinstite, pline de dragoste.

Va fi căzut poate, pentru cea din urmă oară, foarte aproape de vreun loc de unde ar fi putut fi salvat, la vreo câteva aruncături de băţ de vreo casă sau de vreun şantier. Se-ntâmplă atât de des asemenea cazuri. Gerul ucigător s-a asvârlit ca spre o pradă: i-a înţepenit pentru totdeauna trupul vânjos, i-a acoperit cu zăpadă faţa frumoasă pe care se oglindea sinceritatea; i-a închis ochii cutezători, fără milă nici blândeţe; a făcut un stâlp de gheaţă din trupul lui cel viu... Maria nu mai are lacrimi; dar se înfioară şi tremură, cum trebuie că o fi tremurat şi s-o fi înfiorat şi el, mai înainte de a-l ajunge milostiva clipă, când nu şi-a mai dat seama de nimic; şi se trage spre sobă cu o schimă de groază şi de compătimire, ca şi cum i-ar fi stat totodată în putere să-l încălzească şi să-i apere de ucigaşi scumpa lui viaţă.

Oh! Isuse Christoase, care întinzi braţele spre bieţii oameni, de ce nu l-ai ridicat din zăpadă cu palidele tale mâini? De ce, Sfântă Fecioară, nu l-ai sprijinit când s-a poticnit pentru cea din urmă oară? De ce nu s-a găsit, în toate legiunile cerului, un înger care să-i arate drumul?

Dar e numai durerea, care vorbeşte astfel cu strigăte de dojană, şi inima sinceră a Mariei se teme să nu fi săvârşit o nelegiuire, ascultându-le. Şi, numaidecât, o altă temere o ajunge: poate că François Paradis n-o fi înţeles să-şi ţină chiar întocmai făgăduielile ce i le făcuse. Pe şantier, printre oameni aspri, o fi avut poate clipe de slăbiciune, o fi

defăimat, o fi pângărit numele sfinte şi s-o fi dus la moarte în stare de păcat, împovărat de mânia dumnezeiască.

Părinţii spuseseră adineauri că o să dea liturghii. Cât au fost de cumsecade! Ghicindu-i taina, cum au ştiut să tacă! Dar şi ea ar putea ajuta cu rugăciunile ei bietul suflet chinuit. Şiragul cu mătănii i-a rămas pe masă: îl ia din nou şi, în chipul cel mai firesc, îi vin pe buze aceste vorbe din Ave:

„Ţie mă-nchin, Marie, cea plină de har...”

Să te fi îndoit cumva de dânsa, maică a Galileanului? Şi pentru că te rugase fierbinte de mii de ori, înainte doar cu opt zile, şi cum n-ai răspuns rugăminţii sale decât împietrindu-te într-o nemişcare într-adevăr dumnezeiască, în timp ce se împlinea soarta, să-ţi fi închipuit cumva că n-ar mai crede în puterea şi bunătatea ta? Ar însemna să n-o cunoşti pe deplin. Cum îţi ceruse sprijin pentru un om, iată că îţi cere acum iertare pentru un suflet, cu aceleaşi cuvinte, cu aceeaşi umilinţă, cu aceeaşi credinţă fără de margini.

„Binecuvântată eşti între toate femeile, şi binecuvântat e Isus, rodul pântecului tău”.

Atât doar, că se ghemuieşte lângă soba cea naltă de tuci, şi, cu toate că fierbinţeala focului o pătrunde, tremură mai departe gândindu-se la ţinutul îngheţat ce-o înconjoară, la pădurea adâncă, la François Paradis, pe care nu şi-l poate încă închipui fără simţire, şi căruia trebuie să-i fie aşa de frig în patul său de zăpadă...

XI

Într-o seară de februarie tatăl Chapdelaine spuse:

— Drumurile sunt bune. Dacă vrei, Maria, o să mergem duminică la Pipe[26], la liturghie...

— Foarte bine, tată.

Dar răspunse cu un glas obosit, aproape nepăsător şi părinţii schimbară o privire, pe furiş, pe deasupra capului ei.

Ţăranii nu mor din dureri pricinuite de dragoste – nici nu poartă cu adâncă sfâşiere toată viaţa urmele ei. Sunt prea aproape de natură şi simt prea lămurit rânduiala firească a lucrurilor pe care te poţi cu adevărat bizui. De asta, pe-semne, se feresc cel mai des de cuvintele mari şi înduioşătoare şi spun mai cu plăcere „prietenie” pentru „dragoste”, „necaz” pentru „durere”, ca să păstreze tristeţilor şi bucuriilor inimii măsura lor, destul de redusă în viaţă, faţă de alte griji de o mai adâncă însemnătate privind munca de fiece zi, recolta, bunăstarea viitoare.

Maria nu se gândise o clipă că viaţa ei s-a sfârşit, ori că lumea a devenit pentru ea un dureros pustiu, pentru că François Paradis n-o să se mai poată întoarce la primăvară, nici mai târziu. Era doar adânc întristată şi atât timp cât mâhnirea aceasta n-o părăsise nu se putea gândi mai departe.

Duminica, tatăl Chapdelaine şi fiica începură de cu vreme să se pregătească pentru drumul de două ceasuri, până la Saint-Henri-de-Taillon, unde se găsea biserica. Încă înainte de şapte şi jumătate, Charles-Eugène fu înhămat la sanie. Maria, încotoşmănită în blana sa lungă de iarnă, strângea

[26] Denumirea populară a localităţii Saint-Henri-de-Taillon, după râul *La Pipe,* pe care e aşezată. E numită astfel deoarece, după o tradiţie, primii coloni stabiliţi la Hebertville, care treceau lacul în barcă, se odihneau aici şi fumau.

cu grijă în portmoneu lista comisioanelor încredinţate de maică-sa. Peste câteva minute, clopoţeii calului prinseră să zăngăne subţirel şi restul familiei se adună la ferestruica pătrată urmărind călătorii ce se îndepărtau.

Timp de o oră, calul nu fu în stare să meargă decât la pas. vârându-se până la nuca genunchiului în zăpadă: căci Chapdelainii erau singurii care treceau pe acest drumeag, însemnat şi curăţit de ei înşişi şi care nu fusese destul de des călcat cu picioarele pentru a ajunge alunecos şi tare.

Însă când întâlniră drumul bătătorit, Charles-Eugène porni în trap, cu voioşie.

Trecură prin Honfleur, cătun de opt case împrăştiate, apoi intrară iar în pădure. La capătul ei se iviră câteva ogoare; la marginea drumului se zăriră gospodării; dunga întunecată se depărtă câte-un pic şi curând sania ajunse în plin sat, încadrată într-un convoi de sănii, pornit, de asemenea, spre biserică.

De la începutul anului, Maria mai venise de trei ori să asculte liturghia la Saint-Henri-de-Taillon, pe care oamenii din partea locului stăruie să-l mai numească *La Pipe,* ca în eroicele zile ale primilor colonişti. Asta însemna pentru ea, pe lângă un exerciţiu de evlavie, singura destindere cu putinţă, şi tatăl ei se silise să i-o îngăduie adeseori, socotind că spectacolul slujbei religioase şi întâlnirea celor câtorva cunoştinţe din sat i-ar ajuta să-şi alunge tristeţea.

De astă dată, când se sfârşi liturghia, în loc să meargă în vizită pe la casele prietenilor, se duseră la locuinţa parohului. Aceasta se şi umpluse cu enoriaşi veniţi de pe la gospodăriile îndepărtate, căci preotul canadian nu e numai îndrumătorul sufletesc al credincioşilor ce ţin de biserica sa, ci şi povăţuitorul lor în toate pricinile, arbitrul gâlcevelor lor şi, cu adevărat, singura persoană străină la care poţi recurge, în caz de îndoieli.

Parohul din Saint-Henri îi mulţumi pe toţi ce-i ceruseră poveţe; unora le răspunse în câteva cuvinte repezi, în toiul vorbăriei generale, la care lua şi el parte cu voioşie; cu alţii sfătui un timp mai îndelungat în taina încăperii de alături. Când veniră la rând Chapdelainii, preotul se uită la orologiu.

— Mai întâi să stăm la masă, eh? făcu el, cu duhul blândeţii. Pe dumneavoastră drumul v-a înfometat, desigur, iar mie slujirea liturghiei îmi face o foame lipsită de omenie.

Râse din răsputeri, înveselit ca nimeni altul de gluma sa, şi-şi conduse musafirii în sufragerie. Mai erau acolo şi un alt preot, venit dintr-o parohie vecină, şi doi sau trei ţărani. Prânzul nu fu decât o lungă discuţie pe teme agricole, întretăiată de povestioare hazlii şi de trăncăneli fără răutate; din timp în timp, unul dintre ţărani îşi amintea de locul unde se afla şi rostea câte o observaţie plină de evlavie, pe care preoţii o primeau cu scurte dări din cap şi cu nişte: „Da! da!” spuse cam neatent.

În sfârşit masa se isprăvi; câţiva dintre musafiri plecară îndată, cu lulelele aprinse. Preotul prinse privirea bătrânului Chapdelaine şi păru că-şi aminteşte de ceva; se ridică făcând semn Manei.

— Vino un pic pe-aici, făcu dânsul.

Intră înaintea ei în odaia vecină, ce-i slujea în acelaşi timp ca sală de primire şi de birou.

Se găsea în încăpere o mică orgă lipită de perete: de cealaltă parte o masă, pe care erau întinse reviste agricole, un cod, câteva cărţi legate în piele neagră; pe pereţi, portretul papei Pius al X-lea, o gravură înfăţişând Sfânta Familie, o planşă în culori în care se învecinau săniile şi pivele unui fabricant din Québec, şi mai multe afişe ale stăpânirii, cuprinzând sfaturi privitoare la incendiile din păduri sau la molimele vitelor.

— Deci, se pare că ai necazuri, spuse el încetişor, întorcându-se spre Maria.

Ea îl privi cu umilinţă, nu prea încredinţată că doar prin puterea supranaturală de preot îi ghicise supărarea, fără să-l fi înştiinţat cineva. Duhovnicul îşi încovoie puţin statura, peste măsură de înaltă, şi-şi aplecă spre dânsa faţa uscăţivă de ţăran; căci, cu tot anteriul, era tot un om al pământului: chip galben şi slab, ochi neîncrezători, umeri largi şi ososi. Chiar şi mâinile, împărţitoare de nemaipomenite iertări, erau mâini de truditor, cu vinele umflate sub pielea întunecată. Însă Maria nu vedea în el

decât pe preotul parohiei sale, anume trimis de Dumnezeu ca să-i desluşească viaţa şi să-i arate drumul.

— Şezi aici! făcu el arătându-i un scaun.

Ea se aşeză, ca o şcolăriţă pe care o mustri aspru, şi totodată femeie, în faţa vrăjitorului, în peştera lui, aşteptând cu un amestec de încredere şi teamă ca farmecele să-şi facă efectul.

Peste o oră sania alerga pe zăpada tare. Bătrânul Chapdelaine moţăia şi hăţurile îi alunecară puţin câte puţin din mâinile desfăcute.

Se mai scutură o dată, îşi înălţă capul şi începu iar, cu toată vocea, cântecul ce-l cântase, lăsând satul în urmă;

„...Slăvimu-l în ceruri,
Slăvimu-l pe altar...”

Apoi tăcu, bărbia i se aplecă puţin câte puţin pe piept, şi nu se mai auzi pe drum alt zgomot decât clinchetul zurgălăilor de la gâtul calului.

Maria se gândea la vorbele preotului:

— Dacă era între voi prietenie e cât se poate de firesc să fii mâhnită. Dar voi nu eraţi logodiţi, fiindcă n-ai spus nimic părinţilor tăi, şi nici măcar lui; atunci, nu-i bine deloc, nu se cade să te prăpădeşti cu firea, să te laşi pradă supărării din pricina unui băiat ce nu-ţi era nimic...

Ba încă:

— Să rânduieşti să se slujească liturghii şi să se facă rugăciuni pentru dânsul – asta e potrivit cum nu se poate mai bine. Trei liturghii mari, cu cor, şi alte trei când se vor întoarce feciorii din pădure după cum mi-a spus tatăl, i-ar place mai mult, cum e şi firesc şi i-ar face mai bine decât bocetele, fiindcă i-ar scurta timpul în purgatoriu. Dar să te întristezi fără pricină şi să-i descurajezi pe toţi ai casei e un lucru fără rost şi bunului Dumnezeu nu-i place asta.

Spunând acestea el n-avea înfăţişarea unui mângâietor sau a unui povăţuitor, cercetând pricinile de nepătruns ale inimii, ci, mai curând, cea a unui om al legii, ori a unui farmacist, împărtăşind în chip obişnuit reţete desăvârşite,

sigure.

— O fată ca tine, plăcută la vedere, sănătoasă şi pe lângă asta voinică şi gospodină are datoria să dea curaj părinţilor săi bătrâni, să se mărite şi să întemeieze o familie creştină. Nu ţi-ai pus cumva în gând să te călugăreşti? Nu! Atunci lasă nu te mai frământa aşa pentru că e un zbucium lumesc şi nu prea cuviincios, având în vedere că acest cavaler nu-ţi era nimic. Şi bunul Dumnezeu ştie ce e bine pentru noi; nu trebuie să te răzvrăteşti, nici să te plângi...

Din toate acestea, o frază i se păruse Mariei puţintel cam greu de crezut; încredinţarea preotului că lui François Paradis, acolo unde se afla, îi păsa numai de liturghiile slujite pentru odihna sufletului său şi nu şi de părerea de rău duioasă şi sfâşietoare ce-o lăsase în urma lui. Asta nu putea s-o creadă. Nefiind în stare să şi-l închipuie în moarte altul, de cum nu fusese în viaţă, ea socotea dimpotrivă că trebuie să fie fericit şi recunoscător pentru această adâncă părere de rău, ce prelungea mai presus de moarte, dragostea devenită statornică. Dar, în sfârşit, fiindcă o spusese preotul...

Drumul făcea ocolişuri printre copacii întunecaţi, înfipţi în zăpadă; veveriţe speriate de trecerea grăbită a saniei şi de zvonul răsunător al clopoţeilor ajungeau din câteva salturi pe trunchiul molizilor şi se căţărau agăţându-se cu ghearele de scoarţă. Un ger pătrunzător cobora din cerul posomorât pe pământul alb şi vântul ardea pielea, căci era februarie şi asta însemna în părţile Québec-ului, că iarna avea să mai ţină încă două luni încheiate.

În timp ce calul Charles-Eugène alerga pe drumul întărit, ducându-i pe cei doi călători spre singuratica lor casă, Maria, amintindu-şi de poruncile preotului clin Saint-Henri, alungă din inima sa orice părere de rău şi izgoni atât cât îi stătea în putinţă orice mâhnire cu aceeaşi sinceritate cu care s-ar fi opus ispitei vreunei serate dansante, unei petreceri necuviincioase sau oricărei alte fapte, la întâia vedere, necinstită şi oprită.

Ajunseră acasă pe înnoptate. Seara nu fusese decât o lentă stingere a luminii, căci începând de dimineaţă cerul

rămăsese închis şi soarele ascuns. O tristeţe apăsa pământul vânăt; brazii şi chiparoşii păreau trunchiuri moarte şi mestecenii despuiaţi, neîncrezători în primăvară. Maria coborî din sanie tremurând, absentă la chelălăiturile câinelui, la săriturile lui, la strigătele copiilor care-o chemau din prag. Lumea i se părea, în chip curios deşartă, cel puţin pentru o seară. I se luase dragostea şi nu i se îngăduia nici părerea de rău. Intră în casă repede, fără să privească în jur încercând un simţământ nou, alcătuit dintr-un pic de teamă şi un fel de ură pentru câmpul pustiu, pentru pădurea întunecată, pentru ger, zăpadă şi pentru toate cele printre care îşi dusese mereu viaţa şi care o răniseră.

XII

Când martie bătea la uşă, Tit'Bé aduse, într-o zi, din Honfleur, vestea că, seara, va avea loc, la Ephrem Surprenant, o mare sindrofie, la care erau poftiţi cu toţii.

Trebuia să rămână cineva să păzească gospodăria şi, cum mama Chapdelaine îşi exprimă dorinţa să petreacă un pic, după atâtea luni de viaţă retrasă, rămase acasă Tit'Bé. Honfleur, satul cel mai apropiat de casa lor, se afla la opt mile depărtare; dar ce-nsemnau aceste opt mile făcute în sanie, pe zăpadă, prin pădure, pe lângă plăcerea de-a mai asculta cântece şi păţanii şi de a mai sta de vorbă cu alţi oameni veniţi de departe?

Se adunase o societate numeroasă la Ephrem Surprenant: mai întâi locuitori din sat, apoi cei trei francezi ce cumpăraseră pământul nepotului său Lorenzo şi, în sfârşit, spre marea surpriză a Chapdelaine-ilor, Lorenzo, el însuşi, întors încă o dată din Statele Unite pentru vreo daraveră în legătură cu vânzarea şi cu moştenirea din partea tatălui. El o întâmpină pe Maria cu o politeţe deosebită şi se aşează lângă dânsa.

Bărbaţii îşi aprinseră pipele; vorbiră despre vreme, despre starea drumurilor, despre ştirile din comitat; însă convorbirea lâncezea şi fiecare părea că aşteaptă. Privirile se întoarseră dintr-o pornire firească spre Lorenzo şi spre cei trei francezi, ca şi cum de la ei s-ar fi aşteptat povestiri minunate, descrieri ale unor tărâmuri depărtate cu datini neobişnuite. Francezii, sosiţi în ţinut numai de câteva luni, trebuie că simţeau o curiozitate identică, căci ascultau şi nu vorbeau mai deloc.

Samuel Chapdelaine, care-i întâlnea pentru prima oară, se crezu îndreptăţit să-i supună unei serii de întrebări, după nevinovatul obicei canadian.

— Aşadar, iată-vă veniţi pe-aici să lucraţi pământul. Cum vă place Canada?

— O ţară minunată, nouă, foarte întinsă... Multe muşte vara, şi iernile-s grele; dar socot că, până la urmă, te obişnuieşti.

Răspundea doar tatăl, cei doi feciori dădeau din cap, cu ochii în pământ. Înfăţişarea îi deosebea mult de ceilalţi localnici; dar, de îndată ce vorbeau, deosebirea se accentua şi mai mult, căci pronunţau cuvintele de parcă ar fi vorbit o limbă străină. N-aveau în exprimare încetineala specific canadiană, nici acea intonaţie specială, de neexplicat, nu atât accent al vreunei provincii franceze, ci mlădiere singulară, ţărănească, în care s-au amestecat diferitele graiuri ale emigranţilor de odinioară. Francezii întrebuinţau expresii şi întorsături de fraze, dintre cele care nu se aud de loc în regiunea Québec, nici chiar în oraşe şi care le păreau, lor, oameni simpli adunaţi aici, căutate şi pline de fineţe.

— În ţara dumneavoastră, înainte de-a veni aici, eraţi tot plugar?

— Nu.

— Aşadar, cu ce vă îndeletniceaţi?

Francezul stete o clipă la îndoială înainte de a răspunde, dându-şi seama, poate, că ce-avea să spună va fi neobişnuit şi anevoie de înţeles.

— Eu eram acordor, vorbi, în sfârşit, acordor de piane; şi cei doi fii ai mei, pe care-i vedeţi, erau slujbaşi, Edmond, într-un birou şi Pierre, într-o prăvălie.

Slujbaş – băiat de prăvălie – astea erau limpezi pentru toată lumea; dar meseria tatălui rămânea puţintel nedesluşită în minţile celor ce-l ascultau.

Ephrem Surprenant repetă: „Acordor de piane; asta era, asta era, într-adevăr”. Şi-l privi pe vecinul său, Conrad Néron, cu ifose şi cu o mină de sfidare, ce părea să spună: Nu vroiai să mă crezi, ori nu ştii ce-i asta; dar, vezi...

— Acordor de piane, repetă, la rândul său, Samuel Chapdelaine pătrunzând încet înţelesul cuvintelor. Şi-i o meserie bună asta? Căpătaţi lefşoare bune? Nu prea bune,

eh... Dar măcar dumneata eşti destul de învăţat, dumneata şi băieţii dumitale? Ştiţi să citiţi şi să scrieţi, şi socotitul, eh? Şi eu, care nu ştiu nici măcar să citesc!

— Nici eu, spuse Ephrem Surprenant.

Conrad Néron şi Egide Racicot îi ţinură isonul:

— Nici eu!

— Nici eu!

Şi toţi începură să râdă.

Francezul avu un gest nehotărât care dădea de înţeles că se putea lipsi foarte bine de toate astea şi că lui nu i-ar folosi acum la nimic.

— Atunci n-aţi fi fost în stare să trăiţi ca lumea din meşteşugurile voastre, acolo. Da... Din pricina asta, deci, aţi venit pe-aici?

Întreba fără niciun gând de jignire, cu toată naivitatea, mirându-se că cineva ar putea lăsa pentru munca aspră a pământului, treburi care i se păreau aşa de plăcute şi de uşoare.

Pentru ce veniseră?... Acum câteva luni i-ar fi putut lămuri pe nepregătite, cu fraze izvorâte din inimă: dezgustul de trotuar şi de caldarâm, de înfăţişarea sărăcăcioasă a oraşelor; răzvrătirea împotriva perspectivei unei vieţi de robi fără vreun ţel; îndemnul însufleţit, ascultat întâmplător, al vreunui conferenţiar propovăduind, fără vreun risc, evanghelia energiei şi a iniţiativei, a vieţii sănătoase şi slobode de pe un pământ, adus în stare să rodească. S-ar fi priceput să spună toate astea cu căldură, cu câteva luni în urmă...

Acum putea cel mult să schiţeze un gest, încercând să ocolească răspunsul şi să socotească ce le mai rămânea din tot ce-şi închipuiseră.

— Omul nu-i totdeauna fericit în oraşe, spuse tatăl. Toate sunt scumpe, trăieşti ca într-o închisoare.

Li se păruse atât de minunată, în strâmta lor locuinţă pariziană, ideea că în Canada îşi vor petrece zilele afară, în aerul curat al unei ţări noi, aproape de marile păduri. Nu prevăzuseră muştele negre, nici nu înţeleseseră prea bine ce înseamnă frigul, nici nu bănuiseră miile de asprimi ale

unui pământ neîndurător.

— Vă închipuiaţi, mai întrebă Samuel Chapdelaine, cam cum o fi locul pe-aici, viaţa?

— Prea bine, nu, răspunse francezul. Nu, prea bine, nu!

Şi îi alunecă pe faţă o umbră care-l făcu pe Ephrem Surprenant să remarce:

— Ah! E greu aici; e greu!

— Da, făcură tustrei din cap şi-şi plecară ochii: trei bărbaţi cu umeri slabi, încă palizi la faţă, cu toate cele şase luni petrecute pe ogor; oameni, pe care o închipuire deşartă îi smulsese de la tejghelele lor, de la birourile lor, de pe scaunele lor de pian, de la singura viaţă pentru care fuseseră crescuţi. Căci, rupţi de glie cu adevărat, n-ar putea fi decât ţăranii. Începuseră să-şi dea seama de greşeala săvârşită şi de faptul că erau prea altfel croiţi, ca să-i ia ca model pe aceşti canadieni ce-i înconjurau, ei care nu aveau nici tăria, nici sănătatea obişnuită, nici destoinicia lor la toate muncile: de plugari, tăietori de lemne, dulgheri, după anotimp şi după moment.

Tatăl clătina din cap, gânditor; unul din fii, cu coatele pe genunchi, îşi privea amănunţit, cu un soi de uimire, bătăturile pe care lucrul greu al câmpului i le potrivise în palmele mâinilor slăbuţe. Tustrei păreau că-şi sucesc şi îşi răsucesc în minte bilanţul trist al unui faliment. În jurul lor oamenii gândeau: „Lorenzo le-a vândut avutul mai scump decât făcea; bani nu prea au şi iată-i prinşi cum e mai rău; căci oamenii aceştia nu-s făcuţi să trăiască din plugărit.”

Mama Chapdelaine încercă să-i îmbărbăteze, puţin de milă, puţin pentru bunul nume al plugăritului.

— E nevoie de trudă la început, mai ales când nu eşti obişnuit, spuse ea, dar o să vedeţi când o să rodească pământul, o să vă croiţi o viaţă minunată.

— E ciudat, observă Conrad Néron, cum fiecare se osteneşte să ajungă la o mulţumire. Uite, trei, care şi-au lăsat slujbele lor şi au pornit, tocmai de unde, să se statornicească aici şi să lucreze pământul. Şi eu îmi spun mereu că nimic nu poate fi mai plăcut decât să şezi toată ziua într-un birou, cu pana la ureche, la adăpost de frig şi

de soarele năpraznic.

— Fiecare cu ideea lui, hotărî Lorenzo Surprenant nepărtinitor.

— Şi a ta n-a prea fost să rămâi la Honfleur, să asuzi pe buşteni, spuse Racicot cu un hohot de râs.

— Adevărat, nu spun nu; nu m-a atras. Aceşti oameni au cumpărat pământul meu. E un loc minunat; nimeni n-ar putea spune ceva împotrivă. Ei îşi puseseră în gând să-şi cumpere o livadă şi eu le-am vândut-o pe-a mea. Dar, în ce mă priveşte, stau bine unde stau şi nu doresc să mă întorc înapoi.

Mama Chapdelaine dete din cap:

— Nu-i viaţă mai bună ca traiul unui proprietar de pământ, dacă-i sănătos şi n-are datorii, spuse dânsa. Eşti liber; n-ai „şefi”; ai vitele tale; lucrezi şi câştigul îţi rămâne ţie... Ah, ce minunat e!

— Pe toţi îi aud vorbind aşa, răspunse Lorenzo. Eşti liber; îţi eşti singur stăpân. Vorbiţi de parcă i-aţi compătimi pe cei care lucrează în manufacturi, pentru că au un şef de care trebuie să asculte. Liber... pe-o palmă de loc... aida, de!

Se însufleţea încetul cu încetul şi vorbea cu un aer sfidător:

— Nu se află pe lume om mai puţin liber ca un proprietar de pământ... Când vorbiţi despre cei cărora le-a mers din plin şi sunt mai norocoşi decât alţii, ziceţi: „Duc o viaţă minunată; sunt înstăriţi; au vite frumoase”. N-ar trebui să se spună asemenea vorbe. Adevărul e că vitele îi au pe ei. Nu-i şef pe lume care să fie mai idiot ca un animal la care ţii. Aproape în fiecare zi vitele îţi pricinuiesc griji şi te obosesc. Ba un cal speriat din te-miri-ce, care se rătăceşte ori care azvârle; ba o vacă, fie şi blândă, care, hărţuită de muşte, îţi striveşte două degete de la picior când o mulgi. Şi chiar când, din întâmplare, nu te vatămă, se găseşte totdeauna câte ceva care să-ţi strice cheful şi să-ţi aducă necazuri... Cunosc eu viaţa asta; am fost crescut şi eu pe-un lot; şi dumneavoastră sunteţi cu toţii ţărani şi o cunoaşteţi de asemenea. Ai trudit din greu toată după-amiaza; intri în casă să îmbuci ceva şi să tragi un pui de

somn. Nici nu te-ai aşezat bine la masă şi iacă un copil, care strigă: „Vacile au dărâmat gardul”; sau „Oile au intrat în holde”. Şi toată lumea se scoală şi porneşte în fugă, cu gândul la ovăzul sau la orzul care ţi-a dat atâta bătaie de cap până să-l vezi crescând şi pe care ţi-l toacă aceste biete smintite dobitoace. Bărbaţii aleargă cât îi ţin picioarele, învârtesc ciomegile în mâini, gâfâie; femeile ies în ogradă şi strigă. Şi apoi când au izbutit să ducă iar vacile şi oile în ţarc, să ridice gardurile din răzlogi şi se întorc în casă, odihniţi „ca lumea”, găsesc ciorba de mazăre răcită şi plină de muşte, slănina sub masă, molfăită de câini şi pisici, – şi îmbucă ce se găseşte la repezeală, cu frică de vreo nouă ispravă, la care bietele dobitoace sunt gata oricând. Sunteţi slugile vitelor dumneavoastră; iată ce sunteţi. Dumneavoastră le îngrijiţi, dumneavoastră le curăţiţi, dumneavoastră le strângeţi gunoiul, cum adună săracii firimiturile bogaţilor. Şi tot dumneavoastră le ţineţi în viaţă cu multă trudă, căci pământul e zgârcit şi vara prea scurtă. Toate-s aşa cum sunt şi nu-i chip ca lucrurile să se schimbe: pentru că nu vă puteţi lipsi de vite; fără ele nu s-ar putea trăi la ţară. Dar, chiar de s-ar putea totuşi, cândva... De s-ar putea, totuşi... Aţi mai avea încă alţi stăpâni: vara, care începe prea târziu şi se sfârşeşte prea devreme, iarna, care mănâncă şapte luni dintr-un an fără niciun câştig, seceta şi ploaia, care pică întotdeauna când nu trebuie... În oraşe nu-ţi pasă de toate astea; dar pe aici n-aveţi nicio apărare împotriva lor şi ele vă pricinuiesc necazuri; fără să mai pui la socoteală gerul mare, drumurile grele, faptul că trăiţi singuratici, departe de toate, fără plăceri. E o păcătoşie, păcătoşie, păcătoşie – de la început până la sfârşit. Se spune că n-o scot la capăt cu plugăritul decât cei ce s-au născut şi-au crescut la ţară; cum e şi drept. ...Ceilalţi, cei ce-au locuit în oraşe, nu-s în primejdia de-a fi aşa de naivi încât să se socotească mulţumiţi cu asemenea viaţă!

Vorbea cu căldură şi uşurinţă, ca un orăşean, care discută în fiece zi cu semenii săi, care citeşte ziarele, aude oratorii pe la răspântii. Cei care-l ascultau, fiind dintr-un neam simţitor la vorbă, erau pătrunşi, deopotrivă, de

cusururile ce le găsea, ca şi de cuvintele lui de compătimire, şi, deodată, asprimea adevărată a vieţii lor li se arată într-un timp nou şi surprinzător, care-i uimi şi pe ei.

Totuşi mama Chapdelaine dădea din cap.

— Nu spuneţi una ca asta; nu se află viaţă mai frumoasă ca acea a unui gospodar, când are pământ bun.

— Nu în părţile astea, doamnă Chapdelaine. Sunteţi prea la miazănoapte; vara e prea scurtă: grâul nici n-a avut vreme să crească şi gerurile bat la uşă. În fiecare călătorie, când urc până aici, venind din State, şi când văd căsuţele din scânduri rătăcite prin ţinut, aşa de departe unele de altele de par speriate, şi când mă uit la pădurea care vă împresoară din toate părţile... Pe legea mea, îmi pierd şi bruma de curaj ce-o mai am, gândindu-mă la dumneavoastră, eu care nu mai locuiesc pe aici, şi stau şi mă întreb cum se face că toată omenirea din părţile astea n-a luat-o demult din loc spre regiuni mai puţin aspre, unde găseşti tot ce-ţi trebuie ca să-ţi înjghebi o viaţă frumoasă şi unde poţi să ieşi iarna şi să te plimbi fără teamă că ai să-ţi dai duhul...

Fără teamă că ai să-ţi dai duhul... Maria se cutremură deodată şi se gândi la groaznicele taine ce le ascundea pădurea verde şi albă. E adevărat ce spunea Lorenzo Surprenant; ţinutul lor era fără pic de milă şi blândeţe. Toată vrăjmăşia ameninţătoare de afară, frigul, zăpada, singurătatea, pătrunseseră deodată în casă şi se aşezară jur-împrejurul sobei, ca un stol de zâne răutăcioase, cu rânjete prevestitoare de nenoroc şi cu tăceri încă şi mai groaznice.

„Îţi aminteşti, surioară, de frumoşii flăcăi iubiţi, pe care i-am ucis şi i-am ascuns în pădure? Sufletele lor, poate să ne fi scăpat; dar trupurile lor, trupurile lor, trupurile lor... nimeni n-o să ni le ia înapoi...”

Zvonul vântului prin ungherele casei seamănă cu un râs jalnic şi Mariei i se pare că toţi cei ce s-au strâns aici între pereţii de scânduri – îşi pleacă spinările şi vorbesc încet, de parcă s-ar teme că viaţa le e ameninţată.

Peste atmosfera de petrecere se lăsă o tristeţe pe care,

poate, n-o simţea decât ea. Racicot povestea întâmplări de vânătoare, istorii despre nişte urşi prinşi în capcană, care se zbăteau şi urlau aşa de cumplit la vederea omului în a cărui cursă căzuseră, încât acesta tremura şi-şi pierdea curajul, şi, apoi, urşii se potoleau dintr-o dată când vedeau apărând mai mulţi vânători cu puştile ucigătoare aţintite asupra lor. Atunci îşi ascundeau capul între labe şi se jeleau cu strigăte şi gemete aproape omeneşti, sfâşietoare, că-ţi venea să le plângi de milă, nu alta.

După povestirile vânătoreşti veni rândul întâmplărilor cu stafii şi vedenii; a istorisirilor despre arătări îngrozitoare sau despre înştiinţări uimitoare primite de oameni care defăimaseră sau vorbiseră rău despre preoţi. Şi, după asta, cum nimeni nu se arăta doritor să cânte, jucară cărţi; convorbirea coborî la subiecte mai puţin tulburătoare şi singura amintire pe care Maria o luă cu sine despre ceea ce se vorbise atunci, şi-i stărui în minte când sania o duse spre casa lor prin pădurile întunecate, fu aceea a lui Lorenzo Surprenant vorbind despre Statele Unite şi despre viaţa uimitoare a marilor oraşe, despre traiul plăcut, la adăpost şi despre străzile frumoase, drepte, scăldate în lumină, asemenea unor minunate spectacole fără sfârşit.

Înainte de plecare Lorenzo îi spusese în şoaptă, aproape în taină:

— Mâine e duminică... am să trec după-amiază să vă văd.

Câteva ore scurte de noapte, o dimineaţă cu soare şi zăpadă şi iată-l din nou lângă ea continuându-şi, ca pe-o pledoarie întreruptă, frumoasele povestiri.

Căci aseară vorbise numai pentru ea; fata ştia asta limpede. Dispreţul adânc ce-l arătase traiului de la ţară, descrierea mult slăvitei vieţi de la oraş, totul nu fusese decât începutul; începutul ispitei cu zeci de feţe, pe care i-o punea sub ochi, ca pe o carte cu poze.

— Oh, Maria, nici nu-ţi poţi închipui! Prăvăliile din Roberval, liturghia, vreo seară petrecută în cine ştie ce mânăstire de călugăriţe, e tot ce-ai văzut mai frumos până acuma. Ei bine, toate lucrurile astea i-ar face pe oamenii de

la oraş să se strâmbe de râs. Nici nu-ţi poţi închipui! Să te plimbi numai pe trotuarele marilor străzi seara după o zi de muncă! Nici urmă de trotuarele mărunte de scânduri de la Roberval, ci trotuare de asfalt, netede ca o masă şi întinse cât o sală. Nu-ţi mai trebuie nimic alta decât să te tot plimbi aşa sub luminile aprinse, pe străzile străbătute de tramvaiele electrice, printre prăvăliile deschise în care se îmbulzesc oamenii! Ai avea de ce să te miri, săptămâni întregi. Şi toate plăcerile le poţi avea: teatrul, circurile, revistele cu poze; şi peste tot unde poţi intra în schimbul unui nichel – cinci cenţi – şi sta două ore, să tot plângi şi să râzi. Oh! Maria! Gândeşte-te că habar n-ai măcar ce înseamnă tablourile vivante!

Păstră tăcere câteva clipe. perindându-şi prin minte reprezentaţiile minunate ale cinematografelor şi întrebându-se de-ar putea lămuri şi povesti întâmplările neobişnuite: duioasa păţanie a fetiţelor părăsite sau pierdute a căror viaţă e concentrată pe ecran în 12 minute de sărăcie cumplită şi 3 minute de fericire şi de răsfăţ într-un salon de un lux nemaipomenit... Nestăvilite alergări în galop ale cowboy-lor în urmărirea indienilor; înspăimântătoarele împuşcături de la sfârşit, eliberarea prizonierilor în ultima clipă de către soldaţi ce sosesc, val-vârtej, în coloană, învârtind măreţ steagul înstelat... După un minut de şovăire, dete din cap, recunoscându-şi neputinţa de a zugrăvi în cuvinte toate aceste lucruri.

Mergeau împreună prin zăpadă, cu rachetele la picioare, pe malul înalt şi pustiu al râului Péribonca, deasupra cataractei. Lorenzo Surprenant nu se folosea de niciun pretext ca să iasă cu Maria; o invitase simplu, de faţă cu toţi şi acum îi vorbea despre dragoste cu aceeaşi simplitate firească şi practică:

— Întâia oară când te-am văzut, Maria, întâia oară... Vezi tu, de multă vreme nu mă mai întorsesem în ţară şi începusem să gândesc că viaţa de aici e lipsită de orice farmec, că oamenii sunt o adunătură de prostănaci, care n-au văzut nimic în viaţa lor şi că fetele nu-s nici pe departe aşa de delicate şi elegante ca cele din State... Şi apoi

privindu-te numai mi-am spus dintr-o dată că eu eram prostănacul pentru că nici în Lovell nici în Boston nu văzusem o fată ca dumneata. După ce m-am întors acolo de zece ori pe zi mă gândeam că cine ştie ce hăbăuc de ţăran ar putea să te ia de nevastă şi, de fiecare dată simţeam că-mi îngheaţă şira spinării. Numai pentru dumneata m-am întors, Maria; am venit de lângă Boston până aici: trei zile de drum! Afacerile le puteam duce la capăt prin corespondenţă; pentru dumneata m-am înapoiat, să-ţi spun ce aveam de spus şi să ştiu care ţi-e răspunsul.

De câte ori dădea de câte un petec de pământ neted, fără buşteni şi rădăcini, îşi putea ridica ochii fără teama de-a aluneca în zăpadă şi o privea dar nu-i vedea decât profilul aplecat: un obraz pe care era întipărită răbdarea şi liniştea sub căciuliţa de lână; jacheta de lână şi ea îi scotea în relief formele pline şi cu fiecare privire se încredinţa tot mai mult c-o iubeşte.

— Nu-i locul dumitale aici, Maria. Regiunea prea aspră şi munca prea grea: te omori cu zile pentru o bucată de pâine. Acolo, în vreo manufactură, delicată şi totodată puternică cum eşti, ai ajunge repede să câştigi aproape cât mine; dacă mi-ai fi însă nevastă, nici n-ai avea nevoie să lucrezi. Câştig eu de-ajuns pentru amândoi şi-o să ne înjghebăm o viaţă minunată: îmbrăcăminte curăţică, mai multe camere drăguţe la etaj într-o casă de cărămidă, încălzire cu gaze, apă caldă, toate soiurile de socoteli de care n-ai idee măcar şi care te cruţă de bătaie de cap şi de necazurile de fiecare clipă. Şi să nu-ţi închipui că sunt numai englezi pe-acolo. Cunosc destule familii canadiene care lucrează ca şi mine, unii chiar au prăvălii. Avem o biserică frumoasă, cu un preot canadian, monseniorul Tremblay din Sainte-Hyacinthe. N-o să te plictiseşti...

Şovăi un timp şi-şi plimbă privirile de jur împrejur peste pământul alb presărat cu buturugi întunecate, peste tăpşanul abrupt care cobora ceva mai încolo până la râul îngheţat. Tânărul căuta parcă alte argumente hotărâtoare.

— Nu prea ştiu ce-ar trebui să-ţi mai spun... Ai trăit mereu prin părţile astea şi nu-ţi poţi închipui cum e prin

alte locuri şi eu nu-s în stare să te fac să înţelegi asta prin cuvinte. Însă te iubesc, Maria, am o leafă frumuşică şi nu trag la măsea, o duşcă măcar, niciodată. Dacă ai vrea să te căsătoreşti cu mine, cum te rog, te-aş duce la oraş, un oraş cu adevărat frumos, cu totul altfel decât pe aici. Acolo am putea trăi ca lumea şi ne-am încropi o viaţă fericită.

Maria tăcea cu toate că fiecare din frazele lui Lorenzo Surprenant era pornită să-i lovească inima cum izbesc valurile un ţărm. Nu făgăduielile de dragoste îi dădeau de gândit deşi fuseseră sincere şi cuviincioase, ci pălăvrăgeala prin care căuta s-o ademenească. Nu vorbise decât despre plăceri de rând, despre procopsiri, despre un trai plăcut şi mulţumirea unei mândrii deşarte. Astea însă erau singurele lucruri pe care le putea înţelege şi ca toate celelalte – farmecul tainic al oraşului, chemarea spre o viaţă deosebită, necunoscută în chiar inima lumii şi nu spre vreo periferie îndepărtată – rămâneau ceva nedesluşit, asemeni unui luminiş depărtat.

Tot ce e minunat, ameţitor în privelişte şi atingerea cu mulţimile, toată clocotitoarea bogăţie de senzaţii şi idei, de fapt lucrul cel mai de preţ pentru care orăşeanul a schimbat aspra mândrie a pământului, Maria le presimţea nedesluşit ca pe o viaţă nouă, într-o lume nouă, ca o măreaţă prefacere din adânc, după care jinduia în taină demult. Dar, mai ales, nutrea o mare dorinţă de-a pleca de aici.

Vântul sufla dinspre răsărit şi gonea dinaintea lui o armată de nori posomorâţi încărcaţi cu zăpadă care se perindau ca o ameninţare pe deasupra pământului alb şi a pădurilor întunecate; pământul părea că aşteaptă un nou veştmânt pentru giulgiul său şi brazii, molizii, chiparoşii, înghesuiţi unii în alţii, încremeniseră într-o stare de măreaţă supunere, a copacilor cu trunchiurile drepte. Buştenii ieşeau din zăpadă ca nişte rămăşiţe dintr-o corabie. Nimic în această privelişte nu vorbea despre primăvara care avea să vie, nici despre anotimpul de căldură şi rodnicie; părea mai curând un colţ al unei planete desmoştenite, în care domnea pe veci moartea rece.

Frigul, zăpada, câmpia aceasta adormită, străşnicia

copacilor întunecaţi, pe toate le cunoscuse Maria Chapdelaine, de când se pomenise în viaţă; şi acum, pentru întâia oară se gândea la toate cu ură şi cu teamă. Ce raiuri trebuiau să fie acele ţinuturi de miazăzi unde iarna se sfârşeşte în martie şi unde dă frunza din aprilie? În toiul iernii puteai străbate drumurile fără rachete, fără paltoane îmblănite, departe de pădurile sălbatice. Şi străzile oraşelor...

Întrebări îi tremurară pe buze. Ar mai fi vrut să ştie dacă erau case înalte şi prăvălii pe amândouă laturile acestor străzi în şiruri neîntrerupte, cum i se spusese, dacă tramvaiele electrice umblau tot anul şi dacă viaţa era scumpă... şi răspunsurile la toate aceste întrebări n-ar fi mulţumit decât o mică parte din aprinsa ei sete de a şti şi ar fi lăsat să dăinuie aproape tot ce era nedesluşit şi minunat în înflăcărata ei închipuire despre viaţa oraşelor.

Rămase tăcută totuşi, temându-se să spună ceva ce-ar fi semănat cu un început de făgăduială. Lorenzo o privi îndelung, mergând alături de ea prin zăpadă, şi nu ghici nimic din ce se petrecea în inima ei.

— Nu vrei, Maria? Nu simţi niciun pic de prietenie pentru mine, ori încă nu te poţi hotărî?

Cum ea continua să tacă el se agăţă de această ultimă presupunere, de teama unui refuz definitiv.

— Desigur nu e nevoie să-mi răspunzi numaidecât. Nu e prea mult de când ne cunoaştem... Dar gândeşte-te la ce ţi-am spus. Am să mă întorc, Maria. E o călătorie lungă şi care costă scump; dar tot o să mă întorc. Şi dacă vei chibzui bine, vei vedea că nu se află om prin părţile astea, cu care să poţi înfiripa un cămin, cum ai face-o cu mine. Pentru că, dacă mă iei de bărbat, o să trăim ca lumea, în loc să ne omorâm îngrijind vitele şi râcâind pământul prin locuri pustii...

Se înapoiară. Lorenzo mai vorbi un timp despre călătoria ce-l aştepta, despre State, unde primăvara sosise între timp, despre lucrul din belşug şi bine plătit, pe care-l adevereau hainele elegante şi înfăţişarea sa sănătoasă. Apoi plecă, şi Maria, care-şi ferise ochii din faţa alor săi, se

aşează lângă fereastră şi privi noaptea şi zăpada cum coboară împreună, gândindu-se la marea ei durere.

XIII

Nimeni n-o întrebă nimic nici în seara aceea, nici în serile următoare, însă vreunul de-ai casei trebuie să-i fi suflat ceva lui Eutrope Gagnon despre vizita lui Lorenzo Surprenant şi despre văditele lui planuri, căci, a doua duminică, Eutrope veni, la rândul său, după-masă şi Maria ascultă o a doua mărturisire de dragoste.

François Paradis coborâse în toiul verii, dintr-un tărâm plin de taină, de pe râurile de sus. Amintirea cuvintelor lui simple se amestecase de mult cu cea a soarelui strălucitor, cu a afinelor coapte, cu a celor din urmă flori de carpen, veştejindu-se prin hăţişuri. După el, Lorenzo Surprenant adusese o altă nălucire îmbietoare: irizarea minunatelor cetăţi depărtate şi a vieţii pe care i-o propunea, bogată în minunăţii necunoscute. Eutrope Gagnon, când vorbi, la rându-i, o făcu sfios, cu un fel de umilinţă şi, parcă, descurajat dinainte, înţelegând că el n-avea de oferit nimic ispititor.

Îi ceruse Mariei, cu îndrăzneală, să iasă să se plimbe cu el; însă, după ce îmbrăcaseră mantăile şi deschiseră uşa, văzură că ningea. Maria se oprise în cerdac, şovăitoare, cu o mână pe clanţă, prefăcându-se că se întoarce; şi el, de frică să nu-i scape prilejul, prinse a-i vorbi de îndată, grăbindu-se, ca şi cum s-ar fi temut să nu-i rămână ceva nespus.

— Dumneata ştii bine că te socot prietenă, Maria. Nu ţi-am vorbit încă; mai întâi pentru că pământul meu nu era gata ca să putem trăi pe el omeneşte, cum se cade, noi amândoi, şi, apoi, fiindcă am ghicit că-l aveai mai drag pe François Paradis. Dar, fiindcă el a murit, iar cavalerul ăsta din State umblă după dumneata, mi-am spus că ar trebui să-mi încerc norocul şi eu...

Zăpada cobora în fulgi deşi; se prăvălea din cerul cenuşiu, roia într-o fluturare albă în faţa nesfârşitei fâşii întunecate a pădurii, apoi se adăuga omătului ce se strânsese pe pământ în cele cinci luni de iarnă.

— De bună seamă nu-s bogat; dar am două loturi pe numele meu, plătite până-ntr-un cent şi dumneata ştii că-i loc de frunte. Am să mai lucrez pe el toată primăvara, am să scot rădăcinile de pe bucata cea întinsă de sub colnic, am să fac garduri zdravene şi, până în mai, o să am destul pământ. gata de semănat. Am să semăn 130 de baniţe[27], Maria... 130 de baniţe de grâu, orz şi ovăz fără să mai pun la socoteală un pogon de fâneaţă pentru vite. Sămânţa o s-o cumpăr din Roberval şi o s-o plătesc cu bani gheaţă... Am bani puşi de-o parte, totu-i pregătit, o să achit peşin fără un cent datorie la nimeni şi, dacă avem un an obişnuit, o să fie o recoltă straşnică... aşa că socoteşte Maria, 130 de baniţe de sămânţă, în pământ bun! Şi, peste vară, înainte de vremea fânului, apoi între fân şi seceriş, o să fie un timp minunat tocmai bun să-ţi ridici o căsuţă cu mult dichis, trainică şi călduroasă, toată din molid roşu. Am tot lemnul pregătit, tăiat, făcut stive înapoia şurii; o să mă ajute fratele şi poate şi Esdras şi Da'Bé, când se vor întoarce. La iarnă am să urc la şantiere, cu un cal şi o să mă înapoiez la primăvară cu nu mai puţin de două sute piaştri în buzunar, precis. Atunci, dacă ai avea bunătatea să mă aştepţi, ar fi timpul...

Maria sta sprijinită de uşă cu o mână pe clanţă, ferindu-şi ochii. Asta era tot ce avea să-i facă plocon Eutrope Gagnon: să aştepte un an, apoi să ajungă nevasta lui şi să-şi urmeze viaţa de acum într-o altă casă de lemn, pe un alt pământ, defrişat doar pe jumătate... Să ai grija casei, să te ocupi de masa de toate zilele, să mulgi vacile, să faci grajdul lună când lipseşte bărbatul de-acasă, să lucrezi poate şi în câmp, fiindcă vor fi numai ei doi şi ea e voinică. Să-ţi petreci serile cu vârtelniţa, ori să dregi haine vechi... să furi câteodată o jumătate de oră de odihnă, vara, aciuată pe

[27] În original, *minot* – veche măsura de capacitate, echivalentă cu 39,36 l

prag, în faţa ogorului încercuit de uriaşa pădure întunecoasă; sau, iarna, să topeşti cu răsuflarea florile de gheaţă de pe geam şi să te uiţi cum cade zăpada pe întinsul alb şi peste pădure. Pădurea... mereu pădurea, de nepătruns, duşmănoasă, plină de taine groaznice, închisă împrejurul lor ca un pumn cumplit, pe care va trebui să-l desfacă puţin câte puţin, puţin câte puţin, an de an, dobândind câteva pogoane în plus primăvara şi toamna, an de an, în cursul unei vieţi întregi, şterse şi chinuite.

Nu, nu vroia să trăiască în felul acesta.

— Ştiu prea bine că o să fie de muncit zdravăn la început, urmă Eutrope, dar dumneata eşti voinică, Maria, şi obişnuită cu lucrul, şi eu la fel. Totdeauna am lucrat din răsputeri; nimeni n-a putut spune vreodată despre mine că aş fi leneş, şi dacă ţi-ar fi voia să te căsătoreşti cu mine, ar fi plăcerea mea să muncesc ca un bou toată ziua ca să avem un pământ frumos şi să ajungem la bunăstare înainte de-a fi bătrâni. Eu nu pun pe limbă pic de băutură, Maria, şi te-aş iubi mult...

Glasul îi tremură şi întinse mâna spre clanţă, poate pentru a-i lua mâna, poate pentru a o împiedica să deschidă uşa şi să se întoarcă înainte de a-i fi dat răspunsul.

— Prietenia ce-o am pentru dumneata... asta nu se poate spune...

Ea tot nu răspundea nimic. Pentru a doua oară, un tânăr îi vorbea de dragoste şi punea în mâinile ei tot ce avea să dea şi, pentru a doua oară, asculta şi rămânea mută, încurcată, salvându-se de stângăcie doar prin neclintire şi tăcere. Fetele de prin oraşe ar fi găsit-o nepricepută; dar ea nu era decât simplă şi sinceră şi apropiată de natură, în alte vremuri, înainte ca lumea să fi ajuns complicată ca acum, fără îndoială, tinerii, pe jumătate nestăpâniţi, pe jumătate sfioşi, se apropiau de vreo fată cu şolduri largi şi pieptul puternic, pentru a oferi şi cere, şi de fiecare dată, când natura nu vorbea destul de poruncitor într-însa, negreşit că ea îi asculta în tăcere, dând mai puţină ascultare vorbelor lor decât unei voci lăuntrice şi pregătindu-şi gestul de

îndepărtare, ce o apăra împotriva oricărei cereri prea înfocate. Cei trei îndrăgostiţi de Maria Chapdelaine nu fuseseră atraşi de cuvintele ei iscusite sau plăcute, ci de frumuseţea trupului ei şi de ceea ce presimţeau doar despre inima ei curată şi cinstită. Când îi vorbiseră de dragoste ea rămăsese asemeni sieşi, răbdătoare, liniştită, tăcută şi ăsta era lucru firesc, iar ei o iubeau cu atât mai mult.

— Acest cavaler din State a venit să-ţi îndruge vorbe frumoase, dar nu trebuie să-l lăsăm să te ia...

El prinse gestul ei, abia schiţat, de împotrivire şi vorbi mai smerit.

— Oh! Dumneata eşti cât se poate de liberă, cum e şi firesc; eu n-aş avea nimic de spus împotriva lui... Dar ar fi mai bine să rămâi aici, Maria, printre oamenii ca dumneata...

Printre fulgii care cădeau, Maria privea singura clădire de bârne, pe jumătate şură, pe jumătate grajd, pe care tatăl şi fraţii o ridicaseră cu cinci ani în urmă, şi o găsea urâtă şi sărăcăcioasă, acum, când începuse să-şi închipuie clădirile minunate din oraşe. Înăuntru cald şi putoare, pământul acoperit cu gunoaie şi paie murdare; într-un colţ, pompa, greu de pus în mişcare şi care scrâşnea aşa de puternic; pe-afară totul pustiit, răscolit de vântul îngheţat, pălmuit de zăpada necurmată; aceasta era viaţa ce-o aştepta, dacă-l lua în căsătorie pe Eutrope Gagnon; o viaţă de muncă grea, mitocănoasă într-un ţinut posomorât şi sălbatic. Dete din cap:

— Nu-ţi pot spune nimic, Eutrope, nici da, nici nu; nu acum... N-am făgăduit nimănuia nimic. Trebuie să aşteptăm.

Era mai mult chiar decât îi spusese lui Lorenzo Surprenant, şi, totuşi, Lorenzo plecase plin de încredere, iar Eutrope simţi că-şi încercase norocul şi că pierduse. Se îndepărtă, singur, prin zăpadă; ea intră în casă.

Martie se risipea în zile întunecate; un vânt rece împingea de la un capăt la altul al cerului nori cenuşii sau mătura zăpada; trebuia să cercetezi calendarul, dăruit de

un negustor de grâne din Roberval, ca să înţelegi că se apropie primăvara.

Zilele ce urmară fură pentru Maria asemănătoare zilelor de altădată; aceleaşi îndatoriri, îndeplinite în acelaşi chip; însă serile erau deosebite – un efort de gândire chinuitor. Fără îndoială părinţii ghiciseră ce se întâmplase; însă, respectându-i tăcerea, nu-i dădeau sfaturi şi ea nu le cerea. Avea conştiinţa că doar ei i se cuvenea să facă alegerea şi să-şi hotărască viaţa, şi se simţea asemenea unei eleve scoasă la lecţie, pe o platformă, în faţa unor ochi atenţi asupra ei, cu îndatorirea de a dezlega, fără ajutor, o problemă grea.

Asta se petrecea astfel: când o fată ajungea la o anumită vârstă, devenea plăcută la vedere, sănătoasă şi voinică, îndemânatică la toate treburile casei şi ale pământului, flăcăii îi cereau mâna. Şi ea trebuia să spună „Da” acestuia, „Nu”, celuilalt...

Dacă François Paradis nu s-ar fi dus, fără întoarcere, în pădurile pustii, totul ar fi fost uşor. Ea n-ar fi mai trebuit să se întrebe ce avea de făcut: ar fi mers drept spre el, îmboldită de o putere nestăpânită şi înţeleaptă, tot atât de încredinţată că face bine, ca un copil când se supune părinţilor. Însă el plecase şi n-avea să se mai întoarcă, să-şi ţină făgăduiala, nici în primăvară, nici mai târziu, şi monseniorul preot din Saint-Henri o oprise să continue, printr-o neîntreruptă mâhnire, aşteptarea.

Oh! Dumnezeule! Ce lucru minunat fusese începutul acelei aşteptări! Ceva se umfla şi i se deschidea în inimă, săptămână de săptămână, ca un snop bogat ale cărui spice se coc, şi o mare bucurie venea spre ea dansând... Nu, era ceva mai viu şi mai puternic decât asta. Era asemenea unei flăcări înalte – lumină întrezărită într-un ţinut întunecat, pe înserate, o făgăduială strălucitoare, spre care mergi, uitându-ţi lacrimile numai cu o clipă înainte gata să te podidească, spunând sfidător: „Ştiam eu bine... Ştiam bine că există undeva, pe lume, şi asta.” Da, se sfârşise. Acum, trebuia să se prefacă, să se poarte ca şi cum n-ar fi văzut nimic, şi să-şi caute cu greu drumul, şovăind în ţinuturi

jalnice fără vreo nălucire îmbietoare.

Bătrânul Chapdelaine şi Tit'Bé fumau fără să scoată o vorbă, aşezaţi lângă sobă; mama împletea ciorapi; Câinele, culcat pe burtă, cu capul între labele întinse, clipea liniştit din ochi, bucurându-se de căldura minunată. Télesphore adormise cu catehismul deschis pe genunchi şi micuţa Alma-Rose, încă trează, şovăia de câteva minute între dorinţa de a atrage luarea-aminte asupra leneviei de neiertat a fratelui şi ruşinea unei asemenea trădări...

Maria plecă ochii, îşi reluă lucrul şi-şi urmări mai departe gândul confuz şi naiv.

Când o fată nu se simte, sau nu mai simte, marea şi tainica putere ce o împinge spre un băiat anume, deosebit de alţii, ce altceva ar trebui s-o călăuzească? Ce-ar trebui să caute în măritiş? Să aibă, negreşit, o viaţă frumoasă, să-şi facă un trai fericit...

Părinţii ar fi preferat să-l ia în căsătorie pe Eutrope Gagnon – o ştia –, mai întâi pentru că astfel ar fi rămas pe lângă dânşii, şi apoi, fiindcă viaţa de ţară era singura pe care o cunoşteau şi pe care şi-o închipuiau, fireşte, mai presus de toate celelalte. Eutrope era un băiat cumsecade, îndrăzneţ şi liniştit, şi o iubea; însă Lorenzo Surprenant o iubea şi el; era la fel de cumpătat, de muncitor; într-un cuvânt, rămăsese canadian, deopotrivă cu oamenii de aici; apoi mergea la biserică... Şi-i aducea în dar o lume ameţitoare, vraja oraşelor; o scăpa de copleşeala câmpiei îngheţate şi a pădurilor întunecoase...

Nu se putea însă hotărî să spună: „Am să mă căsătoresc cu Lorenzo Surprenant", dar alegerea era făcută. Viscolul ucigător, care-l ţinuse pe François Paradis sub zăpadă, la rădăcina vreunui trist chiparos, o făcuse, cu aceeaşi lovitură şi pe Maria să simtă toată jalea şi străşnicia ţinutului în care locuia şi-i insuflase ură faţă de iernile de la nord, faţă de pământul alb, faţă de singurătate, faţă de nesfârşitele păduri neomeneşti, unde toţi arborii au înfăţişarea copacilor din cimitir. Dragostea – adevărata dragoste trecuse pe lângă ea... O văpaie înaltă, fierbinte şi luminoasă care se stinsese pentru totdeauna. Din toată

iubirea ei rămăsese un dor – şi începuse să jinduiască, ca o despăgubire şi ca un leac după strălucirea orbitoare a unei vieţi depărtate în limpezimea palidă a oraşelor.

XIV

Într-o seară de aprilie, mama Chapdelaine nu voi să se aşeze la masă împreună cu ceilalţi la ora cinei.

— Mă doare trupul şi nu mi-e foame, spuse ea. Cred că m-am cam căznit azi ridicând sacul cu făină să fac pâine; simt ceva în spate care mă trage... şi nu mi-e foame.

Nimeni nu răspunse.

— Oamenii... care duc o viaţă uşoară sunt gata să se îngrijoreze de îndată ce la vreunul dintre ei mecanismul omenesc se mai strică; dar cei ce trăiesc pe bucata lor de pământ au ajuns să găsească aproape firesc ca, uneori aspra lor îndeletnicire să-i obosească peste măsură şi vreo fibră din trupul lor să plesnească. În timp ce tatăl şi copiii mâncau, mama Chapdelaine stătea nemişcată pe scaunul ei lângă sobă. Gâfâia şi faţa-i grăsulie arăta rău.

— Am să mă culc, spuse ea, numaidecât. Un somn zdravăn şi, mâine dimineaţă, am să fiu bine, nici vorbă. Tu să coci mai departe, Maria.

A doua zi, într-adevăr, se sculă la ora obişnuită; însă, pe când pregătea aluatul pentru clătite, durerea o doborî şi trebui să se întindă din nou. Se opri o clipă lângă pat, ţinându-se cu amândouă mâinile de şale şi se încredinţă că treburile zilei vor fi făcute.

— Să le dai de mâncare bărbaţilor, Maria. Şi tata o să te ajute să mulgi vacile, dacă vrei. Eu nu sunt bună de nimic în dimineaţa asta.

— Bine, mamă, bine, răspunse Maria. Odihneşte-te în linişte; n-o să ne fie prea greu.

Timp de două zile stătu culcată, supraveghind din pat viaţa casnică, dând sfaturi.

— Nu te mai frământa îi spunea necontenit bătrânul. Nu-i nimic de făcut prin casă, afară de cele obişnuite şi Maria e

cum nu se poate mai vrednică, pe legea mea! Nu mai e copilă; e la fel de pricepută ca şi tine. Stai acolo şi să nu mişti un deget, stai tihnit şi nu te mai învârti tot timpul între pături c-ai să-ţi înrăutăţeşti boala.

A treia zi nu se mai gândi la treburile casei şi prinse să se vaite.

— Oh, Dumnezeule! gemea. Mă doare trupul şi-mi arde capul. Am să mor!.

Tatăl Chapdelaine încercă s-o îmbărbăteze glumind:

— Ai să mori când o vrea Dumnezeu să mori şi, după părerea mea, încă n-a venit vremea. Ce-o să facă el cu tine? Raiul e ticsit de femei bătrâne, pe când noi avem pe aici numai una şi vrem să ne mai bucurăm de ea încă multă vreme.

Dar începu să se neliniştească şi se sfătui cu fiică-sa.

— Aş pune calul la sanie şi-aş întinde-o la Pipe, propuse el. Poate găsesc la prăvălie leacuri pentru boala asta; ori am să vorbesc cu monseniorul preot şi el mi-o spune ce-i de făcut.

Înainte însă de a fi luat vreo hotărâre înnoptă şi Tit'Bé care-l ajutase pe Eutrope Gagnon să-şi taie lemnele cu fierăstrăul se întoarse şi-l aduse cu el şi pe vecin.

— Eutrope are un leac, spuse el.

Se strânseră toţi în jurul lui Eutrope care scoase dintr-un buzunar şi deschise încet o cutioară de tablă.

— Iacă ce am, făcu el cu o oarecare îndoială. Astea-s hapuri. Când l-au durut rinichii pe frate-meu – sunt vreo trei ani de atunci – a văzut într-o gazetă un anunţ pentru pilulele astea, care spunea el, sunt minunate; atunci a trimis bani pentru o cutie. El spune că-i un leac bun. Boala nu i-a trecut numaidecât, cum e şi firesc; dar el zice că-i o doftorie cum rar se află. Vine din State...

Câteva clipe priviră cu de-amănuntul, fără să scoată o vorbă, cele câteva buline cenuşii ce se rostogoleau ici-colo pe fundul cutiei. Un leac... pregătit de cine ştie ce om îndopat cu ştiinţă, în ţări depărtate... Îi ţinea aplecaţi acelaşi respect nedesluşit, pe care-l insuflă indienilor băutura din ierburi culese într-o noapte cu lună plină, şi

descântate de vraciul tribului.

Maria întrebă cu un glas şovăitor:

— Oare rinichii s-o doară?

— După câte-mi spune Tit'Bé, mă gândisem că asta-i.

Tatăl Chapdelaine făcu un gest de îndoială.

— După cum zice ea, a ridicat în silă sacul cu făină, şi acum, iacă, o doare în tot trupul. Nu se poate şti...

— Gazeta care vorbea de leacul ăsta, reîncepu Eutrope Gagnon, spunea cam aşa: că lumea care cade bolnavă şi pătimeşte are ceva la rinichi; şi pentru rinichi pilulele astea sunt ceva de calitatea întâi. O spunea gazeta; şi fratele meu la fel.

— Chiar de n-ar fi tocmai pentru boala asta, vorbi Tit'Bé cu o înfăţişare respectuoasă, e totuşi un leac...

— Hotărât, suferă; n-o putem lăsa aşa...

Se apropiară de patul în care bolnava gemea şi răsufla zgomotos; din când în când încerca să se mişte şi, imediat, se pornea pe vaiete ascuţite.

— Eutrope ţi-a adus o doctorie, Laura.

— Nu cred de loc în leacurile voastre, răspunse ea între două vaiete.

Privi totuşi cu interes bulinele cenuşii, ce se tot învârteau fără oprire în cutia de tablă ca şi cum ar fi fost însufleţite de o viaţă supranaturală.

— Fratele meu le-a încercat, acum vreo trei ani, când îl durea aşa de tare rinichii, că aproape nici nu mai putea să lucreze, şi a spus că asta i-a făcut bine. Oh! Vă încredinţez, e un leac bun, doamnă Chapdelaine!

Pe măsură ce vorbea, şovăiala de la început îi pierea şi se simţea năpădit de o nesfârşită încredere.

— Asta o să vă tămăduiască, negreşit, doamnă Chapdelaine, tot aşa de sigur pe cât de sigur e că-i în cer un Dumnezeu milostiv. E un leac, clasa întâi: a fost trimis fratelui meu anume din State. Vă garantez că n-o să găsiţi un leac mai bun ca ăsta în prăvălia din Pipe.

— N-ar putea să-i facă mai rău? întrebă Maria cu o urmă de teamă. N-o fi vreo otravă, ori altceva de soiul ăsta?

Toţi bărbaţii se împotriviră în cor, cu un fel de mânie.

— Să-ţi fie rău din nişte hăpuşoare, nu mai mari ca atâtica!

— Fratele meu a mâncat aproape o cutie, şi spune că i-au făcut bine.

Când plecă, Eutrope lasă pilulele acolo; bolnava încă nu se înduplecase să le ia, dar împotrivirea scădea.

Pe la miezul nopţii înghiţi două, alte două dimineaţa şi, în ceasurile ce urmară, toată lumea aştepta cu încredere ca vraja leacului să-şi arate efectul. Dar, spre amiază, trebuiră să se plece în faţa unei situaţii vădite: suferinţa era tot mai mare şi bolnava nu înceta să se vaite. Seara cutia era goală şi, când căzu noaptea, gemetele bolnavei umplură casa de tristeţe şi îngrijorare, mai ales acum, când nu mai aveau vreo doctorie în care să mai poată nădăjdui.

Maria se sculă de două, trei ori, înduioşată de gemetele tot mai jalnice; de fiecare dată o găsea pe maică-sa nemişcată, într-o neclintire ce părea că-i înteţeşte suferinţa şi că-i înţepeneşte trupul ceas după ceas, şi plângând din ce în ce mai tare.

— Ce mai faci, mamă? întrebă Maria. Îţi merge mai bine?

— Oh, Dumnezeule, cât sufăr! Cât sufăr! răspundea bolnava. Nu mă mai pot mişca deloc, toate mă dor. Dă-mi apă rece, Maria, mor de sete.

Îi dete să bea; în cele din urmă o încolţi teama.

— Nu-i bine să bei atâta apă, mamă. Cearcă de mai rabdă un timp, cât de sete ţi-o fi.

— Nu mai pot să îndur... Setea, şi apoi durerea asta în tot trupul, şi capul care-mi arde... Dumnezeule! De bună seamă, am să mor.

Puţin înaintea zorilor aţipiră amândouă; curând însă Maria se trezi, scuturată de umăr de bătrân care-i vorbea în şoaptă:

— Înham calul, spuse el. Am să mă reped la Mistock să caut un doctor şi trecând prin Pipe am să vorbesc şi cu monseniorul preot. Ţi se rupe inima s-o auzi văitându-se aşa...

Cu ochii deschişi în lumina palidă a zorilor, Maria asculta zgomotele plecării: poarta grajdului izbindu-se de perete,

copitele calului sunând înăbuşit pe podina potecii, „Haide! Dă-i drumul! Dă-i drumul! Hei! Ho!” Apoi, clinchetul zurgălăilor la trăsură. În tăcerea care urmă, bolnava gemu de două, trei ori prin somn. În lumina tulbure care umplea casa, Maria urmărea în gând drumul şi încerca să socotească distanţele. De la ei până-n sat, la Honfleur, opt mile. De la Honfleur la Pipe, şase. La Pipe, tatăl va vorbi cu monseniorul paroh şi apoi îşi va urma drumul spre Mistock. Îşi îndreptă greşeala, înlocui vechiul nume indian pe care îl foloseau localnicii, cu numele oficial, cel cu care-l botezaseră preoţii: Saint-Coeur-de-Marie... De la Pipe la Saint-Coeur-de-Marie... alte opt mile. Opt şi cu şase, şi cu încă opt... Se încurcă, şi spuse în şoaptă.

— Oricum, e departe. Şi drumurile or fi rele.

Şi, dintr-o dată, simţi o spaimă groaznică gândindu-se la singurătatea aceasta în care trăiau şi de care altădată nici nu se sinchisea. E plăcută singurătatea când toată lumea e zdravănă şi voioasă şi n-are nevoie de ajutor; dar se întâmplă un mic necaz, vreo boală, şi atunci pădurea din jur pare că-şi strânge asupră-le pumnul duşmănos, ca să-i lipsească de ajutoarele oamenilor; pădurea şi tovarăşii ei: drumurile proaste, în care caii se înfundă până la piept, furtunile cu zăpadă în plin aprilie...

Maică-sa încercă să se întoarcă în somn, se deşteptă scoţând un ţipăt de durere înfiorător şi prinse să geamă fără întrerupere. Maria se ridică şi se aşează lângă ea, gândindu-se la ziua lungă care începea, şi pe care avea s-o înfrunte singură, fără vreun sfat sau ajutor.

Şi ziua nu fu decât un vaiet continuu, tărăgănat: un vaiet fără sfârşit, care se ridica din patul bolnavei şi umplea strâmta casă de lemn. Din timp în timp se amesteca în această jelanie câte-un zgomot din casă: farfuriile ciocnite între ele, uşiţa sobei de tuci deschisă cu câte-un pocnet: paşi pe duşumea, Tit’Bé intrând binişor înăuntru, îngrijorat şi stângaci, să mai afle veşti.

— Îi merge mai bine?

Maria clătina din cap. Rămâneau amândoi nemişcaţi câteva clipe, privind forma neclintită a trupului sub păturile

de lână brumărie, ascultând; pe urmă Tit'Bé ieşea iar ca să-şi vadă de măruntele treburi de-afară; Maria isprăvea de rânduit casa şi apoi începea iar aşteptarea răbdătoare, pe care gemetele tot mai ascuţite o întrerupeau ca nişte mustrări.

Din ceas în ceas relua socoteala timpului şi a distanţei.

— Trebuie să fi ajuns aproape de Saint-Coeur-de-Marie... Dacă medicul e acolo, au să lase caii să se odihnească vreo două ore şi-au să pornească împreună. Însă drumurile trebuie să fie păcătoase; primăvara, pe vremea asta, e uneori imposibil de trecut...

Şi puţin mai târziu:

— Cred c-au pornit; se prea poate ca, trecând prin Pipe, să se oprească pe la monseniorul preot, sau, poate, el o fi pornit de îndată ce-a aflat, fără să-i mai aştepte. Poate că soseşte din clipă în clipă.

Însă noaptea se apropia fără vreo schimbare; spre ora şapte abia se auziră clopoţeii afară. Erau tatăl Chapdelaine şi medicul. Ultimul intră singur în casă, îşi puse săculeţul pe masă şi prinse să-şi scoată blana mormăind:

— Cu drumuri ca astea nu-i puţin lucru să alergi la bolnav. Şi dumneavoastră v-aţi ascuns, după cât se pare, în pădure, cât aţi putut mai departe. Pe legea mea! Aţi putea muri cu toţii, înainte de-a apuca cineva să vă vină în ajutor.

Se încălzi câteva clipe la sobă, apoi se apropie de pat.

— Păi bine, măicuţă, te-ai aşternut pe bolit, ca boierii?

Dar după ce-o examină puţin încetă să glumească.

— E bolnavă de-a binelea, cred!

Vorbea fără prefăcătorie, ca ţăranii; bunicul şi tatăl lui munciseră pământul; şi el chiar, nu-şi părăsise locurile de baştină decât atâta timp cât îşi făcuse studiile la Québec, printre alţi băieţi, mai toţi ca şi el nepoţi, dacă nu fii, de plugari, cu apucături aspre, vorbă domoală. Era înalt şi solid, cu mustaţa sură, o figură greoaie care păstra mereu un aer de stingherealã, curmat brusc de veştile rele pe care le tot auzea şi de care trebuia, de fiecare dată, să se prefacă că-i e milă.

Între timp tatăl Chapdelaine deshămase şi îngrijise de

cal, apoi intrase şi el în casă. Se aşezase la o depărtare cuviincioasă, împreună cu copiii, în timp ce medicul îşi îndeplinea rânduielile meseriei. Gândeau toţi:

„Acum o să vadă ce are şi o să-i dea leacuri minunate...”

Însă când isprăvi de examinat, în loc să alerge numaidecât la băuturile fermecate din săculeţ, doctorul rămase şovăitor şi se apucă să le pună întrebări fără sfârşit. Cum începuse şi mai ales de ce se plângea... Dacă mai suferise vreodată de boala asta... Răspunsurile nu prea păreau să-l lămurească; atunci o întrebă pe bolnava însăşi, însă nu căpătă de la ea dècât lămuriri şi mai nedesluşite şi vaiete.

— Dacă-i la mijloc numai vreo opintire la care şi-o fi pus puterea, făcu el în cele din urmă, se va vindeca singură; să stea doar în pat fără să se mişte. Dacă însă e vreo vătămare înăuntrul trupului, la rinichi ori în altă parte, poate să fie rău.

Dar simţind numaidecât, nelămurit, că nesiguranţa lui îi dezamăgeşte pe Chapdelaine, vru să-şi recâştige iar consideraţia în ochii lor.

— Leziuni interne – e grav, şi fără leac. Nici cel mai mare savant al lumii nu v-ar putea spune mai cu de-amănuntul ca mine. Trebuie să aşteptăm... Dar poate să nu fie asta.

Începu iar s-o cerceteze şi dete din cap.

— As putea să-i dau ceva care să-i mai aline suferinţa...

Săculeţul de piele îşi dezvălui, în sfârşit, tainicele sticluţe: cincisprezece picături dintr-o doftorie gălbuie în două degete de apă, pe care bolnava, sprijinită, le bău cu multe vaiete. După asta nu le mai rămânea decât să aştepte; bărbaţii îşi aprinseră lulelele şi doctorul, încălzindu-şi picioarele la sobă, vorbi despre ştiinţa şi vindecările lui.

— Boli ca asta, spuse el, despre care nu se ştie prea bine ce-s, sunt mai înşelătoare pentru un medic decât o treabă serioasă, – ca pneumonia, ori, mai degrabă, febra tifoidă. Trei sferturi din oamenii de prin părţile astea, afară de cei care mor de bătrâneţe, sunt ucişi de aceste două boli. Ei bine, febra tifoidă şi pneumonia le vindec în toate lunile. Îl cunoaşteţi prea bine pe Viateur Tremblay, directorul poştei

din Saint-Henri.

Părea puţin jignit de faptul că mama Chapdelaine fusese lovită de-o boală necunoscută, cu diagnostic anevoios, şi nu de una din cele două boli, pe care le trata cu mult succes, şi povesti cu de-amănuntul cum îl vindecase pe directorul poştei din Saint-Henri. De-aici vorba se-ntinse şi luară în dezbatere toate ştirile de prin comitat, veşti care fac înconjurul lacului Saint-Jean, duse din casă în casă, şi sunt de-o mie de ori mai interesante decât foametea sau războaiele, pentru că se referă întotdeauna la prieteni sau rude şi, în acest ţinut, toate relaţiile de rudenie se respectă, minuţios, în ciuda distanţelor.

Mama Chapdelaine încetă să se mai vaite şi păru că aţipeşte. Medicul chibzui deci că făcuse ce se aştepta de la dânsul, cel puţin pentru o seară, îşi curăţă pipa şi se sculă.

— Am să dorm la Honfleur, spuse el. O fi zdravăn calul dumitale să mă ducă până acolo, eh? Nu-i nevoie să vii şi dumneata; cunosc drumul. Am să mân la Ephrem Surprenant şi am să mă întorc mâine înainte de amiază.

Tatăl Chapdelaine stete la îndoială câteva clipe, gândindu-se că bătrânul său cal avusese o zi grea; dar nu răspunse şi ieşi să-l mai înhame o dată la trăsură. Peste câteva minute, omul de ştiinţă plecase şi familia se găsi iar singură, ca de obicei.

O linişte desăvârşită umplu casa. Fiecare gândi, cu un simţământ de uşurare: „Bun leac, în felul lui, i-a mai dat! Nu se mai vaită...” Însă, abia trecuse o oră, şi bolnava ieşi din toropeala în care o scufundase prea slabul leac adormitor, încercă să se întoarcă şi scoase un ţipăt. Toţi se sculară din nou, adânc mâhniţi şi se înşirară pe lângă pat: ea deschise ochii şi, după câteva strigăte îngrozitoare, începu să plângă cu hohote.

— Oh, Samuel! E hotărât! Am să mor!

— Nici pomeneală! Nu-ţi mai face gânduri din astea!

— Îţi spun că am să mor! O simt, şi doctorul cela e un mare prostănac care habar n-are ce să facă. Nu-i în stare să spună, măcar ce boală am, şi leacul pe care mi l-a dat n-a fost un leac acătării: nu m-a vindecat. Îţi spun că am să

mor.

Rostea toate astea cu un glas prăpădit, întretăiat de gemete, în timp ce lacrimi i se scurgeau pe obrajii plini. Bărbatul şi copiii o priviră dărâmaţi. Groaza morţii năpădi casa. Atunci se simţiră rupţi de restul lumii, fără apărare, neavând nici măcar cal, ca să caute un ajutor mai departe, şi ochii li se umeziră, în timp ce tăceau şi stăteau neclintiţi, încremeniţi ca în faţa unei trădări.

Între timp sosi Eutrope Gagnon.

— Şi eu, care mă gândeam c-o s-o găsesc aproape înzdrăvenită, făcu el. Aşadar, doctorul ăsta...

— Doctorul ăsta nu-i bun de nimic, şi am să i-o spun deschis! A venit aici, i-a dat un flecuşteţ de doftorie de pe fundul unei ceşti şi s-a dus să se culce în sat ca şi cum şi-ar fi meritat banii. Mi-a obosit doar calul; atât a făcut; dar n-o să aibă un cent de la mine, nimic, nimic...

Eutrope clătină din cap şi spuse cu o înfăţişare serioasă:

— Nu mai am nicio nădejde în medici. Dacă ne-am fi gândit să căutăm un îndreptător de oase, cum ar fi Tit'Sébe, din Saint-Felicien...

Toate feţele se întoarseră spre dânsul şi lacrimile se opriră:

— Tit'Sébe, făcu Maria. Socotiţi că-i bun pentru boli din astea?

Eutrope şi tatăl Chapdelaine îşi arătară încrederea în acelaşi timp:

— Tit'Sébe vindecă lumea; nu-ncape îndoială. N-a trecut el prin şcoli, dar tămăduieşte oameni.

— Aţi auzit destul vorbindu-se de Nazaire Gaudreau care căzuse de sus, de pe zidăria unei clădiri şi care-şi zdrobise mijlocul... Medicii au venit să-l vadă: s-au priceput doar să-i spună numele latinesc al bolii, şi, apoi, că o să moară. Atunci au trimis să-l caute pe Tit'Sébe şi el l-a vindecat.

Cunoşteau toţi, din faima numelui, pe tămăduitor, şi nădejdea se născu din nou.

— Tit'Sébe e un om de ispravă, şi care vindecă lumea... Şi, pe deasupra, e om de înţeles în privinţa banilor. Mergi şi-l cauţi, îi plăteşti timpul şi te pune pe picioare. El doar l-a

meşterit pe micuţul Romeo Boily, după ce fusese făcut zob de-un vagon încărcat cu scânduri.

Bolnava căzuse iar într-un fel de amorţire şi gemea slab, cu ochii închişi.

— Am să merg să-l caut şi să-l aduc, dacă vreţi, spuse Eutrope.

— Dar cu ce cal? făcu Maria. Medicul l-a luat pe Charles-Eugène la Honfleur.

Tatăl Chapdelaine avu un gest de turbare şi sudui printre dinţi:

— Moşneag afurisit!...

Eutrope se gândi câteva clipe şi se hotărî.

— Nu face nimic; oricum, tot m-oi duce. Am să merg până la Honfleur şi acolo voi găsi, nici vorbă, pe unul. care să-mi împrumute un cal şi vreo hodoroagă de trăsură; Raciot, ori, mai degrabă, moş Néron.

— Sunt treizeci de mile de aici până la Saint-Felicien, şi drumurile-s rele.

— Oricum, tot m-oi duce.

Porni numaidecât aproape în fugă, pe zăpadă, gândindu-se la privirea recunoscătoare a Mariei. Ceilalţi se pregătiră pentru noapte, sucind şi răsucind în minte o nouă socoteală a distanţei... Şaptezeci de mile dus şi întors... Şi drumurile proaste... Lampa rămase aprinsă şi, până dimineaţă, bolnava se văită în tăcerea nopţii, când în gemete ascuţite, când într-un gâfâit slăbit. Două ore după ce se luminase de ziuă, medicul şi preotul din Saint-Henri sosiră împreună.

— N-am putut veni mai devreme, lămuri preotul. Dar, oricum, iată-mă, şi trecând prin sat l-am luat şi pe doctor.

Se aşezară lângă pat şi vorbiră în şoaptă; medicul se apucă s-o examineze din nou, dar preotul fu cel care vesti rezultatul.

— Nu se poate spune nimic, făcu dânsul. Nu arată mai rău; însă nu-i o boală obişnuită. Totuşi am s-o spovedesc şi am să-i dau iertarea păcatelor; după asta o să plecăm amândoi şi-o să ne întoarcem poimâine.

Se apropie de pat, în timp ce ceilalţi se aşezară aproape de fereastră. Timp de câteva minute cele două voci îşi

răspunseră, una slăbită de suferinţă şi întreruptă de gemete, cealaltă plină de încredere, serioasă, înceată ca pentru întrebări solemne. După un murmur nedesluşit, urmară gesturile pline de măreţie, capetele se aplecară şi preotul se ridică.

Mai înainte de a pleca, medicul încredinţă Mariei o sticluţă, o dată cu sfaturile:

— Numai dacă pătimeşte grozav, – şi, nu mai mult de cincisprezece picături deodată... Nu-i daţi să bea apă rece...

Ea îi petrecu până la prag, cu sticluţa în mână. În clipa când să se urce în căruţă, preotul din Saint-Henri o luă de-o parte şi, la rândul său, îi spuse câteva cuvinte.

— Medicii fac ce pot, vorbi el în chipul cel mai simplu, dar numai bunul Dumnezeu cunoaşte bolile. Rugaţi-vă şi eu am să oficiez mâine o slujbă pentru ea; da, o slujbă mare, cu cor; ne-am înţeles.

Toată ziua Maria se sili să lupte cu rugăciuni împotriva înaintării de neînţeles a bolii, şi, de câte ori se apropia de pat, o făcea cu nădejdea nedesluşită că s-ar putea întâmpla o minune, că bolnava s-ar opri din gemut, ar aţipi câteva ore şi s-ar trezi vindecată. Dar n-a fost aşa: vaietele se prelungeau şi, spre seară, se schimbară într-un fel de suspin adânc, repetat fără încetare, ce părea că se ridică împotriva unei poveri, ori, mai degrabă, împotriva cotropirii încete a unei otrăvi ucigaşe.

La miezul nopţii sosi Eutrope Gagnon, aducându-l pe Tit’Sébe, îndreptătorul de oase.

Era un om mărunţei, slab, cu o faţă tristă şi ochi foarte blânzi. Ca de fiecare dată când îl chemau la căpătâiul vreunui bolnav, îmbrăcase straiele de zile mari, din postav închis, destul de prăpădite, pe care le purta cu stângăcia ţăranilor gătiţi de duminică. Însă mâinile vânjoase, întunecate, ce trăgeau oasele, aveau gesturi ce insuflau încredere. Ele pipăiră mădularele şi trupul mamei Chapdelaine cu o nesfârşită băgare de seamă, fără a-i smulge un singur strigăt de durere, şi, după asta, rămase mult timp neclintit, aşezat lângă pat, privind-o adânc, cu luare aminte, de parcă ar fi aşteptat să-i vină dintr-o dată

un gând minunat, care să-i arate calea. Însă când vorbi, spuse doar atât:

— Aţi chemat preotul?... A şi venit... Şi când se mai întoarce? Mâine: e bine.

După o nouă tăcere, mărturisi fără înconjur:

— Aici nu pot... E o boală în partea dinăuntru a trupului, pe care n-o cunosc. Dacă ar fi fost vreun accident, nişte oase sfărâmate, le-aş fi vindecat. I-aş fi simţit doar oasele cu mâinile mele, apoi bunul Dumnezeu mi-ar fi dat vreun gând despre ce trebuie făcut, şi aş fi tămăduit-o. Dar asta e o boală de care n-am ştiinţă. Aş putea să-i pun muşte negre pe spate, şi poate aşa i s-ar lua sânge şi ar mai uşura-o pentru un timp. Or, i-aş putea da, mai degrabă, o băutură făcută din rinichi de castor: e bună pentru boli ca astea, e ştiut. Dar, socot că n-ar vindeca-o nici băutura, nici muştele negre.

Vorbea cu atâta bună-cuviinţă şi aşa de sincer, că-i făcea pe toţi să priceapă ce era boala într-un trup omenesc: un fapt natural, misterios şi groaznic, ce se petrece după nişte porţi închise, şi căruia ceilalţi muritori nu i se pot împotrivi decât cu stângăcie, bâjbâind, încrezându-se în semne îndoielnice.

— Dacă bunul Dumnezeu vroieşte, va muri.

Maria prinse a plânge încetişor; tatăl Chapdelaine rămase nemişcat şi mut, cu gura deschisă, nepricepând încă, şi îndreptătorul de oase rostindu-şi sentinţa, îşi aplecă fruntea şi privi îndelung bolnava cu ochii săi plini de milă. Mâinile sale înnegrite, de ţăran, nefolositoare, i se odihneau pe genunchi; gârbovit, puţin aplecat înainte, blând şi mâhnit; părea că urmează cu Dumnezeul său o convorbire mută:

— Tu mi-ai dat darul vindecării oaselor zdrobite, şi am tămăduit; însă nu mi-ai hărăzit darul lecuirii unor boale ca acestea; aşa că sunt silit să las să moară pe această biată femeie.

Pentru întâia oară, urmele adânci pe care boala le săpase pe faţa mamei Chapdelaine părură soţului şi copiilor altceva decât semnele trecătoare ale durerii: pecetea hotărâtoare a descompunerii ce se apropia. Suspinele adânci, ca nişte

horcăieli, ce-i ieşeau din gâtlej, nu mai erau acum o formă conştientă a suferinţii, ci împotrivirea firească şi cea din urmă a unui organism pe care-l sfâşie apropierea morţii. Şi o nouă frică îi pătrunse pe toţi, mai puternică decât teama de a o pierde.

— Credeţi că va muri înainte de a se întoarce monseniorul preot? întrebă Maria.

Tit'Sébe făcu un semn că nu ştie.

— N-aş putea spune... Dacă nu vi-i prea trudit calul aţi face bine să-l căutaţi de cum s-o lumina de ziuă.

Privirile se îndreptară spre fereastra ce se contura ca o placă neagră, şi, de acolo, se întoarseră spre bolnavă. O femeie voinică şi sănătoasă, care acum cinci zile se bucura de o sănătate deplină şi era în toate minţile. Hotărât, n-avea să-şi dea duhul aşa de repede... Dar acum când cunoşteau sfârşitul jalnic şi de neînlăturat, fiece aruncătură de ochi descoperea o schimbare foarte fină, câte-un semn nou, ce făcea din această femeie, întinsă în pat, fără vedere şi ţinând-o numai într-un geamăt, o făptură cu totul deosebită de nevasta şi de mama lor, cum o cunoscuseră de-atâta vreme.

Trecu o jumătate de ceas; tatăl Chapdelaine se sculă brusc, după o nouă privire aruncată spre fereastră.

— Am să pun calul, spuse el.

Tit'Sébe ridică fruntea.

— Tocmai! ai face bine să pui calul la trăsură. Se luminează de ziuă. În felul acesta monseniorul preot o să fie aici pe la amiază.

— Da, am să pun calul, mai spuse o dată tatăl Chapdelaine.

În clipa când să pornească, păru să-şi dea deodată seama că, de fapt, se pregătea să îndeplinească o jalnică şi solemnă însărcinare, mergând după Sfânta-Cuminecătură, care vesteşte moartea, şi stete puţin la îndoială, ca în pragul unei întreprinderi hotărâtoare.

— Am să pun calul!

Se cumpăni de pe-un picior pe celălalt, aruncă o ultimă privire spre bolnavă, şi, în cele din urmă, ieşi.

Ziua sosi şi, peste puţin, se ridică vântul şi prinse a vui în jurul casei.

— Iacă, începe norua, o să fie furtună, spuse Tit’Sébe.

Maria îşi îndreptă ochii spre fereastră şi oftă.

— Şi tocmai acum două zile a nins; o să viscolească, nici vorbă! Drumurile erau şi-aşa proaste; tata şi monseniorul preot or să aibă de furcă!

Îndreptătorul de oase dete din cap.

— Ceva necazuri poate-or avea pe drum, dar tot au să sosească. Un preot care aduce Sfânta Împărtăşanie are putere!

Ochii săi blânzi erau plini de-o credinţă fără margini.

— Are putere un preot, care aduce Sfânta Împărtăşanie, repetă el. Iacă, acum trei ani şi ceva, m-au chemat să îngrijesc un bolnav pe râul Mistassini în jos; am văzut numaidecât că nu-l puteam vindeca; atunci am trimis după un preot. Era noapte şi nu se găseau bărbaţi în casă, dat fiind că chiar tatăl era bolnav, iar copiii erau toţi mărunţei. Atunci m-am dus eu. Ca să ne întoarcem trebuia să trecem râul; gheaţa tocmai cobora – era primăvara – şi încă nu se coborâse nicio luntre pe apă. Noi am dat peste-o şalupă mare, care rămăsese în nisip toată iarna şi, când am încercat s-o punem pe apă, era aşa de cufundată în nisip, şi aşa de grea, că patru oameni n-au putut s-o mişte. Erau acolo Simon Martel, lunganul Lalancette din Saint-Méthode, un altul, nu mi-l mai amintesc, şi eu. Şi noi, tuspatru, gâfâind şi împingând să ne rupem inima, gândindu-ne la acel biet om pe cale să moară ca un păgân pe celălalt mal al apei, nu puturăm urni şalupa aceea nici măcar cu un sfert de palmă. Ei bine, a venit monseniorul preot, a pus mâna pe-o margine a şalupei... atât cât şi-a pus numai mâna pe-o margine... Doar că a spus „Mai daţi-i un brânci”; şi şalupa a pornit aproape singură şi s-a dus spre apă ca o făptură în viaţă. Omul acela bolnav l-a primit pe bunul Dumnezeu cum se cuvine şi a murit ca un creştin, tocmai când se făcea ziuă. Da, are putere un preot!

Maria tot mai ofta; însă inima ei îşi găsise în siguranţa şi în aşteptarea morţii un fel de tristă seninătate. Boala de

neînţeles, neliniştea în legătură cu ceea ce se putea întâmpla erau lucruri împotriva cărora luptai pe dibuite, fără să le prea pricepi, lucruri nedesluşite şi îngrozitoare ca nălucile. Însă în faţa morţii de neînlăturat şi apropiate, ceea ce rămânea de făcut era simplu şi cunoscut de veacuri prin legi care nu pot să greşească. Monseniorul preot venea, fie zi ori noapte, venea de departe, aducând Sfânta Împărtăşanie, prin râurile învolburate ale primăverii, pe gheaţa trădătoare, pe drumurile rele, pline de zăpadă, prin cumplitul viscol, venea fără să lipsească vreodată, într-un alai de minuni; făcea gesturile consfinţite, şi, după asta, nu exista loc pentru îndoială ori teamă: moartea devenea o ridicare pe o treaptă mai înaltă, plină de măreţie, o poartă deschisă spre fericirea desăvârşită, de neînchipuit, a celor aleşi...

Furtuna se ridicase şi zguduia pereţii casei cum tremură pe-o vreme de vijelie geamurile vreunei ferestre. Norua sosea urlând pe deasupra crestelor pădurii întunecate; peste întinderea curăţată şi descoperită ce împrejmuia micile înjghebări din lemn – casa, şura şi grajdul – se prăvălea şi se învârtejea câteva clipe, cumplit, rău, cu învolburări neaşteptate, ce încercau să ridice acoperişul, sau izbind pereţii ca bufnituri de berbec, mai înainte de a porni spre pădure într-o năpustire de ciudă...

Casa de lemn zgâlţâită de la temelie până la hogeag părea că se clatină în aşa chip încât locuitorii ei, auzind urletele şi ţipetele prelungi ale vuitului, simţind de jur-împrejurul lor zdruncinătura izbirii, erau înfricoşaţi, într-adevăr, de grozăvia viforului, neavând acea impresie de adăpost sigur, pe care-o dau solidele case de piatră.

Tit’Sébe privi în jur.

— E zdravănă casa ce-o aveţi aici; aşa cum e, bine încheiată şi călduroasă... Tatăl dumitale cu feciorii au ridicat-o? Da... Tot aşa, dumneavoastră trebuie să aveţi acum de muncit destul...

Vântoasa era aşa de puternică încât nici n-auziră clopoţeii trăsurii, şi, deodată, uşa se izbi de perete şi preotul din Saint-Henri intră aducând Sfânta Cuminecătură

cu amândouă mâinile ridicate. Maria şi Tit'Bé îngenunchiară; Tit'Sébe alergă să închidă uşa, apoi se aşeză şi el în genunchi. Părintele îşi scoase mantaua îmblănită, îşi scoase pălăria acoperită de zăpadă, ce-i cobora până la ochi, şi merse spre patul bolnavei, fără să piardă o clipă, ca aducătorul unei graţieri.

Oh! Deplina încredere! Mulţumirea unei făgăduieli înalte, ce împrăştie ceaţa de temut a morţii! În timp ce preotul săvârşea gesturile îndatinate, şi pe când şoaptele lui se amestecau cu suspinele celei pe moarte, Samuel Chapdelaine şi copiii săi se rugau fără să-şi ridice fruntea, aproape mângâiaţi, lipsiţi de îndoială şi nelinişte, încredinţaţi că tot ce se petrecea acolo era un legământ încheiat cu dumnezeirea, care făcea din raiul albastru semănat cu stele, un bun ce i se cuvenea.

După asta, preotul din Saint-Henri se încălzi la sobă, apoi se mai rugară câtva timp împreună, în genunchi, lângă pat.

Spre ora patru, vântul îşi schimbă brusc direcţia spre sud-est, vijelia se opri la fel de brusc, şi, în marea tăcere ce urmă vălmăşagului furtuni, mama Chapdelaine suspină de două ori şi muri.

XV

Ephrem Surprenant împinse uşa şi apăru în prag.

— Am venit...

Nu găsi altceva de spus şi rămase câteva clipe neclintit, uitându-se cu un fel de stinghereală pe rând, la tatăl Chapdelaine, la Maria, la copiii ce se aciuaseră pe lângă masă înţepeniţi şi muţi; apoi îşi scoase şapca în grabă ca pentru a îndrepta o scăpare din vedere. Închise uşa după el şi se apropie de patul, în care odihnea moarta.

Schimbaseră aşezarea patului întorcându-l cu capul spre zid şi cu picioarele spre mijlocul casei ca să fie deschis pe amândouă părţile. Lângă perete, aşezate pe două scaune, ardeau două lumânări de seu; una din ele era înfiptă într-un sfeşnic înalt din aluminiu pe care vizitatorii familiei Chapdelaine nu-l mai văzuseră vreodată, pentru cealaltă Maria nu putuse găsi ceva mai potrivit decât o cupă de sticlă în care vara, în zile de sărbătoare, se serveau afine şi smeură sălbatică.

Sfeşnicul de metal lucea; scânteia şi sticla cupei la această flăcăruie care abia lumina faţa răposatei.

Chipul ei luase o paloare deosebită, fină, de orăşeancă, urmare a câtorva zile de boală, sau mai degrabă rezultat al îngheţului definitiv, de care-s cuprinse leşurile... Tatăl Chapdelaine şi copiii se miraseră puţin la început de această prefacere, apoi văzură în ea o schimbare măreaţă şi o dovadă a cât de sus o înălţase acum moartea, deasupra lor.

Ephrem Surprenant privi câteva clipe, apoi îngenunchie. Mormăi mai întâi cuvinte nedesluşite de rugăciune, apoi, când se aşează în genunchi cu Maria şi Tit’Bé lângă dânsul îşi scoase din buzunar şiragul de mătănii mari şi prinse să se roage în şoaptă. Când isprăvi îşi trase un scaun lângă

masă şi rămase câtva timp tăcut, clătinând din cap cu faţa îndurerată, cum se cuvine să faci într-o casă lovită de-o întristare aşa de mare şi, de asemenea, pentru că el însuşi era sincer mâhnit.

— E o grea pierdere, vorbi în cele din urmă. Te-a îngrijit bine soţia, Samuel; nimeni n-ar putea spune ceva împotrivă. Te-a îngrijit bine soţia, nici vorbă!

După asta, tăcu iar, căută, fără să afle, cuvinte de mângâiere, şi începu apoi să vorbească despre altceva.

— Spre seară timpu-i plăcut; o să plouă curând. Toată lumea spune că primăvara o să vie devreme.

Pentru ţărani e atât de important tot ce priveşte pământul care-i hrăneşte, ori anotimpurile, care, rând pe rând, adorm şi trezesc glia, că poţi vorbi despre ele chiar lângă mort fără ca asta să însemne o impietate. Dintr-o pornire firească îşi îndreptară cu toţi privirile spre ferestruica pătrată; dar era întuneric şi nu putură vedea nimic.

Ephrem Surprenant aduse iar laude răposatei:

— În toată parohia, n-a fost femeie mai răzbătătoare şi mai vrednică decât dânsa. Pe deasupra, primitoare şi ce purtări alese arăta faţă de oaspeţi! În vechile parohii şi chiar în oraşele prin care trec tramvaiele electrice, nu se află multe cu însuşiri mai de preţ. Te-a îngrijit bine soţia; nici vorbă...

Se ridică apoi numaidecât şi ieşi cu o înfăţişare îndurerată.

În lunga tăcere ce urmă, bătrânul Chapdelaine îşi aplecă puţin câte puţin capul pe piept şi păru că aţipise. Maria ridică glasul, temându-se de vreo nelegiuire.

— Să nu adormi, tată...

— Nu... Nu...

El se îndreptă pe scaun şi-şi înălţă umerii: însă, cum ochii i se închideau fără voia lui, se sculă îndată în picioare.

— Să mai spunem o rugăciune, vorbi el.

Îngenunchiară lângă patul unde odihnea moarta şi spuseră rugăciunile de pe tot şiragul de mătănii. Când se ridicară, auziră ploaia, care răpăia în geam şi pe şindrila

acoperişului. Era întâia ploaie din primăvară şi vestea sfârşitul iernii, ivirea neîntârziată a pământului, râurile reluându-şi mersul lor fericit, lumea schimbându-se încă o dată, ca o preafrumoasă făptură, pe care un vârf de nuia vrăjită o mântuie de vreun blestem... Dar ei nu îndrăzneau să se bucure în casa aceasta unde stăruia moartea, şi, într-adevăr, nu încercau nicio bucurie, fiindcă durerea le era adâncă şi sinceră.

Deschiseră fereastra şi se aşezară iar, trăgând cu urechea la răpăiala picăturilor grele pe casă. Maria văzu că tatăl îşi întorsese capul şi stătea neclintit, şi crezu că piroteala lui obişnuită de seară punea şi acum stăpânire pe el; dar, în clipa când să-l trezească iar cu vreun cuvânt, deschise el vorba.

— Ephrem Surprenant a spus adevărul adevărat, zise el. Maică-ta era o femeie vrednică, o femeie fără pereche.

Maria făcu „da” din cap, strângând buzele.

— Curajoasă şi înţeleaptă la sfat a fost ea cât a trăit, dar mai ales la începuturi, îndată chiar după căsătoria noastră, şi puţin mai târziu, când Esdras şi tu eraţi încă mărunţei, s-a arătat rară. Nevasta unui ţăran sărac se aşteaptă totdeauna să lege cu el o viaţă plină de griji; dar femei care să meargă la lucru cu atâta destoinicie şi cu atâta voie bună, cum s-a dovedit ea în acest răstimp, nu se află prea multe, Maria.

Maria şopti:

— Ştiu, tată, ştiu bine. Şi îşi şterse ochii, căci i se topea inima.

— Când ne hotărnicirăm întâia parcelă de pământ, la Normandin, aveam două vaci şi nu multă păşune, căci aproape tot lotul cela era numai pădure bătrână, greu de curăţat. Eu mi-am luat toporul şi i-am spus: „Am să-ţi fac pământ, Laura!” Şi, de dimineaţă până seara, tai eu într-una, fără să mă întorc acasă decât doar pentru prânz, şi în tot timpul acesta ea făcea gospodăria şi pregătea masa de toate zilele, îngrijea de vite, ţinea ţarcurile în rânduială, mătura şura, trudind fără oprire, şi, de trei, patru ori pe zi, ieşea în faţa porţii şi stătea o clipă să mă privească, acolo,

la marginea pădurii, unde dam bătaie din răsputeri pe sub molizi şi mesteceni, ca să-i fac ei, pământ... Şi, apoi, iacă, în iulie secă puţul; vacile nu mai aveau apă pe cât le era de sete şi aproape-şi sleiră izvoarele laptelui. Atunci, pe când eram în pădure, maică-ta se-apucă să alerge la râu cu câte-o căldare în fiecare mână, urcând malul râpos, de câte opt şi zece ori de-a rândul, cu căldările pline, cu picioarele înfundându-se în nisipul mişcător, până ce sfârşea de umplut un butoiaş; şi, când butoiaşul era plin, îl încărca pe-o roabă şi mergea să-l deşarte în largul ciubăr din staulul vacilor, la peste 300 de coţi depărtare de casă. la piciorul colnicului. Nu era munca asta treabă de femeie, şi i-am spus, şi-am stăruit, să mă lase s-o fac eu: „Nu te ţine tu de asta... Nu te îngriji de nimic... Mie să-mi faci pământ.” Şi râdea ca să-mi dea curaj, însă vedeam bine că-i fusese greu de tot, şi că sub ochi avea cearcăne negre de oboseală. Atunci îmi luam securea, mergeam în pădure şi izbeam cu atâta putere în mesteceni, că făceam să sară bucăţi groase ca încheietura mâinii, spunându-mi că ce-aveam eu era o femeie cum nu e alta şi, dacă bunul Dumnezeu m-o ţine sănătos, am să-i fac un pământ minunat...

Ploaia răpăia într-una pe acoperiş; din când în când, câte-o răbufnire de vânt plesnea fereastra cu picuri grei, ce se scurgeau apoi pe geam ca nişte lacrimi încete. Încă vreo câteva ceasuri de ploaie şi pământul va ieşi la iveală, cu pârâiaşele pornind pe toate povârnişurile; peste câteva zile s-or auzi din nou cataractele...

— Când ne-am luat alt pământ, mai sus de Mistassini, urmă Samuel Chapdelaine, s-a întâmplat acelaşi lucru: muncă grea şi nevoi pentru dânsa şi pentru mine; însă ea, mereu plină de curaj şi de voie bună... Acolo eram înconjuraţi numai de pădure; însă, cum erau poiene cu fân albastru printre stânci, ne-am apucat să creştem oi. Într-o seară...

Tăcu vreo câteva clipe, apoi începu din nou să vorbească uitându-se ţintă la Maria, ca şi cum ar fi vrut s-o facă să înţeleagă bine ce avea să spună.

— ...Era în septembrie, pe vremea când toate fiarele pădurii ajung primejdioase. Un om din Mistassini, care cobora râul în luntre, se oprise aproape de noi şi ne vorbise cam aşa: „Aveţi grijă de oi, urşii au omorât o junică, mai săptămâna trecută, pe lângă case”. Atunci maică-ta şi cu mine ne-am dus, în seara aceea, acolo, să le întoarcem de la fân şi să le băgăm peste noapte în ţarc, să nu le mănânce urşii. Eu am luat-o pe-o margine şi ea pe cealaltă, din pricină că oile se împrăştiau printre anini. Era pe înserate şi, deodată, o aud pe Laura că strigă: „Ah! Afurisiţii!” Erau fiarele care se mişcau prin hăţiş, şi puteai uşor să vezi că nu erau oi, din pricină că în pădure, spre seară, oile fac pete albe. Atunci, am început să alerg cât m-au ţinut puterile, cu toporul în mână. Maică-ta mi-a povestit, mai târziu, când ne-am înapoiat acasă: a văzut o oaie lungită jos, moartă, şi doi urşi pe aproape, după ce-o mâncaseră. Îngheaţă el un bărbat voinic, curajos, ostru, care nu se teme de nimic, chiar cu puşca la el, când se vede în faţa unor urşi în septembrie; dar o femeie cu mâna goală, cel mai bun lucru ce-l poate face e s-o ia la sănătoasa şi nimeni n-ar avea să spună nimic. Dar maică-ta, ea, a ridicat un lemn de jos şi-a întins-o drept spre urşi strigând: „Oile noastre mândre şi grase! Ştergeţi-o, hoţomanilor, că vă vin eu de hac!” Eu mă apropiam, fugind cât puteam prin hăţişuri; însă în timp ce-o ajung, urşii se cărăbăniseră în pădure, plouaţi de tot, pentru că-i speriase cum trebuie.

Maria asculta cu sufletul la gură, întrebându-se dacă, într-adevăr, era chiar ea, maică-sa, cea care săvârşise toate acestea, măicuţa ei, pe care-o cunoscuse dintotdeauna blândă şi răbdătoare, şi care nu-i dăduse vreo palmă lui Télesphore fără să-l ia apoi pe genunchi ca să-l mângâie, plângând cu dânsul şi spunând că i se frângea inima când bătea un copil.

Scurta şi potopitoarea ploaie de primăvară se sfârşise; luna se arăta printre nori ca o faţă curioasă, apropiindu-se să vadă ce mai rămânea din zăpada iernii, după această cea dintâi ploaie. Pământul era încă alb peste tot; tăcerea

adâncă a nopţii arăta că aveau să treacă încă destule zile până să se audă iar tunetul depărtat al marilor cascade; însă boarea călduţă şoptea încurajări şi făgăduieli.

Samuel Chapdelaine tăcu un răstimp, cu capul plecat, cu mâinile pe genunchi, aducându-şi aminte de trecut şi de anii grei, totuşi plini de nădejdi. Când începu iar să vorbească o făcu cu glas şovăitor, cu un soi de umilinţă plină de tristeţe.

— La Normandin, şi la Mistassini şi în alte locuri, pe unde am trecut, am lucrat mereu vârtos, nimeni n-ar putea spune ceva împotrivă. Am curăţat multe pogoane de pădure, am ridicat case şi şuri, spunându-mi de fiece dată că va veni o zi când o să avem un pământ minunat, unde maică-ta ar putea trăi ca femeile din vechile parohii, cu ogoare frumoase, curăţite de toţi buştenii, întinse cât vezi cu ochii, cu mândreţe de vaci grase în ocol... Şi iată că ea a murit tot aşa, într-un loc pe jumătate sălbatic, departe de alte case şi de biserici şi aşa de aproape de pădure că sunt nopţi când auzi ţipând vulpile. Şi-i vina mea că ea a murit într-un asemenea loc; e vina mea, nici vorbă!

Remuşcarea îl sugruma; dete din cap, cu ochii în pământ.

— În mai multe rânduri, după ce petrecuserăm cinci şase ani într-un loc şi cum totul mersese mulţumitor, începeam să avem o bunăstare frumuşică; păşune, bucăţi mari de pământ curăţate, numai gata de semănat, o casă îmbrăcată toată pe dinăuntru cu gazete ilustrate... Venea lume, se statornicea împrejurul nostru; am mai fi avut un pic, lucrând pe îndelete, şi-am fi fost în mijlocul unei parohii, frumoase, unde Laura şi-ar fi putut încropi un trai fericit... şi apoi, deodată, mi se muia inima; mă simţeam plictisit de lucru, plictisit de locul acela, începeam să urăsc feţele oamenilor ce-şi luau parcele prin apropiere şi care veneau să ne vadă, crezând că eram fericiţi să le primim vizita, după ce stătuserăm singuri atâta vreme. Auzeam vorbindu-se că, mai departe, în susul lacului, în pădure, se găsea pământ bun, că lume din Saint-Gédéon se sfătuia să pună mâna pe loturile din partea aceea, şi, iată că începea să mă ardă foamea şi setea după locul acela, despre care

auzisem doar vorbindu-se, pe care nu-l văzusem vreodată, de parcă ar fi fost locul meu natal. Pe vremea aceea, când se sfârşea lucrul de peste zi, în loc să stau să duhănesc lângă sobă, mă aşezam în cerdac şi şedeam acolo fără să mă clintesc, ca un om căruia i-i dor de ţara lui şi se plictiseşte aici; şi tot ce vedeam acolo în faţa mea: avutul ce mi-l agonisisem cu atâta trudă şi necazuri, ogoarele, ţarcurile, colnicul ce astupa vederea, le uram; să înnebunesc, nu alta. Atunci maică-ta se apropia pe la spate fără să facă zgomot; privea şi dânsa averea noastră şi ştiam că era mulţumită în adâncul inimii, pentru că satul părea să semene cu vechile parohii unde crescuse şi unde ar fi vrut să-şi ducă viaţa. Dar, în loc să-mi spună că nu eram decât un prostănac bătrân şi un tehui, cum ar fi făcut multe femei, văzând că vroiam să plec de-acolo, în loc să-mi caute chichiţe pentru nebunia mea, suspina puţin, gândindu-se la neajunsurile ce începeau iar, în altă parte, şi-mi spunea cam aşa: „Ei bine, Samuel! Nu-i aşa că o să ne luăm valea, în curând?”. Nici nu-i puteam răspunde, până-ntr-atât mă prăpădeam de ruşine, din pricina vieţii păcătoase ce-o ducea cu mine; ştiam însă bine că tot vom porni în sus, spre miazănoapte, mai departe în pădure, eram încredinţat că ea va veni să împartă cu mine munca grea a începutului, la fel de vrednică, de plină de curaj şi de voie bună, fără să-i scape, vreodată, vreun cuvânt aspru ori vreo glumă răutăcioasă.

După asta tăcu şi păru că-şi frământă îndelung părerile de rău şi mâhnirea. Maria oftă şi-şi trecu mâinile peste faţă, cum faci când vrei să ţi se şteargă ceva din minte ori să uiţi ceva; dar, de fapt, nu dorea să uite nimic. Ceea ce ascultase acum, o mişcase şi o tulburase: avea presimţământul nedesluşit că povestea aceasta a unei vieţi grele, trăite cu bărbăţie, avea pentru dânsa un înţeles adânc şi venit la timp, şi care cuprindea o învăţătură; de-ar putea numai s-o priceapă... „Ce puţin se cunosc oamenii între ei”, se gândi ea.

Chiar în moarte, maică-sa părea că ia o înfăţişare măreaţă, unică, şi iată că însuşirile obişnuite, modeste, ce-o

făcuseră să-i fie dragă în timpul vieţii, piereau, covârşite de alte virtuţi, aproape eroice. Să-ţi duci întreaga viaţă în locuri pustii, când ţi-ar fi plăcut tovărăşia altor oameni şi siguranţa liniştită a satelor; să trudeşti din zori până-n noapte, cheltuindu-ţi toate puterile trupului în mii de treburi grele şi să-ţi păstrezi din zori până-n noapte toată răbdarea şi o seninătate veselă; să nu vezi mereu în jurul tău decât natura primitivă, sălbatică, pădurea neomenoasă şi să-ţi păstrezi, în mijlocul tuturor acestora, linia dreaptă şi blândeţea, şi voioşia, roadele multor veacuri de viaţă fără greutăţi, era, negreşit, un lucru anevoios şi vrednic de laudă. Şi care era răsplata? Câteva cuvinte de preţuire, după moarte.

Făcea oare să te zbuciumi atât? Întrebarea nu şi-o punea, în mintea ei, cu atâta limpezime; însă, oricum, la asta se gândea. Să trăieşti aşa de aspru, aşa de cinstit, şi să laşi în urma ta atâta părere de rău, nu era de loc uşor; puţine femei se dovedeau în stare. Ea însăşi...

Cerul scăldat de lună era neobişnuit de luminos şi adânc şi de la un capăt al acestui firmament se desfăşurau, ca o procesiune măreaţă, nori decupaţi ciudat, asemenea unor decoruri. Pământul alb nu amintea frigul, ori tristeţea, căci boarea era căldicică, şi vreo tainică însuşire a primăverii ce se apropia făcea din zăpadă o simplă travestire, deloc de temut, a priveliştii pe care o ghiceai osândită să piară curând.

Maria, aciuată lângă ferestruică, privi câtva timp, fără niciun gând, cerul, pământul alb, linia depărtată a pădurii şi, deodată, i se păru că întrebarea ce şi-o pusese adineauri urma să capete un răspuns. Să trăieşti în ţinutul acesta, aşa cum vieţuise maică-sa, şi apoi să mori şi să laşi după tine un bărbat îndurerat şi amintirea virtuţilor celor mai alese ale neamului tău – simţea c-ar fi în stare de asta. Îşi dădea seama, fără mândrie deşartă, ca şi cum răspunsul i-ar fi venit din altă parte. Da, i-ar fi stat în puteri s-o ducă astfel, şi-o cuprinse un fel de mirare, ca şi cum în încredinţarea aceasta ar fi văzut o nouă şi neaşteptată descoperire.

Ar putea trăi aşa; numai că... nu asta dorise. Ceva mai

târziu, când jalea se va fi stins, se va întoarce, a treia oară, din State, Lorenzo Surprenant, şi o va lua cu el spre necunoscutul plin de vrajă al oraşelor, departe de marile păduri, pe care nu le putea suferi, departe de ţinutul sălbatic, unde bărbaţii care rătăceau drumul, mureau fără vreun ajutor, unde femeile sufereau şi se chinuiau îndelung până să moară, în timp ce unul de-ai casei alerga în largul nesfârşitelor şleauri, pline de zăpadă, să caute vreun sprijin de niciun folos. De ce să stai aici şi să te trudeşti atâta, şi să suferi atâta, când puteai să te duci spre miazăzi şi să trăieşti fericit?

Vântul căldicel, ce vestea primăvara, lovi fereastra, aducând câteva zgomote nedesluşite: foşnetul arborilor deşi, ale căror crengi se cutremură şi se ating, strigătul depărtat al vreunei bufniţe. Apoi se înstăpâni iar tăcerea solemnă. Samuel Chapdelaine adormise, dar somnul acesta la căpătâiul moartei n-avea nimic josnic ori nelegiuit; cu bărbia în piept, cu mâinile deschise pe genunchi, părea cufundat într-o descurajare plină de tristeţe, sau, mai degrabă, adâncit într-un fel de moarte voită de dânsul, în care ar fi urmat-o puţintel mai de-aproape, pe răposata.

Maria se mai întreba: de ce să stai aici şi să munceşti atâta, din greu, şi să pătimeşti atâta? De ce, oare?... Şi, cum nu găsea răspuns, iată că din tăcerea nopţii se înălţară, în cele din urmă, glasuri.

N-aveau nimic uimitor aceste glasuri; fiecare din noi aude asemenea voci, când se retrage din lume şi se reculege de-ajuns ca să lase departe, în urmă, zbuciumul mărunt al vieţii de fiecare zi. Numai că ele vorbesc mai tare şi mai limpede inimilor sincere din mijlocul marilor păduri din miazănoapte şi a câmpiilor cu desăvârşire pustii. Cum Maria se gândea la minunăţiile depărtate ale oraşelor, întâiul glas îi aminti şoptind cele o sută de gingăşii nesocotite ale ţinutului de care vroia să scape.

Ivirea, aproape uimitoare, a pământului, primăvara, după lungile luni de iarnă... Zăpada uriaşă schimbându-se în pârâiaşe zburdalnice pe toate povârnişurile, rădăcinile ce se iveau, apoi muşchiul încă umflat de apă, şi, curând,

pământul eliberat, pe care umbli cu priviri de desfătare şi cu hohote de bucurie neastâmpărată, ca într-o foarte plăcută convalescenţă... Ceva mai târziu mugurii care se arată pe mesteceni, pe anini, pe plopii tremurători; pădurea de carpeni se acoperă de flori trandafirii, şi, după odihna silită de peste iarnă, munca grea a pământului aproape ca o sărbătoare; să trudeşti, de dimineaţă până seara, pare atunci o îngăduire binecuvântată... Vitele, slobozite, în sfârşit, din grajd, intră în ţarcuri şi se îndoapă cu iarba nouă. Toate făpturile născute în cursul anului: viţeluşii, puicile şi cocoşeii, mieluţii zburdă la soare şi cresc zi de zi întocmai ca fânul şi orzul. Cel mai nevoiaş dintre gospodari se opreşte câteodată în mijlocul ogrăzii ori a ogoarelor sale, cu mâinile în buzunare şi gustă marea mulţumire de-a şti că fierbinţeala soarelui, ploaia călduţă, alchimia rodnică a pământului, tot felul de puteri uriaşe lucrează ca roabe supuse pentru dânsul... pentru dânsul... După asta, vine vara: orbitoarea strălucire a amiezilor înflorite; ridicarea aerului arzător care face să tremure zarea şi marginea pădurii; muştele învârtindu-se în lumină şi, la trei sute de paşi de casă, marile şuvoaie şi cataracte – spumă albă peste apa neagră – a căror privelişti răspândeşte o răcoare foarte plăcută. Apoi secerişul, boabele nutritoare îngrămădindu-se în hambare toamna, şi, curând iarna, care se întoarce iar... Dar iată, ca printr-o minune, iarna nu mai părea de nesuferit, nici aşa de groaznică: ea aduce căldura şi tihna casei închise, iar afară lipsa unor întâmplări mai de seamă şi tăcerea zăpezii îngrămădite în troiene urzesc o linişte, o mare linişte.

Vor fi fiind în oraşe minunăţiile despre care vorbise Lorenzo Surprenant precum şi alte minuni pe care ea însăşi şi le închipuia nedesluşit: străzi largi şi luminate, prăvălii mari, viaţa uşoară, aproape fără muncă, plină de plăceri. Dar poate, până la urmă te oboseşte acest vârtej şi serile, când n-ai fi dorit decât odihnă şi linişte unde să găseşti adânca nemişcare a câmpurilor şi a pădurilor, mângâierea întâiei adieri răcoroase venind dinspre nord-vest după asfinţitul soarelui şi pacea nesfârşită a câmpiei scufundată

întreagă în tăcere?

„Totuşi trebuie să fie frumoasă viaţa aceea!” îşi spunea ea, gândindu-se la marile cetăţi americane. Şi se ridica alt glas, ca un răspuns: acolo era străinătatea: oameni de alt neam, vorbind altfel, într-o altă limbă, cântând alte cântece... Aici...

Toate numele din ţinutul ăsta, cele pe care le auzea în fiece zi, ca şi cele pe care nu le auzise decât o dată, i se treziră în minte: miile de nume, pe care ţăranii evlavioşi, veniţi din Franţa, le dăduseră lucrurilor, râurilor, satelor din noul ţinut, pe care-l descopereau şi pe care-l populau treptat... lacul l’Eau-Claire... la Famine... Saint-Coeur-de-Marie... Trois-Pistoles... Sainte-Rose-du-Dégel... Pointe-aux-Qutardes... Saint-André-de-l’Epouvanté...

Eutrope Gagnon avea un unchi care locuia la Saint-André-de-l’Epouvanté; Racicot din Honfleur vorbea adeseori despre feciorul său care era fochist pe bordul unei corăbii din golf şi mereu se iveau nume noi ce se adăugau celor vechi: nume de sate de pescari ori de mici porturi din Saint-Laurent, risipite pe malurile între care vasele de altădată urcaseră vitejeşte spre necunoscut[28]: ...Pointe-Mille-Vaches... Les Escoumains... Notre-Dame-du-Portage... les Grandes-Bergeronnes... Gaspé...

Ce plăcut era să auzi rostindu-se aceste nume când se vorbea despre părinţi, despre prieteni îndepărtaţi, ori despre călătorii depărtate. Cât erau de obişnuite şi de familiare, trezind de fiece dată un simţământ ca de rudenie şi te gândeai, repetându-le: „În tot ţinutul ăsta de-aici, suntem acasă... acasă la noi!”

Cum ieşeai din provincie, spre apus, îndată ce treceai graniţa spre miazăzi, dădeai peste tot numai de nume englezeşti pe care la urma urmelor, te deprindeai a le rosti şi-ţi păreau, fără îndoială, cu vremea, simple. Însă unde să

[28] Se referă la vasele conduse de marinarul breton Jacques Cartier care în 1534, pleca din Saint-Malo în căutarea unei treceri spre Orient; el acostă la Gaspé, iar în anul următor urcă pe Saint-Laurent până la Montréal şi se întoarse să petreacă iarna în târguşorul indian Stadaconé pe locul unde e situat azi oraşul Québec fondat în 1608 de Samuel de Champlaine.

mai afli dulceaţa plină de voioşie a numelor franţuzeşti?

Cuvintele unei limbi străine, sunând pe toate buzele, pe străzi, în prăvălii... Fetiţe prinzându-se de mână să danseze o horă şi începând să îngâne un cântec pe care nu-l înţelegi... Aici...

Maria îşi privea tatăl adormit cu bărbia în piept ca un om doborât, cufundat în gânduri adânci asupra morţii şi numaidecât îşi aminti de cântecele nevinovate pe care el le cânta în fiece seară copiilor, ca să-i înveţe:

„La albastrul izvor
Să mă plimb am plecat...”

În oraşele din State, chiar dacă-i învăţai pe copii aceste cântece, de bună seamă, repede le-ar fi uitat!

Norii împrăştiaţi ce, mai adineauri, se desfăşurau de la un capăt la altul al cerului scăldat de lună, se pierduseră într-o nemărginită pânză cenuşie nu prea deasă prin care abia se strecura lumina; pământul acoperit cu zăpadă pe jumătate topită era palid şi, între aceste două întinderi luminoase, marginea neagră a pădurii se contura ca un şir de soldaţi.

Maria se înfioră; înduioşarea ce-i muiase inima pieri; îşi mai spuse o dată: „Totuşi... e un ţinut aspru, aici. De ce-aş rămâne?” Atunci, un al treilea glas, mai puternic ca celelalte se ridică în tăcere! glasul ţinutului Québec: pe jumătate lălăit de femeie, pe jumătate predică de preot. Veni ca un sunet de clopot, ca vuietul măreţ al orgilor în biserici, ca un cântec nevinovat de jale, şi ca strigătul pătrunzător şi prelung, prin care tăietorii de lemne se cheamă în păduri. Căci, de fapt, tot ce alcătuieşte sufletul ţinutului intra în acest glas: străvechea religie, dulceaţa limbii vechi, păzite cu străşnicie, strălucirea şi puterea sălbatică a ţării noi în care o rădăcină bătrână îşi regăsise vârsta tinereţii.

Glasul spunea: „Noi am venit acum trei sute de ani şi am rămas... Cei ce ne-au adus aici s-ar putea întoarce fără amărăciune şi fără necaz printre noi, căci, dacă e adevărat că noi n-am învăţat prea mult, negreşit că nici n-am uitat

nimic. Noi am adus, de peste mare, rugăciunile şi cântecele noastre: ele sunt mereu aceleaşi. Noi am adus în piepturi, aprigă şi vitează, inima oamenilor din ţara noastră, gata deopotrivă de milă, ca şi de râs, inima cea mai omenoasă dintre toate inimile omeneşti: ea nu s-a schimbat. Noi am tras urmele unui plan al noului continent, de la Gaspé la Montréal[29], de la Saint-Jean-d'Iberville[30] la Ungava[31] spunând: aici toate lucrurile ce le-am adus cu noi: religia noastră, limba noastră, virtuţile şi chiar slăbiciunile noastre sunt de-acum înainte lucruri sfinte, de neatins, şi aşa vor trebui să rămână până la sfârşit. Împrejurul nostru au venit străini, pe care nouă ne place să-i numim barbari; ei au dobândit aproape toată puterea; au pus mâna pe aproape toţi banii; însă, în ţinutul Québec, nimic nu s-a schimbat. Şi nimic nu se va schimba pentru că noi suntem o mărturie. Din zbuciumul nostru şi din cele ce ne-au fost sortite, am înţeles lămurit această îndatorire: să ne-ndârjim să stăm... să ne ţinem pe locul acesta. Şi ne-am păstrat, poate numai ca lumea să se întoarcă spre noi, după multe sute de ani, şi să spună: aceşti oameni sunt dintr-un neam care nu ştie să moară... Noi suntem o mărturie. De asta trebuie să rămâi şi tu în ţinutul unde au rămas părinţii noştri, şi să trăieşti cum au trăit ei, spre a te supune poruncii celei nerostite ce s-a încheiat în inimile lor, care a trecut în ale noastre, şi pe care şi noi vom trebui să o lăsăm, la rândul nostru, copiilor. În ţinutul Québec, nimic nu trebuie să moară, nimic nu trebuie să se schimbe..."

Nesfârşita pânză cenuşie, ce ascundea cerul, se întunecase, şi se făcuse mai de nepătruns, mai deasă şi, deodată, ploaia începu să cadă iar, apropiind încă puţin vremea binecuvântată a pământului gol şi a râurilor deslănţuite. Samuel Chapdelaine dormea mereu, cu bărbia în piept, ca un moşneag pe care oboseala unei lungi vieţi,

[29] Situat la confluenţa fluviului Outaouais, cu Saint-Laurent este cel mai mare oraş al provinciei Québec şi al Canadei.

[30] Veche fortăreaţă pe ţărmurile fluviului Richelieu, in apropiere de Montréal.

[31] Ţinut canadian, situat în peninsula Labrador, mărginit la vest de golful Hudson şi la nord de strâmtoarea Hudson.

plină de greutăţi, îl doborâse dintr-o dată. Flăcările celor două lumânări de seu, înfipte în sfeşnicul de metal şi în cupa de sticlă, pâlpâiau în boarea căldicică, şi pe faţa moartei jucau umbre, iar buzele-i păreau că murmură rugăciuni ori şoptesc taine.

Maria Chapdelaine ieşi din visele sale şi se gândi: „Atunci, am să rămân aici... tot ca până acum!” căci vocile vorbiseră limpede şi ea simţea că trebuie să le asculte. Amintirea celorlalte îndatoriri nu veni decât mai târziu, după ce se supuse soartei cu un oftat, fără a mai cârti. Alma-Rose era încă micuţă; maică-sa murise şi trebuia neapărat să rămâie o femeie în casă. Dar, de fapt, glasurile erau cele ce-i arătaseră drumul.

Ploaia răpăia pe şindrilele acoperişului şi natura, fericită că vede sfârşitul iernii, trimitea prin fereastra deschisă adieri călduţe ce păreau oftaturi de mulţumire. Prin ceasurile nopţii, Maria stătu neclintită cu mâinile încrucişate în poale, răbdătoare şi fără amărăciune, gândindu-se cu o undă de duioasă părere de rău la minunăţiile depărtate, pe care nu le va cunoaşte vreodată şi la amintirile pline de tristeţe, ce i le lăsa ţinutul, în care-i fusese poruncit să trăiască; la flacăra fierbinte, ce-i mângâiase inima şi se stinsese apoi pentru totdeauna şi la nesfârşitele păduri înecate în zăpadă, de unde flăcăi îndrăzneţi nu se mai întorc.

XVI

În mai, Esdras şi Da’Bé coborâră de pe şantiere, şi durerea lor reînvie durerea celorlalţi. Dar, pământul, în sfârşit gol, aştepta sămânţa, şi nicio jale, oricât de mare, nu-i putea scuti pe oameni de muncile grele de vară.

Eutrope Gagnon veni să petreacă o seară cu ei şi, poate că privind pe furiş faţa Mariei, ghici că inima i se schimbase, căci, când se aflară singuri, o întrebă:

— Tot socoţi să pleci, Maria?

Ea făcu „Nu” din cap, cu ochii în pământ.

— Atunci.... Ştiu bine că nu-i timpul de vorbit despre asta, dar dacă mi-ai spune că s-ar putea să am noroc mai târziu, aş îndura mai uşor aşteptarea.

Maria răspunse:

— Da... Dacă vrei, mă voi mărita cu tine în primăvara cea de după primăvara asta, când s-or întoarce bărbaţii din pădure, pentru semănături.